

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

821

B99cUk

REMOTE STORAGE

Рубрикаль Визуаль

295

AKAH
T F

Гордон Байрон.

295

**ЧАЙЛД-ГАРОЛЬДОВА
МАНДРІВКА.**

Переклав

Панько Куліш.

ЛЬВІВ, 1905.

ВІДОМ УКРАЇН.-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ.
Местрваної спілки з обмеж. порукою у Львові.

**З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надзором К. Ведмарського.**

821
B99c UK

REMOTE STORAGE

Передмова.

Між просторими працями, якими займав ся Куліш під кінець свого життя, головне місце займають його переклади чужомовних класичних творів на українську мову. Шекспір і Гете, Байрон, Шіллер і Гайне, се були головні автори, які займали його. В його записній книжці, з якої виписку передав його дружина, панї Ганна Барвінок, читаємо: „1894 ледня 15 перечитав і поправив пісню перву. Ледня 18 перечитав до кінця другої пісні і дещо поправив. 1894 лютого 1 скінчив увесь, прочитав і дещо поправив“. Мова тут про переклад Байронової „Мандрівки Чайльд Гарольда“. Значить, у початках 1894 р. переклад був уже готовий: коли саме Куліш виконав його, не знаємо.

Не місце тут говорити про Байрона і про значінє його „Чайльд Гарольда“ для тогочасної англійської і загалом європейської публіки. Для нас важно, що спонукало Куліша взяти ся до перекладу сеї поеми. З його передмови, написаної великоруською, чи як він каже, „новоруською“ мовою, яка друкуєть ся далі, можна-б думати, що ним руководив виключно язиковий інтерес, що перекладаючи Шекспіра та Байрона, він бажав доказати гнучкість української мови при передачі великих чужомовних письменників. Спеціально Байрон, — ідучи далі за тоюж передмо-

вою, був цікавий для нього тому, що мав вплив на Пушкіна, який називав його рядом із Наполеоном „власителемъ нашихъ думъ“. Усе те можна б уважати мотивами досить формальними, які не можуть запалити в серці перекладача тої горячої симпатії до перекладаного автора, без якої ніякий переклад не виjde дійсно живий та гарний.

Віршована передмова до Василя Білозерського, яка також друкується далі, показує нам одначе, що у Куліша була й инша, гллубша причина, яка тягла його до Байрона. Байрон, бачите, писав проти Англічан, провокував і дразнив їх біготерію та побожну гіпокрізію, критикував їх політику й звичаї, чи то, як каже Куліш, „сурово на свою отчизну позирнув“, і тут бачить у ньому паралелю до себе самого: Байрон критикував Англію, гримав на її хиби так, „як ми на всобиці і ледарства України“. Не маємо причини сумнівати ся про правдивість Кулішевого признання, та тим важнішим видать ся нам вияснити, що дійсної паралелі тут нема ніякісінької і що Куліш зовсім без підстави прикладає свої виступи против нового українського руху до Байронових слідів. Велике, справді революційне значінє Байронового життя і Байронової поезії було власне в тім, що в пору важкої реакції та занепаду духа по закінченю наполеонівських війн він із нечуваною елементарною силою виступав як речник свободи особи, як бунтар проти всього усталеного, усьвяченого, шабляного. Він кидав на вагу раз по разу свою репутацію, своє становище, свій домашній спокій, своє здоровлє, свій масток і своє житє, вмирав вигнанцем і виклятим усею правовірною суспільністю, але рівночасно здобував собі серця мільонів сучасних і по смерті вертає триумфатором до рідного краю. Те, против чого він боров ся, се не якісь моментальні помилки одиниць або хиби ха-

рактеру національного, — се основні, віковічні устої суспільного ладу, особливо того, який зложився в Англії. Не можна сказати, щоб Байронові виступи були всюди справедливі, щоб його боротьбі присвѣчував якийсь ясний і високий ідеал; навпаки, се була далеко більше боротьба його необузданого темпераменту та великопанської фантазії, ніж виробленого світогляду. І хоча се вменшує його значінє для потомних віків, то для сучасних се мало найбільшу вагу, бо додавало боротьбі горячого, персонального характеру, виплодило цілу генерацію незадоволених скептиків і рівночасно ентузіястів, що відіграла дуже важну роль в розвою ідей і подій XIX віку.

Натомість в ім'я чого і як виступав Куліш против України і против кого властиво на Україні виступав він? Його опозиція корінилася не в житю і не в основних хибах того житя, яких він, скільки можемо зміркувати з його діяtrieb, зовсім не бачив і не розумів. Се була сердитість ділетанта-історика та історіозофа на інших істориків за таке чи инше розумінє певних історичних фактів (Коваччини, Гайдамаччини), сердитість переважно основана на апріорних ідеях, що будім то ті инші історики—вороги культури й культурности та величають варварство та руїнність. Кулішева критика з політичного і національного боку була зовсім безплідна і навіть шкідлива для нього самого, бо відібравши йому ідейну опору в ріднім ґрунті і в рідній історії змушувала його, по його власному признаню, раз у раз хитати ся між Сциллою і Харибдою, шукати союзів і протекцій там, де їх зовсім не треба було шукати.

Сеї великої помилки своєї старости не окупив Куліш і великою працею своїх перекладів чужих власничних творів на нашу мову. Російська ценаура, не дивлячи ся ні на які підходи з його

боку, не пускала тих перекладів до друку, хоч залюбки пускала його „Возсоединеніє“, „Царя Наливая“ і навіть українські вірші-памфлети проти Українців, пускала тоді, коли українське слово пригноблене і виключене від друкарського станка, не могло навіть підняти ся до протесту. Тай надто сі переклади, основані на хибнім розумію української мови (Куліш в остатніх роках свого життя з ненависти до козацтва, гайдамацтва та загалом мужицтва відцурав ся також живої української людскої мови і пробував сконструувати собі, спеціально для перекладів, якусь „староруську“, українську з ніби архаїчним, а на правду церковним та московським забарвленням), не можуть задоволити нашого смаку. Навпаки за певненю самого Куліша про гнучкість тої „старомовної“ мови вона виходить у нього неповертлива, дубово-сколястична, наївна і власне мало здібна до вірного передання оригіналу. Добрий показ того, як трактував Куліш сю мову в своїх перекладах остатньої доби, маємо на „Чайльд Гарольді“. „Гнучка і богата“ Кулішева мова не лише не вистарчила на те, щоб передати Байронову поему римованими строфами і відкидаючи рим позбавила Байронів текст половини його краси; Її занадто тісно було і в Байроновім розмірі і замість 10-стопового вірша маємо тут скрізь тринадцятистоповий, на велику шкоду преціїї та різкості байронівського вислову. Що до лексики не говоримо нічого — ми лишили її без зміни і думаємо, що тут Куліш довів свою теорію „старомовної“ мови до краю. Далі сею дорогою годі вже було йти.

Шануючи працю й імя Куліша ми по деяким ваганю друкуємо сей переклад, важний не так для сучасної нашої суспільности, якій огнисті Байронові строфи, повні натяків на сучасні йому справи, в значній часті будуть незрозумілі, як

для історика літератури і спеціально для того, хто захоче відповідно оцінити перекладову працю Куліша. Будь що будь, і в тій праці він дав нам образ своєї енергічної індивідуальности, втім може найподібніший до Байрона, що де-б не був, у яким перевдязі і в якій ролі не виступав би, все і всюди був самим собою і не вмів бути иншим.

Іван Франко.

До новомовної нашої Русі.

Отечество наше, отечество нравственное и умственное, заключаетъ въ себѣ многія племена, и каждое изъ нихъ, вопреки всѣмъ вредоноснымъ тенденціямъ политиковъ, развивается согласно съ его природою и съ тою несуществующею для многихъ политиковъ силою, которая создала и содержитъ въ цѣлости великій Русскій Міръ, — содержитъ въ цѣлости, можно сказать, посмиѣваясь такъ называемымъ соединительнымъ мѣропріятіямъ, ведущимъ къ разъединенію, подобно поруганной исторіею политической и потомъ церковной уніи Польской.

Принадлежа къ древнѣйшему племени, усвоившему себѣ и названіе Руси, и ту вѣру (въ лучшихъ, конечно, ея представителяхъ), которая положила предѣлъ завоеваніямъ католическаго Рима, люблю я, по самому происхожденію своему, тѣ формы Русскаго языка, которыя образовались въ удѣльно-мъ періодѣ отечественной исторіи, потомъ прошли черезъ горло испытанія въ спорѣ малорусской) народности съ польскою за свое бытіе или не бытіе, и слившись наконецъ съ великорусскими формами рѣчи въ созиданіи общелитературнаго языка, сохранили много особенностей, отзывающихся глубокою стариною. Эти

особенности столь своеобразны и въ стихосложеніи столь значительны, что заставили меня предпочесть гибкость малорусской рѣчи тому же свойству рѣчи великорусской для возможно близкаго къ подлиннику стихотворнаго перевода величайшаго изъ писателей новаго времени, Шекспира, котораго три драмы, принадлежащія къ тремъ различнымъ сферамъ его драматургіи, и напечатаны мною во Львовѣ, какъ первый томъ уже готовыхъ у меня къ печати томовъ. Нынѣ я посвятилъ досугъ хуторской жизни для подобнаго же перевода другого великаго поэта Англии, Лорда Байрона, возмѣвшаго неотразимое вліяніе на Пушкинскій періодъ Русской Словесности.

Издавая, на первый разъ, въ стихотворномъ переводѣ знаменитую поэму *Childe Harold's Pilgrimage*, я относился къ ней, какъ и слѣдовало, знакомя съ такимъ вліятельнымъ писателемъ славянско-русскую публику, не читающую подлинника. Поэтому я сохранилъ въ переводѣ всеъ религиозныя, политическія и общественныя воззрѣнія, свойственныя Англичанину эпохи, отдаленной отъ насъ почти на цѣлое столѣтіе. Подобно Наполеоновымъ бюллетенямъ, возмутительныя для русскаго ума и чувства слова Байрона выражаютъ съ одной стороны характеръ писавшаго, а съ другой — нашу стойкость въ священныхъ преданіяхъ отечественной старины, не смотря даже на то, что величайшій русскій поэтъ, ставя краснорѣчиваго Британца рядомъ съ испытавшимъ насъ Корсиканцемъ, назвалъ обоихъ властителями нашихъ думъ:

И вслѣдъ за нимъ, какъ бури шумъ,

Другой отъ насъ умчался геній,

Другой властитель нашихъ думъ...

Исчезъ, оплаканный свободой, и т. д.

И власть надъ нашими думами, и самая свобода съ того времени такъ сосредоточились въ

Х

независимомъ отъ иноземнаго міра русскомъ духѣ, что мы съ совѣстью спокойно даемъ въ руки просвѣщенному по русски юношеству, въ мало-россійскомъ переводѣ, твореніе литературнаго гения, этотъ памятникъ благо образа мыслей, былыхъ симпатій и антипатій, которымъ такъ вли иначе мы подчинялись. Приготовленное исторіей русскаго прошедшаго къ событіямъ грядущимъ, оно, это юношество, составляетъ надежный устой противъ набѣгающихъ на русскіе берега волнъ и бурь со стороны націй, противодействующихъ русскому возрѣнію.

И. Кулишъ.

А се до нашої старомовної Руси.

Так я писав, маючи перед себе публіку тогочасну, по тім боці політичної границі нашого рідного краю; та й не можна було там появити мого перекладу на сьвіт. Бувши-ж певний, що така неможливість, яко противна природі духа людського, зникає, та ще й незабаром, силою все-сьвітнього прогреса в політиці естествознання, зіставляю незачеркнутим се передне слівце новомовне при старомовньому руському переспіві британської поеми.

Панько Куліш.

До Михайленка Василя Білозірця

подаючи йому переспів Чалда Гаролда і Дон Жуана.

I.

Як ми спізнали ся, тоді нам гарні снились,
Величні сни й сьвяті про давню давнину;
Завзяті лицарі з недовірками бились,
Вели сьвященную; мовляв письмак, війну;
Благословляли їх на брань отці сьвятії,
І яв самі вони бороли Сатану,
Так подвизати ся за Православну Віру
Веліли Козакам, товкти Ляха невіру.

II.

Товкли-ж вони, товкли, аж покіль дотовклись
До Грамат Золотих і до Ножів Сьвячених, —
До бріхень на весь Сьвіт, що здавня завелись,
Та й доси веселять недоумків учених,
Тим часом, як Козак під Москаля хиливсь, —
І забував пісні своїх Боянів темних, —
Тим часом як сняв Науки тихій сьвіт
І нам завітував Любви Новий Завіт.

III.

Наука і Любов, Любов і знов Наука
 Широкі крила нам, ще підліткам, дали...
 І як народня нам розумна стала мука,
 На жертву спільню ми і серце й ум несли.
 Про що й не думав дід, натхнуло те унука,
 І ми себе на казнь безумним обрekli.
 Казнили нас за те, за що благословляти
 Повинні-б і Царі, і Дукачі багаті.

IV.

І ми, недобитки недолюдків тупих,
 Тихеньким голосом тепер уже витаєм
 Молодіж — правнучат, преемників своїх,
 Що пільги розуму від них людському чаєм...
 „Давітеся: ось іде до нас Двацятий вік, —
 Двацятий, як Отця Небесного благаєм,
 Щоб царював у нас так до лі чоловік,
 Як у горі що-вік, що-рік, що-день, що-час
 Він учить праведно, любовно й грізно нас.

V.

„В імя великого Божественним умом,
 Що людям указав Єдиного Благого,
 Із полумя, котрим палає Сьвіт-Содом,
 Рятуйте розуму сокровища людського,
 Щоб нарід вас новий не соромив сьтдом,
 Яким окрили ми вік умництва тупого,
 Що на повурених лицем в землі вповав.
 Таланти у цвіту морозом побивав“.

VI.

Як Вісімнадцятий казив ся вік всетечний,
 Тоді почав рости один такий, що всіх

XIV

Братів о Господі, в любові безконечній,
Вбачав і розумів серед земних утіх.
Недбалий вдався він про де-що і безпечний,
Впадав бувало й сам у первородний гріх,
Да почасти зринав на Свѣт з гріха безодні,
І жаром каяття палив серця холодні.

VII.

І душу нам свою, непевною, сумну,
У співах виявив, котрій не знаєм рівні.
Сурово на свою Отчизну поаирнув,
Як ми на всобиці і ледарства України;
І що глибокою природою збагнув,
Те словом мудрости, прикидноюродивим,
Палючим і віжним, у спадок завіщав
Таким, як Гете мав, самобутним умам *)

VIII.

Нема в нас розуму глибокого такого
І слова віщого про наших правнучат;
Подаймо-ж наказ їм Учителя чужого,
Що довго буде ще Народи наставлять,
Як вберегти ся їм від духа підступного,
Що звик Наукою Лукавство прикривать,
Тим часом свій кукіль, що зветь ся еґоїзмом,
Всіває, граючи у жмурки з Містицизмом.

Панько Омелькович Куліш.

*) Як високо цінив Гете Байрона, можна прочитати (під рубрикою Вугон) у Генне-ам-Рін. (Otto Henne-Am-Rhyn) у третім томі його Kulturgeschichte der Neuern Zeit, S. 561. Das satirische Epos Don Juan ist nach Goethes Aeußerung »das merkwürdigste Buch des XIX Jhdts.« *И. К.*

ПІСНЯ ПЕРВА.

I.

О Музо! про тебе в Елладі воспівали,
Що ти не на землі, на небесах родилась.
Пристиджену між нас новими кобзарями,
Не сьмію звать тебе з ховма твого сьвятого.
Однак по над твоїм прославленим потоком
Блукав я і зігхав у давніх пустках, Дельфах.
Там круг твого давно занедбаного храму
Пріч сонного ключа усе мовчить-німує.
Не важусь девятьох і я будити Сестер
Моїми струнами, моїм немудрим співом.

II.

Колись на острові, на славнім Альбіоні,
Жив молодик, що був байдужен на все добре,
А пробував собі у розпуску найгіршим,
Гуляв, гукав і драв дремливе вухо Ночи.
Ой леле! сорома не мав сей лобуряка,
Кохавсь у бенкетах, веселоцах безбожних.
Про нього на землі було такого мало,
На що-б він позирав прихильним, добрим оком,
Опріч конкубінок та розпусних гультаїв,
Підлиз високого коліна і низького.

III.

Імя йому було Чайльд Гарольд, та звідкіль він
Був родом, не мое про се казати діло.

ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬД.

Доволі з нас, що рід його був може й славен
І процвітав-сіяв колись у ниші часи.
Но пляма і одна на віки нас плямує,
Хоч як би величавсь хто предками своїми.
Ні те, що з гробовищ геральдик вигрібає
І з темного кутка на світ ясний виносить,
Ні вірші медові, анї барвиста прова
Не вхвалять діл лихих і не освятять кривди.

IV.

• Чайльд Гарольд вигривавсь на сонечку в полудні,
І забавляв ся, гравсь, як нинша всяка муха.
Не думав, не гадав, що день ще не скінчить ся,
Як подих вітровий його мізерним зробить.
Аж ось — далеко ще було і до третини,
А вже дознав біди, гіркої над всі біди:
Переситу дознав у тім, чим веселив ся;
Всі забавки йому остили і обридли.
Тоді вже рідний край чужим йому здавав ся:
Сумніщим став йому, ніж келїя червеча.

V.

Бо лябірінт гріха пробіг він дуже довгий.
Не поправляв того, в чім тяжко провинив ся.
До многих воздыхав, любив одну сердечно,
А та одна, гай-гай! була чужа дружина,
Щаслива, що втекла від його цілування:
На чистоті її була-б гідка се пляма.
Бо він би занедбав її принаду скоро
• Задля других утіх, нечистих солодошів.
Проциндриб би її поля, дуги й діброви,
А щастя у дому тихого не дознав би.

VI.

На серце занепав у розпуску Чайльд Гарольд.
Жадав тїкати кудись од вакханальних друзів.
Бувало, що й сльоза понура наvertsалась,
Но в оці з гордошів великих застигала.

Блукав окроме він у задумі сумному,
І з краю рідного зовсім зійти наваживсь,
Щоб клімат жаркі за морем оглядати :
З переситу жадав собі якогось лиха,
І щоб перемінить нудьги своєї сцену,
Готов був низойти між тіни в преісподню.

VII.

Чайльд Гарольд виїхав із батьківського дому.
Просторний був се дім, старі, поважні мури, —
Такі старі, що ось повалять ся, здавалось.
Та міцно склеплені були товстезні стіни,
Вічно роблене чернече будування!
Судило ся-ж йому на ледарство згодитись.
Де логово було зробило суевірство,
Тепер співали там дівчата реготухи.
Ченці подумали-б, що часи їх вернулись,
Коли сьвятих людей перекази не кривдять.

VIII.

Однак у безумі веселощів частенько
На Чайльдовім чолі з'являлись дивні думи, —
Немов би згадував смертельну ворожнету,
Або таємну страсть, чи зведену надію.
Ніхто-ж того не знав, ніхто не дбав і знати,
Що там в сумній душі на самім дні таїлось.
Не був бо він такий з природи простодушний,
Щоб признавати ся, шукати серцю пільги.
Ні ради дружньої, ні то уболівання
Не здобував, яке-б його не жерло горе.

IX.

Ніхто-ж і не любив його, дарма що в залі
І в будуарі він збирав людей гулящих.
Та й добре знав, що се бенкетники лестиві,
За лакомим столом без серця паразити.
Так! не любив його ніхто — й самі коханки :
Про помпу бо та власть жіноцтво тільки дбає.

Де помпа й горда власть зіходять ся до купи,
Там і Ерот живе між ними легкокрилий.
Дівки до сява метеликами линуть;
Мамон радіє там, де Серафим би плакав.

X.

Була у Гарольда і мати; не забув він
Про неї, та втікав із нею не прощавшись.
Була в його й сестра кохана, та не бачив
Її, поки в тяжку мандрівку не пустив ся.
Коли-ж і друзів мав, ні з ким не попрощав ся.
Та не подумайте, що серце мав зелізне.
О ви, хто знаєте, що єсть воно любити
Достойних двох чи трьох! ви знаєте, як тяжко
Прощання серце рве, котре-б вони бажали
Любовню від його занепаду зцілити.

XI.

І дім свій і курінь, свої наслідні землі,
Сьмішливих дам своїх і чари їх принадні,
Ті очі голубі, ті кудрі й сніжні руки,
Що може-б ізвели з ума й анахорета,
Той насит молодий, йому так довго любий,
І повні пугарі вина предорогого,
І все, що надить нас роскошами до себе,
Байдужно кинув він, та й не зітхнув ні разу —
Щоб морем простувать до берегів поганських
І за екваторну заїхати лівію.

XII.

Сповнились паруси, подув тихенький вітер,
Немов радів, що ніс його далеко з краю,
Із рідного; і се вже білі скелі никли
З перед очий його, і хутко зникли в піні.
І може вже тоді він каявсь про блукання,
Та думку заховав свою в мовчущих грудях,
І не промовили уста його ні слова,
Тим часом як кругом всі стали сівши плакати,

Пускаючи свої стогнання за вітрами,
Байдужними до їх печалей легкодухих.

XIII.

Як стало-ж сонечко сідати в синє море,
Узявсь до арфи він: любив дзвонити в струни,
І як ніхто не чув його з людей сторонніх,
Він з арфи визивав мелодію навчену.
І се озвали ся, зарокотали струни,
І стиха заспівав прощальне „Надобраніч“.
Тим часом корабель летів на білих крилах,
І рідні береги з очей його зникали...
Він грав і промовляв до бурних елементів,
До вітру та до хвиль свою останню пісню.

1.

Прощай, мій краю, берегу рідний!
Вже ти зникаєш над синім морем.
Вітри нічні, ревучі хвилі
Співають разом із моїм горем.
Он сонце в морі тоне-сідає...
Марно за сонцем поженемо ся...
Прощай, ясеньке! прощай, мій краю!
Чим же ми в п'ятьмі звеселимо ся?

2.

Не довго темну путь нам верстати:
Встане червоне знов, віби з раку.
І небо й землю будем витати,
Та не тебе вже, рідний мій краю!
Древний будинок мій занедбають;
Зали мовчаннє смертне окрив;
Стежки й доріжки позаростають,
Тільки в воротах пес лиш завив.

3.

„Чого ти плачеш, любий мій хлопку,
Серед такої пісні гучної?“

Чи ти не знаєш вітру на морі,
Чи ти злякав ся хвилі морської?
Ходи до мене, малий мій пажу!
Годі журитись! годі зітхати!
Не бій ся моря, бо корабель наш —
Сокіл ясенський, орел крилатий*.

4.

„Я не лякаюсь вітру ні моря,
Нехай ревуче реве-бушує,
Ти-ж не дивуй ся, пане Гарольде,
Що серце в мене сумом сумує.
Бо я покинув неньку рідненьку,
Дома покинув батька старого.
В світі не маю вже більш нікого,
Пріч тебе тільки, пане, та Бога.

5.

„Батько молив ся за мене ревне,
Та й не заплаче, не засумує;
Мати-ж старенька — знаю се певне —
З туги-печалі занедугує“...
„Годі-ж бо, годі, любий мій хлоню!
Сльози вкрадають чисте обличчя:
О, коли-б я мав совість спокійну,
Я так би плакав, може ще й більше!“

6.

„Вірний мій слуго, ти-ж чого сумен,
Ти чого зблуднув і зажурив ся?
Чи про корсара тяжко став думен,
Що так поникнув, так похилив ся?“
„Ні, любий пане! я, слава Богу,
Бачив пригоди, то й не бою ся.
Тільки покинув жінку небогу,
Того блідний став, того журю ся.

7.

„Хлопчик дитина при панським дворі
В затишку-холі, та як їй скаже:
„Мамо! чи тато не втоне в морі?“
Що бідолашна мати відкаже?“
„Годі вже, годі, вірний мій слуго!
Шкода, що кинув жінку небогу...
Яж, що не маю дружини й друга,
Жартом хиба я рушив в дорогу.

8.

„Віри не йму я туї в коханки.
Туга, зітхання — хитра омана,
Жарти вечірні, потайні ранки
Висушать сльози, що проливала.
Про втіхи давні я не сумую;
Про смерть на морі мені байдуже:
Тільки про те я в світі горюю,
Що сумувати ні по кім, друже“.

9.

„Сам я, один я в божому світі;
В мене домівка — безкрає море:
По кім би став я сльози ронити,
Як мов всім їм байдужне горе?
Ще хиба тільки скочить із рана,
Да й той покине, хто нагодує,
Ласку забуде давнього пана,
А як вернувся би, ще й пошматує“.

10.

Ти, корабелю, орле крилатий!
Світ я з тобою весь облітаю.
Мчи мене всюди, друже і брате,
Та не до мого рідного краю.
Віват вам, віват, хвилі ревучі!
А як з очей вас колись втеряю:

Віват, пустині, гори та кручі!
Прощай на віки, рідний мій краю!

XIV.

Все далі корабель летить, все далі. Зникла
Земля, і вітер був буйний у тім Біскайськім
Затоні, де живуть без сну. Чотири дні вже
Промучились, аж ось на п'ятий — „беріг, беріг!“
І звеселились всі, і їх витає Цінтра
Своїми горами і Таїо золотую
Несе дань казкову на лоно Океана.
Прискочили до них матроси Люзіяни,
І направляли путь між берегів розкішних,
Де поратись, однак, поспільства мало вийшло.

XV.

Як весело, Христé, як любо озирати,
Що небеса дали про сю чудовну землю!
Які на деревах плоди пахущі всюди!
Які скрізь по горбах прегарні перспективи!
Та чоловік те все псує своїм нечестям.
Коли-ж Господь бича свого страшного здіме
На тих, що праведний закон переступають?
Коли напасника скарає тричі разом,
Направить огняні свої на нього стріли,
І Гальську сарану з землі сівї зчистить?

XVI.

Які той Ліссабон краси найперший ставить!
Він визираєть ся в ту благородну річку,
Що марно золотим піском поети вєслали.
Тепер же тисяча її скородить суден
Потужно боєвих: бо Альбіон союзник.
Дав Лузітанії підмогу против Галла, —
Народу темному і гордому в темноті,
Що лиже і гризе ту мечоносну руку,
Котора піднялась його обороняти.

XVII.

Хто-ж вйде в город сей, що сьсяючи здалека
Здасть ся не земним, небеснопишним градом, —
Блукатиме сумний проміж сьміття і гною,
Байдужного своїм, противного чужому.
Від хат і до палат, усюди гед, калюжі;
Хто в городї живе, всі в багнйщах загрузли.
Ні дукачі пани, ні вбога челядь міська
Не знають чистоти в одежі, ні в сорочці.
Хоч би прийшла на них єгипетська зараза,
Не будуть банитись, одежі чепурити.

XVIII.

Мізерні ви раби! як вам було й родитись
Серед роскішних сцен величньої природи?
Як се вона таких ущедрила дивами?
Глянь! Цінтра — се-ж едем блискучий! І долини
І гори, все кругом предивно велеліпне.
Ах! де-ж рука й перо, де пензель той чудовний,
Щоб змалював про нас хоч половину чарів,
Котрі тут веселять і сліплять людське око?
Нерівня їм і ті, котрі поет малює,
Що первий відчинив нам елїзейські двері.

XIX.

Скелясту висоту, глянь! монастирь вінчає;
Між сивих коркордрів стежки крутії вють ся.
Нагірній мохи під зноєм неба смагнуть;
В байрачищах куші по сонечку сумують;
Гладесенька лазурь глибоке море криє;
Оранжі золотять зелено-сьвіже листє;
Потоки-бурчаки летять з гори в долину;
В горі виногради, в низу вітласті иви:
Все вкупі, змішане у велеліпну сцену,
Цьвіте, горить, кипить барвистою красою.

XX.

І тихо йдеш собі по звивистої стежці,
І зупинивши ся частенько озирнеш ся,

Щоб з вищих скель нові дива заглядїть оком ;
І дійдеш до свитка Скорбящої Марії.
Там послики ченці релїквії покажуть,
І нїсенїтницю розкажуть чужоземцю :
Оттут покарано злочинцїв нечестивих,
А ось, дивїте ся! у цїй глибокій ямі
Святий Гоноріус заслужував предовго
Собі на небі рай, зробивши землю пеклом.

XXI.

І там і сям, як ви на скелї дерете ся,
Вбачаєте хрести-нетеси при дорозї.
Не думайте, що се який побожний привос :
Се брєнні памятки лихого душоубства.
Бо де пролеть ся кров кричущого бїдахи,
Поставить хтось хреста із валежі-соснини.
Багацько-ж бо їй росте кругом по горах
Про сей крїзавий край, про землю беззаконну,
Де кари не знайти на харцяняк безбожних,
Де право писане про людську жизнь не дбає.

XXII.

По згірях сходистих, або в низьких долинах
Вбачаєм замочки, де королї 'ддыхали.
Тепер пустковії квітки там тїлько дишуть ;
Однак руїни ще пишуть ся красою.
Он башти свїтять ся „Княжецького Чертога“.
Там, Ватку, ти свій рай зробив, — ти, найбагатший
З багатих Англічан, та ба! не зміркувавши,
Що де багатирня найбільші гроші садить,
Звідтїль спокій біжить, звідтїль втікає радість :
Сласних бо приманок цураєть ся коханне.

XXIII.

Тут жив ти, тут мечтав про пляни солодощів
Під тим чолом гори, на віки уродливим.
Тепер же, як і все, що люди проклинають,
Чудовий замок твій пустує, як і сам ти.

Тут буряни густі насилу дозволяють
Пройти до зал німих, розаявлених порталів.
Новий урок про тих, хто думає, як марні
Всі блага на землі, всі забавки земнії!
Від них зістанеться сама руїна тільки,
Як Время їх своїм потопом переверне.

XXIV.

Се та палата, де народні засідали
Вожді. О, як вона гидка нам, Англічанам!
Сидить в ній чортеня, в короні блазня-дурня,
І насьміхасться із нас щодня, що ночі.
Пергаментна на ній одежа, а при боці
Печать висить і лист зчорнілого паперу.
На чорнім тім листі гербовані сіяють
Преславні імена у підписах лицарських.
І вказує на них те бісєня рукою,
І що в духу в ній, регочеться, радіє.

XXV.

Се злюще чортеня Конвенцією зветься;
Воно й глумилося з Британ у Маріавлі,
Воно в них одняло весь розум (коли й був він)
І обернуло в плач дурну народню втіху.
Тут Безум розтоптав побіднії трофеї,
Політнея взяла те, що Війна втерчала.
Бо про таких вождів, як наші, марно лаври
Ростуть! У нас біда тому, хто побіждає,
А не тому, хто впав побитий в прах, на полі:
Бо нас осьміяно у нашому тріумфі.

XXVI.

І як воєнний той синод зібравсь у Цінтрі,
Імя її страшним у нас Британ зробилось.
Як нагадає хто, міністри наші никнуть
Від стиду й сорома та зчервоніть не вміють.
Що скажете про нас, потомки наші любі?
Чи то-ж бо вам не сьміх, народи чужоземні,

Що ворог в нас одняв велику нашу славу,
Той ворог, що його побили ми на полі?
Тепер він гору взяв, і нам Зневага тиче
І буде тикати у вічі вічно пальцем.

XXVII.

Так думав Чайльд, один простуючи за гори.
Принадні скрізь види, та швидко захотілось
Втікати геть від них. Непосідуший вдався,
Мов ластівка хибка у просторах небесних.
Тим часом він учивсь і моралізувати;
Бо часто міркував про власну вередливість.
Тоді шептав йому тавмний серця голос,
Що молоді літа процандрив на безумство,
І, як таке йому приходило на думку,
Туманила слезою йому сумливі очи.

XXVIII.

Коня! коня! На вік він кидає сю сцену,
Де дух його пізнав у тихій життєвій пільгу.
Він знов юртуєть ся, та більше не жадає,
Як перш бувало з ним, ні жєнщини, ні кубка.
Летить, летить кудись, і сам того не знає,
Де зупинити ся в мандрівцї, відпочити.
І много сцен іще його побачать очи,
Покіль утомить ся та вдовольнить охоту,
Або душевную турботу заспокоїть,
Або у Досьвіду премудрости здобуде.

XXIX.

Та ще зупинить ся на час якийсь у Марфі.
Недавно там жила безщасна Королиця.
І Церква й Двір царський чергою виступали:
То месса, то пири — одно після другого.
Попи й прибічники царські — предивна помість!
Но Вавилонська Блудниця тут зробила
Таку химерную в перешиху палату,
Що всі забули кров, котру вона точила,

І преклонили ся перед тим велеліпством,
Котрим Тиранія так любить окрашатись.

XXX.

Через долини, що цвітуть плодами пишно,
Через чудовніі ховми (о, чом тут вольний
Народ не оселився!) — радіє глядя око —
Чайльд Гарольд пробігав місця принадні многи.
Важкі доматори вважають за дурницю,
І дивно їм, як хто куточок свій покине,
Щоб утомляти ся, далеку путь верставши.
О, що за воздух, живнє на горах тих високих!
Шкода про се й казати обдутим зі сну легким,
Не сподівають ся нехай по вік такого.

XXXI.

Ховми убожчі вже, що дальше, нижче сходять,
І вже там не такі розкішніі долини.
За ними рівнява пійшла до горизоннта :
Далеко в ширину, як оком сягнути,
Гішпанська земля без краю розлягла ся.
Там чабани пасуть отари, що руно їх
Багате та м'якче, купецтво добре знає.
Обороною тепер свої, вівчарю, вівці
Від харцизяк лихих, що навкруги обстали,
Або під ворога жорстокого хили ся.

XXXII.

Де Люзітанія стрічаєть ся з Сестрою,
Як думаєте, що соперниця розділяє?
Чи Таго, що несе свої потужні води
Між двох земель, поки одна одну спіткає?
Чи гори чорніі із гордими верхами?
Чи величезний мур, такий як у Китаї?
Ні мур, ані ріка глибока і широка,
Ні скелі хмуристі, ні гори височенні
Не встали тут, як ті веліччі Піренеї,
Що Шпана, мов стїна, від Галла відділяють..

XXXIII.

Ні, проміж них тече річиця срібноструйна,
І ледви назвою впримечено потік сей,
Хоч два суспільники, два королівства пруть ся
До берегів його, до лук його зелених.
Тут опираєть ся ліниво на гірлигу
Вівчарь, і дивить ся байдужно на ті хвилі,
Що стиха джюркотять між ворогів запеклих,
Бо гордий тут мужик, як і найбільший дука,
І добре знає, що рабови Лювітанцю
Далеко до його, низенькому з низеньких.

XXXIV.

За гранныю двох земель понура Гвадіяна
Ворочає свою сумну, потужну воду,
Прославлену давно в романсах трубадурських.
По берегах її буяли легіони
Хоробрих Мавритан і рицарів блискучих.
Тут зупинила ся неборима сила;
Тут падали бойці, заковані в залізо.
Завивало поган і шолом християнський
Тонули плавлючи в кровавому потоці,
І хвиля їх несла, і несучи топила.

XXXV.

О славна Шпанщино! ти земле романтична!
Деж стяг Целігія, що против батька Кави
Зрадливого піднявсь, — против того, що скликав
Нетяг і бурчаки почервонив у горах
Кривцею Гоцькою? Де ті стяги криваві,
Що з вітром у боях, побідні, розмовляли
Над Шпанами і геть прогнали супостата?
Блищав червоний хрест і побілів півмісяць
Тим часом, як жінки Маврянки поза морем,
Всю Африку плачем і лементом сповняли.

XXXVI.

Чи не виплять же веї пісні твої народні
Хвалою славних діл?... Ах! от і вся награда

Героеви. Як в прах розсиплеть ся нагробок
І змовкне похвала в історії, — селяни
Сумують про його своїм невірним сумом.
О гордосте! покинь країну піднебесну,
Верни ся до свого надбання: подиви ся,
Як сильний у піснях утечище знаходить.
Ні книга, ні граніт не забезпечать слави:
Лестителі поснуть, історики покривдять.

XXXVII.

Прокиньте ся, сини гішпанські, о, прокиньтесь!
Ударте!... Чуєте? вас рицарство скликає,
Те Божество, що ви у давні часи читили.
Тепер уже воно не потрясає списом,
І не блищить пером червоним по під небом:
Тепер воно летить в диму картеч і ядер,
І громом кличе вас: „Прокиньте ся! устаньте!“
Скажітеж, чи сей глас не потужнійший буде,
Ніж той, що вас колись військовими піснями
На славні береги Вандалські звав до бою!

XXXVIII.

Хиба не чуєте, земля під кіньми стогне?
Хиба-ж се не гуде-реве гаряча битва?
Хиба не бачите, кого стинає шабля?
Чи вам же та братів не ратувати рідних,
Поки вони стоять в бою, поки не впали
Перед тиранами й тиранськими рабами?
Під хмарами блищать огні страшної Смерти:
Гора гримать горі, що тисячий не стало.
Смерть мчить ся на коні, на сірчанім сіроко.
Ногою тупнув Марс, і нації почули.

XXXIX.

Де Велетень стоїть на горах, червоніють
На сонці оддалік його червоні патли.
В руках в його горить огонь смертельний грому,
Очима палить все, на що з під хмар ні гляне,

То дивавсь ся, то знов метав блискавиці,
А в нього у ногах Руїна помічає,
Які він подвиги звершив. Бо три народи
Потужні вдарять ся сьогодні раним ранком.
І на її олтарь нову криваву жертву
Возложать, щоб його тим душу звеселити.

XL.

О Боже! що за вид прегарний, у кого там
В тому бою нема приятеля ні брата!
Дивітесь, як блищать шафи ривалізантів
Та всяке золоте і срібне гаптування!
Як бовві хорти вискакують із псарні,
І лапами скребуть, і скиглять про добычу!
Усі полкують тут, не всі триумф пакують.
Найбільший пай Земля триумфу пожирає;
Найменший пай — Різні безбожній достаєть ся!
Бо з радощів вона своїх рядів не лічить.

XLI.

Три воїнства зійшлись тут на криваву жертву;
Три мови — молитви чудні возсилають:
Три осайні стяги під небом розвили ся.
Гасла-ж у них такі: Гішпани, Англі, Франки.
Побіда! Троє їх: напасник, його жертва,
І той союзник, що за всіх про всіх воює
І людську кров ілє, воюючи даремно, —
Прийшли нагодувать ворон своїм мясивом
І гноєм угноїть долину Теляварську,
Так ніби дома їм було умерти ніде.

XLII.

Тут і згниють вони, амбітні дурні Слави.
Так, Слава криє дернь, що заросте над ними.
Який пустий софізм! Вони були знарядя,
Знарядя латані, що кидають тирани
Без ліку і числа, дерзаючи мостити
Серцями людськими дорогу — а до чого?

До сну, до мрій одних. Чи деспоти-ж бо знають
Країну, що під них охотою-б схлилась?
Чи є в них хоч ступінь землиці нечужої,
Опріч тієї, де розсиплють ся їх кости?

XLIII.

О Альбуеро, ти преславне поле горя!
Як по тобі коня гнав путник острогами,
Хто знав тоді, що ти обернеш ся в арену,
Де будуть вороги кров лити з похвальбами?
Мир тим, що полягли! Нехайже їх тріумфи
Продовжить хоч сльоза, що лаври їх скропила!
Поки поляжуть ще такі палкі вояки,
Імя твоє роззяв знай буде дивувати.
І марно заблищить в п'яних піснях корчемних,
Котрими мужики на час тебе прославлять.

XLIV.

Та буде вже й з нього про пестунів Белльони.
Нехай іграють ся в ігру людської жизни,
Дихання продають за славу, що воскресить
Їх прах, хоч тисяча впаде їх, щоб окрити
Одно якесь імя великою хвалою.
Шкода в них однімати їх діло благородне!
Вони, сї наймити, воюють за Отчизну,
А жизнь їх може їй була-б тяжким безчестем.
Погинули-б вони в якій домовій чварі,
Або собі якусь обрали сферу вишшу,
Тай обкрадали-б край, або його лупили.

XLV.

Верстає Чайльд свою самітницьку дорогу
Туди, де гордая Севілля тріюмфує.
На волі ще вона, жаданная добича
Грабителя того. Та хутко вже й на неї
Побідная нога безошадна наступить,
І чорні на його домах сліди зоставить.

Година незбутна! Шкода, шкода боротись
Із долею: ато-б ще й Троя й Тир стояли,
Ще Добродітель би над сьвітом панувала,
А злодій би й харциз погнули, почезли.

XLVI.

Та байдуже вона про те, що з нею буде.
Ій бенкети, пісні, веселоці на думці.
Ті рани, що задав Отчеству напасник,
Криваві, не болять севільських патріотів,
Не бойова труба, любовна кобза давонить:
А за царя людьми безпутний Безум править.
О півночі гучить молодокій Розцук;
Переступи страшні столицю оступили;
По вулицях Порок буяє й по майданах —
Тим часом баштові хитають ся вже мури.

XLVII.

Інак селянин. Ховасть ся сердешний,
Тремтить його сім'я, боїть ся визирати,
Щоб не побачити побитий виноградник
Диханням огняним війни безощадної.
Так само ввечері при тій зорі лагідній
Фанданго не бряжчить веселим кастантом.
Ах, монархі! Коли-б ви вмiли смакувати
В тому, що псуете, ви певноб занедбали
Війну з її трудом, поснулиб тулумбаси
З їх торохтом різким — і зналиб люди щастя!

XLVIII.

Які тепер пісні співає той погонець,
Що мули з краю в край вюковані ганяє?
Чи про кохання, чи про божественні речі,
Котрими звик з давен дорогу солодити?
Ні, на своїм шляху „Viva el Rey!“ співає,
А пісню закінчить Годоя проклинанням,
Та кепа Короля, та шлюхи Королиці,
Що очи чорнії, принада молодецька,

Звели її з ума, перелюбства навчили,
А з любощів її кривава Зрада вийшла.

XLIX.

На довгелезній тій та рівнявій долині,
Що скелі 'ддалека вінчають по під небом,
Де й досі ще стоять Маврянські башти горді —
Потоптана земля широко збита кіньми,
І чорная трава там-сям під куренями
Говорить, що в гостях у-в Андрудуаян ворог.
Ось табір був, а ось — сторожовії чати.
Тут селянин гніздо драконове брав штурмом,
І вказує його з тріумфом заволоці,
І хвалить ся, що брав, теряв його та й знов брав.

L.

І хто-б вам ні зустрівсь, у кожного на шаті
Червоний бачиш знак, і ся прикмета скаже,
Від кого утекти, кого витати треба.
Біда тому, хтоб сьмів громаді показатись
Без признаку сього законопочитання.
Бо острый в Шпана ніж, хистка рука у нього,
І гірко-б каявсь Галл, запеклий ворог шпанський,
Коли-б ті кинджали, закутані в одежу,
Чи шабельне жало вороже притучили,
Чи прояснили дим густий гармат ревучих.

LI.

Як ні повернеш ся в Морені тій високій
Та чорній, — по скалах усюди батареї;
І скільки оком тут загледиш скрізь по горах,
Гавбиці бомбові, закопані дороги,
Стерчущії тини, рови водою повні,
Розставлені чати, що ніч і день чатують,
Про порох погребі покопані у скелях.
Кінь під соломою захований, в наряді,
Куль, ядер і картач готових піраміди,
Запалений фітіль по всякий час димує...

LII.

Все каже ясно вам, що мусить совершитись.
Да той, хто деспоти складав з престола кавом,
Один момент іще пільгує, поки здійме
Потужного жезла, малу дає ще пільгу.
Оце-ж і ринуть ся до бою легіони,
Проламлють і пробють вони собі дорогу.
Тоді свого Бича признати мусить Захід.
Ах, Шпани! Гірко вам квітатись буде з Галлом,
Як шуляком на вас він кинець ся, і в землю
Незалучені синів гішпанських пійдуть купи.

LIII.

Чи вже-ж їм гинути? хоробрим, юним, гордим,
Щоб одного Вождя циху задовольнити?
Чи вже й ступня нема між рабством і між смертю?
Між властю дерія і між упадком Шпанів?
Не вже-ж найвищий суд над усіма царствами
Так присудив, і більш не має трибунала?
Невже даремна вся одчайвна хоробрість?
І Рада мудрости, і Ревність патріота,
І Ветера нова умілость, і заваяття
Молодості палке й залізне серце Мужа?

LIV.

Невже-ж бо для сього Гішпанка молодая
На иві вішає свою нїму тітару
І обезполившись, одвагою вся дише,
Співає голосні пісні й жадає бою?
Вона, що перш бліда бувала від кровини,
Від поклику сови трусила ся, тремтіла,
Тепер поглядує на острый спис без страху,
На шаблю огвяну, і через труп ще теплий
Мінервою іде, переступає трупа
Безтрепетно, де й Марс за нею не посьмів би.

LV.

Ви, хто здивуєте, почувши її повість,
О! що-ж, колиб її ви знали в тихе время,

І слухали її розмову жартовливу,
І вважали, які у неї кудрі гарні,
Що перед ними вся жиповись поникає!
Який у неї стан і грація надженська, —
Навряд чи поняли-б ви віри, що побачить
Гортонин сьміх її потужна Сарагосса, —
Побачить, як вона меге ряди ворожі
І воїнство веде на смерть, побіду, славу.

LVI.

Коханок лїг її, — не лле вона слїз марних,
Полїг і вожд її, — страшне займає місце.
Бїжать її бойці, — вона їх зупиняє,
Побїгли вороги, — наздоганяє втеки.
Хто-б зміг кохану тїнь так як вона спокоїть?
Хто-б за вождя свого помстив ся так преславно?
Хто-б із жїнок підняв хоробрість безнадїйну,
Коли вже й воїни утратили надїю?
Хто-б яростно так гнав і бив у втеках Галла,
Як женська рука перед побитим муром?

LVII.

Однак в Гїшпанї жїнки не з Амазонок;
Нї, родять ся вони про чаруванне серця.
Хоч у страшні бої з її синами ходять,
Та се в них тїлько злість нїжної голубиці,
Що руку ту клює, котра самця займає.
І в тихости вони і в твердості далеко
У гору піднялись над вїньшими жїнками,
Що славлять ся у нас нудною торохтою;
Душею вище їх стоять у благородствї,
А чарами такі-ж принадні чарівниці.

LVIII.

Амур свою печать притиснув стиха пальцем
На підборїдді їй: яке-ж воно нїжененьке!
Із уст її пухких от-от готов злетїти
Крилатий поцілуй, да тїлько що хоробрий

Дослужить ся його. Що за предивний погляд?
Се дивка красота, — така, що й Феб їй щокви
Не зможе повялить. Ні, ще вони сьвіжіці
Від того, що він їх голубить і милує.
О, не знайти у нас, проміж блідих вродливих,
Таких розкішних форми, такої сили й ніги!

LIV.

Ви, славні клімати, що славлять вас поети!
Гарема, рай землі, де я тепер співаю
Про тих далеких вже від мене уродливих,
Що й цивік би не зміг їх серцем не признати!
Рівняйте гурій, що і воздух тиховійний
Впускаєте до них ви ледви, щоб не був він
Привідником любви, з Гішпанками, і знайте,
Що ми рай вашого Премудрого Пророка
Знаходимо оттут, — знаходим тут небесних
Тих чорнооких дів, як ангели предобрих.

LX.

Парнасе! ти, що я тепер дивлюсь на тебе
Не в божевільности мечтательного ока,
Не в казкофабульній живописі поеми,
А так, як ти, в снігах, злетів під рідне небо,
Пишаючись між гір своїм величем диким, —
Чи диво, що тебе силкую ся співати?
Найнизший із твоїх поклонників хотів би
Збудити струнами своїми давні еха,
Дарма, що ні одна тепер вже Муза крильми
З твоїх вершин сьвятих не віє на поета.

LXI.

Про тебе часто я мечтав-гадав, Парнасе.
Хто славного твого імя не знає, батьку,
Найкращої в людей не знає той науки.
І се дивлюсь, уви! на тебе і стиджу ся,
Що мушу славити тебе тихеньким словом.
Згадавши про твоїх поклонників давнешних,

Тремчу, і тільки що навколішки упав би.
Ні зняти голосу, ні в гору воспарити
Не сьмію і снаги не маю, тільки мовчки
Радію серцем, що тебе таки побачив —

LXII.

Щасливий у сьому над ті потужні барди,
Що доля дома їм сидіти повеліла.
Далеко від твоїх вершин окритих снігом
Як міг би я взирать без трепету на сцену,
Що обожали ті, котрі її не знали?
Хоч не витає вже Феб у твоїй печері,
І ти, осадо Муз, їх цвинтарем зробилась,
А тихий дух явнїсь все над сим місцем віє,
Зітхає у вітрах, нїмує у вертепі,
І стиха ховзає по мелодичній хвилі.

LXIII.

Про тебе опісля. — Бо й серед мого співу
Звернув я в бік, аби чолом тобі ударить.
Забув і про сини Гішпанські і про дочка,
Про долю їх, сьвяту душі вільнорожденній,
І привитав тебе не без сльозини може...
Тепер вертаю ся знов до мовї теми.
Прошу-ж тебе, зостав мені з твого сьвятого
Виталища який задаток, чи то спомин:
Дозволь мені зірвать листок безсмертний Дафни,
Щоб я не пробував хвальком на сьвітї марним.

LXIV.

Та ні, не мала ти, поважногарна гбро,
Круг велитенської підшви хору краще
Й тоді, як Грещина була ще молодою.
Ви-ж, Дельфи, і тоді, як Пифія співала
В надлюдському жару свої піснї жерецькі,
Не бачили кружка дівчат любовотворних,
Над тих, що й поросли в огні тихої сквапи.
О, чом не дано їм таких дубрів затишних,

Якими Греція і доси розкошує,
Хоч слава давних днів її давно минула!

LXV.

Прекрасна, гордая Севілля, і не дармо
Пишаєть ся той край і силою й достатком,
І древним селищем! Та Кадикс, що підняв ся
На дальнім березі, солодшу має славу,
Хоч не таку сьвяту. О Роспуску! принадні
Мягкі пути твої. Хто здужає вхилитись
Від погляду твого, що молоду чарує
І палить в серці кров! Ти нас кругом обходиш,
Як гидра-Херувим: свій образ ти лестивий
До всякого смаку приладжуєш-способиш.

LXVI.

Як Время Пафос той знесло і зруйнувало!
Будь прокляте воно! — Цариця всьогосвітня,
Що всіх під еєбе гне, сама під нього гнулась.
Із Пафоса її Утіхи повтікали,
Шукаючи собі такогож пробування.
Невірная ні в чім Венера — вірна морю,
У Кадиксе осяйний втекла за ними морем.
Та вже її там храм один не вдовольняє,
Її тисячу храмів воздвигли Кадиччане,
Щоб віковічно в них її жертви палали.

LXVII.

Від ранку до ночі, від ночі та й до ранку,
Що аж стрівожена Аврора зчервоніє
Зирнувши на гучну та реготливу купу, —
Пісні та вигадки, та голови в троянді,
Веселощі нові ідуть без перестанку.
Хто тут живе, нехай тверезу радість кине.
Ніщо не перерве танців та ликування,
Дарма що у ченців що-дня димує ладан.
Кохання й молитви еднають ся з собою,
Або чергою йдуть одно після другого.

LXVIII.

Настав субітний день сьвятого відпочинку, —
Як чествують його сї добрі християни?
Дивітесь! ось воно, благословенне сьвято!
Чи чуєте! рикнув рогач, монарха пуці!
Він ламле ратища і нюхає гарячу,
Що лє, мов з двох жерел, з коня і з чоловіка;
Рогам його страшним арена шле витання:
Гукають, грукотять і виють мов скажені
Над тельбухами, що тремтять іще живії,
Не одвертаєть ся з жалю і женське око.

LXIX.

Се „день седмий“ такий, великдень чоловіка!
Ти, Лондоне, не так його в себе сьвяткуєш.
Ти прибираєш ся, лице умивеш, руки,
І вся твоя дїтва ковтає воздух сьвіжий,
Недїлешній, мовляв, ремесникам трудящим:
Карети, коляски і сто візків смиренних
За місто грукотять у Гамстид, Бедфорд, Гарров,
На покреплення сил, на любий відпочинок,
Поки патика вже забуде як і бігти,
На зависть лобурам, що плентають ся пішки.

LXX.

А иньші плавають в густих стрічках на Темзі,
А дехто на турник біжить найбезпечнійший:
Хто на Річмонд іде, хто в Вар собі простує,
А декому Гайґат найбільше до вподоби,
Такі в Гайґат боржій як мога поспішають!
Гайґат Беотії! про що се? поспішайте,
Бо кланяють ся там торжественному Рогу.
Містерія се в нас, осьвячена за предків.
Страшне імя її присяга покрепляє,
А присягнувши пють, танцюють аж до ранку.

LXXI.

У всякого свої і дурощі й дурниці.
Ти, гарний Кадиксе над чорносніім морем!

У тебе всі вони инакші, ніж де інде.
Як в ранці вдарить дзвін дев'ятою годину,
Твої спасенники чітки перебирають,
І Діву пресвяту (я думаю, що дівка
Одна в них тільки й є) стужають молитвами
За грішників, а їх не менш, як і молящих.
Тоді до цирку всі, старі й малі простують,
І дуки й злидарі так само веселять ся.

LXXII.

Відкрито гони вже, простірно на арені,
І тисячі кругом над тисячами пруть ся.
Ще голосна труба не витрубила гасла,
А вже ні одного не знайде лобас місця.
Тут дами та гранди, а більш усього дами,
Що вміють між людьми очима гарно прясти,
Та згідні й гоїти ті рани, що накоять.
Ніхто не вмере від їх зневаги, від їх міни,
Як се торочать нам сповідники поети,
Що на Амурові стрілки знай нарікають.

LXLIII.

Замовкли язика, що давонами давонили.
На конях на орлах, в шапках під білим пір'ям,
У шпорах золотих, з легенькими списами,
Чотири верховці, зготовившись до герця,
У гони в'їхали, вклонили ся низенько.
Їх шарфи дорогі, їх коні басуваті
В страшному ігрищі блищатимуть сьогодні.
За подвиги їх жде далекочуткий окрик,
А дами поглядом їх любим привитають —
Царів і витязів найкраща нагорода.

LXXIV.

У центрі матадор стоїть, жде не дождеть ся —
Ударить на царя рикучої громади.
Усе на нім блищить, а опанча — кармазин.
Та пішки буде він страшенний грець іграти.

Оце-ж обачно вже всі гонз озирає,
Щоб не спіткнути ся на що в бігу летучім.
В руці держить списка, і се його вся зброя.
Не зможе чоловік над нього більш зробити
Без вірного коня... Уви! той часто мусить
За іздеця свого криваво погибати.

LXXV.

Три рази протрубив трубач... Га! дано гасло.
Розверзнуть ся вертеп, і всі ждучі німують,
І дивлять ся кругом з набитих людьми мурів.
Вискакує стрибком потужний бие-зввірюка,
І дико зиркає, і бе пісок ногою.
Земля дзвенить-гуде, та він не рветь ся сліпо,
А тільки ще грозить своїм рогатим лобом,
І міряєть ся, як на ворога ударить.
Розяреним хвостом сюди й туди махає,
І в вирлах широко зрачки червоні крутить.

LXXVI.

Аж ось він зупинивсь, і очи витріщає...
Геть, хлопче, утікай! готуй списка, бідахо!
Настав непевний час: чи згинеш, чи покажеш
Той молодецький хист, що чудище зупинить?
На конях на вітрах усі розбіглись різно.
Запінив ся бугай, та не впізнув од рани.
Джюрчить з його боків гаряча кров червона...
Біжить він, крутить ся, біснуєть ся від болю.
За списом спис летить, за раною знов рана.
Бик простягом реве, про смуток свій говорить.

LXXVII.

Знов кидаєть ся він, і ві списи, ні дарди,
Ні наскоки коня в наґаницьких тортурах,
Ні зброя ані вся потуга чоловіча
Не зможуть зупинить зввірячого буяння.
Уже один скакун лежить роздертим трупом,
А в другого живіт рогами розпанахав.

Видовище гидке! з коня ключ жи́знї випав,
А він, хитаючись, таки слабу снасть дви́же,
І іздеця свого невшкодженим вино́сить.

LXXVIII.

Побитий, у крові, задиханий, презлющий,
Стоїть у центрі бик в останнім безталанні,
У ранах і в дардах, серед списів-уламків
І серед ворогів, розпуджених в гонитві.
Тоді матадори круг його грасувати,
Кармазином ярким маячити-дрочити!
І тут же кинджала показують бідасі.
Метнеть ся він, та ба! хистка рука одержу
Накинула йому на ярівиті очи,
Скінчилось! на пісок він падав, страшений.

LXXIX.

Де гамалик його широкий вдавсь у спину,
По держално сховавсь кинджал у шию смертний.
Встає — здригаєть ся — зневажує втікання —
І стиха падає, серед тріумфу-гуку.
Без рику виправивсь, не мучив ся, не бив ся.
Тут воза підвезли в препишному наряді,
І трупа високо на нього стеребили:
Про купу гракачів дивовище солодке!
Чотири рисаки, що віжками гордують,
Помчали рогача, мов блискавка майнула.

LXXX.

Так забавляють ся у Шпанщині жорстоко.
Сі забавки дівчат і парубків чарують.
Тим часом, до крові привикши серце рано,
Росте в завзятости, кохаєть ся у помстї,
І веселять його обидчикові муки.
О, скілько лютих чвар сумне село плямують!
Тепер ми стоїмо в одній з ними фаланзі
Проти ворожого обом народам війська;

Та дома в них, увв! багацько зостаєть ся,
Що за дурницю кров горячу ллють, як воду.

LXXXI.

Но жаль безумний втік: його замки й засови —
Дуевья сторожка, суха, сердита баба.
Чигавня навісне ревнивого бідахи,
Всі вигадки, що нам терзають чесну душу,
Почезнули з людьми, що нас попередили.
Хто волі дознавав більш над дівчат Гішпанок
(Шоки не почала Війна ще димувати)?
Вони в вічних танцях волосся розпускали,
Скакали по лугах та по зелених луках,
І над ними сьвітив закоханих коханок.

LXXXII.

О! часто Гарольд наш любив, чи то здавалось
Йому, що він любив: бо наш восторг — мечтаннє.
Тепер його чудне та вередливе серце
Було мов неживе: бо ще води із Лети
Сцілющої не чив; недавнечко-ж довідався,
Що кращі всіх принад в Амура — його крила.
Яким він вїжним би і молодим, гарячим
В коханні ві здавався, а в нього із криниці
Всїх радощів і втїх і всяких солодощів
По запашних квітках тече якась отрута.

LXXXVIII.

Тим часом Чайльд не був слїпий на гарну форму,
Хоч надила його, як мудрого, до себе.
Не філософія на него позирнула
Своїм возвишеним, своїм пречистим оком:
Нї, на такі уми вона не робить впливу,
А Стрась сама себе руйнує, або чезне,
І Розпуск сам собі копає яму рано.
Оце-ж навіки він погріб надїї Чайльда.
О чадо всїх утїх, пересенту ти жертво!
У тебе на чолї суд Каїнський начертан.

LXXXIX.

І все-ж таки дививсь, не вмішуючись в гущу;
Бо до людей не був понурим мізантропом.
Щоб і в танець пійти, бував він не від того,
Та як сьміяти ся, кого притисне доля?
Що коїлось кругом, його не веселило.
Раз тільки він устав на демонську цотугу,
І, сидячи сумний в принаднім будуарі,
Імпровізованим озвав ся віршуванням
На похвалу красї, не нижчій від тих чарів,
Що на його тропу сьвітили в даї щасливіші.

До Інези.

1.

Не сьмій ся, що я тут сумний
Сиджу, моя ти любя уродлива!
Сьміяти ся шкода мені —
Аби вже ти була собі щаслива.

2.

Не знай, що в серці тайкома
Ношу, мов ту у пазусі гадюку!
Не дознавай того сама,
Яку гірку терплю я мовчки муку.

3.

Се не любов, се не вражда,
Не марної амбітності утрати,
Що серце рве не знать куда —
Якихсь нових утіх йому шукати.

4.

Се та отрута, що я пію
Зо всього, що стрічаю, бачу, чую.
Отрута ся менї й твою
Затемнює красу, як рай ясную.

5.

Се та нудьга, та вічна тьма,
Що гнала геть казкового Жидюгу,
І жизнь йому була — тюрма,
А жизнь найти не сподівав ся другу.

6.

Куди-ж мені втікати геть,
В які краї і клімати далекі?
Однакова усюди смерть,
Від демона Ума однакі втеки.

7.

Шукайже там своїх утіх,
Де гад мені у серце повпивав ся!
Візьми собі веселий сьміх,
Аби твій ум від сну не прокидав ся.

8.

В чужі краї і клімати
Я попливу, не буду й озиратись,
І вся моя вірада в тім,
Що гіршого мені вже не лякатись.

9.

Що-ж в воно? о, не питай,
Чи холодно мені, чи любо-тепло?
Із жалоців не зазирај
У серце, що там вре за люте Пекло!

LXXXV.

Прощай, мій Кадиксе, мій гарний, незабвенний!
І хто-ж би то забув, як ти стояв потужно?
Перевернулось все, а ти зістав ся вірен.
Ти первий слобонивсь, останній ти упав би.
Коли-ж посеред сцен жорстоких і врівавих
Кров рідна і твої оселі покропила,

То в тих усобицях полїг предатель тільки.
Всі благородні тут були прїч Благородних,
Нїхто не поспїшавсь до ворога в кайдани,
Опрїч Вельможних Дук, що впали з високости.

LXXXVI.

Такі Гїшпанськії снви, така й їх доля.
Хто вольним не бував, воює за свободу.
Народ без короля стоїть за кволе царство.
Втікають гетьмани, самі затягаї бють ся,
І служять правдою рабам невірним Зради.
Все віддають землі, що тільки їх родила.
Гордня вказує тропу їм до свободи;
Побиті у бою, вертають ся до бою.
Їх крик: „Війна! війна!“ в одно збирає військо,
„Війна хоч до ножа!“ се їх останнє гасло.

LXXXVII.

Хто добре хоче знать і Шпанщину і Шпанів,
Нехай читає всю літопись їх крїваву.
Що вкаже помста їм на ворога народу,
Все буде зроблене против людської жианї.
Від острого меча до тайного ножаки,
Гїшпан хапаєть ся за всяку згідну зброю,
Аби оборонить сестру свою, чи жінку,
Аби проклятого нашійника скрївавнть,
Аби той судостат прийняв найбільшу муку,
Не буде каятись в своїй жорстокїй помстї.

LXXXVIII.

Чи вроните сльозу ви жалости по мертвих?
Спогляньте на розор крївавої долини,
Спогляньте на паскуд, що жєнщин побивали,
Тай кидайте тоді нехованих собакам.
Нехай усякий труп розкльовують ворони,
Що може й знехтують мясивом тим поганим!
Нехай їх біла кість і незмивуца пляма
Показує вікам побоїще страшєнне.

Так тільки сцени сї, що ми тепер вбачаєм,
Вбачатимуть колись гадливі наші діти.

LXXXIX.

Ще не кінець, уви! сему страшному ділу.
Ще Франція нові ригає легіони
За Піренейських гір, чорнішає знай хмара;
Ще тільки почалось; кінця ніхто не бачить.
Народи падші вже на Шпанів позирають:
Одбившись, відобуть ще більш, ніж їх Пізарри
Впрягли колись в ярмо. Предивне воздаяннє!
Тепер Колумбія сплатила за ті муки,
Що Квіто прийняло, а рідний Шпанський клімат
Розбійнику підлїг під владь, безоборонний.

XC.

Нї кров, що пролилась річками в Талавері,
Нї всі два страшні, що бачила Баросса,
Нї нагромаджений людський труп в Альбуері —
Гішпанам не 'ддали законного їх права.
Коли-ж олівная в них розіветь ся вітка,
Коли спочити їм після ствдкої праці?
Чи ще багацько днів непевних зникне в ночі,
Поки розбійник Франк покине грабувати,
І любе дерево свободи чужоземця
Не будуть нищити на рідній його почві?

XCI.

І ти, о друже мій! — так горе з серця рине,
Так виливаєть ся і з піснею моєю...
Нехай би меч тебе зложив серед потужних.
Тоді вже-б гордоці і дружбу зупинили
У сумі по тобі. Нї, ти собі без лавру
Із сьвіту ізійшов, зійшов од всіх забутий,
Пріч серденька мого, і полишивсь із тими,
Що в полі полягли. Тим часом слача славить
І меньших витяїв. За що-ж тобі судилась
Така смиренная, така безславна дбля?

ХСІІ.

О знаній раньше всіх, шанований найбільше!
Ти, серцю дорогий, де вже нема такого!
Хоч я тебе втерав для жиані без надії,
Не відмовляй мені у свах моїх являтись.
І ранок оживить сльозу мою таємну,
І коло себе я тебе що-дня почую.
І знай лїтатиму на ту могилу тиху,
Що кров не полила і лавром не покрила,
Аж поки вернеть ся мій брєнний прах у землю,
З котрої він узавсь, і ми спочинем вкупі.

ХСІІІ.

Се перва ще тетрадь мандрівки Чайльд Гарольда.
Ви, хто бажаєте про нього знати більше,
Що небудь знайдете в листках, котрі постануть,
Аби той, хто тепер віршує перед вами,
Спроміг ся ще писать. Чи може й так аж надто?
Не говори сього, ти критику понурий!
Нехай те знають всі, що бачив він у землях,
Де божевільному судило ся блукать, —
В тих землях, що хранять давняшні монументи
Тих часів, як ще Грек під варвара не гнув ся.

Дописки до першої пісні.

1. Стр. VII., ст. 3.

Вічисто роблене черниче будування.

Замок предків Байронових звав ся Ньюстедське аббачтво, бо ся маєтність була колись церковною.

2. Стр. 9., ст. 7.

Як би вернув ся, він пошматує.

„Не думаю (писав лорд Байрон до приятеля), щоб мій пес був луччий од свого брата-звіря, чоловіка; а про Аргуса знаємо, що се псе видуманий“. — У „Дон Жуані“ одним із благ вертання в домівку він так малює Аргуса, що „пошматує йому штани“.

3. Стр. XVIII., ст. 9.

Що первий відчинив нам елізейські двері.

Мільтон, у поемі „Втераний Рай“.

4. Стр. XXXV., ст. 14.

Деж стяг Пелігій, що против батько Кави.

Батько вродливої Кави (так звали її Мури, а по шпанськи Фладінда), мстучись на іотському королі за безчестє дочки, прикликав Мура на Шпанщину. І стояв против Мура один Пелігій в Астуріі, і одвоював більшу половину полустрова. Потомки його дружини довершили подвиги предків і одвоювали в Мура Гренаду.

5. Стр. XLVII., ст. 18.

Фанданго не бряжчить веселим кастанетом.

Фанданго — шпанський танець. Починаєть

ся тихо, швидчає, швидчає і доходить до палкого виразу любовних солодощів.

6. Стр. LVI., ст. 21.

Як женська рука перед побитим муром.

Такі були подвиги сарагоської Діви, що знялась до найвищого героїзму. Як пробував автор у Севілії, вона що-дня походила по Прадо у медалях і ордерах. Того часу, як прославилась вона вперше зійшовши на батарею, де поліг її коханок, її пішов двадцять другий рік. Була вона надзвичайно гарна, і вродою м'ягка, женствена.

7. Стр. LXIII. ст. 23.

Дозволь мені зіврать листок безсмертний Дафни.

Дафна — дочка річного Бога Пелея. Закохавсь у ній Аполлон, а вона вірно любила Левкіна, сина царського. Втікаючи від Аполлона, Дафна обернулась лавровим деревом.

8. Стр. LXV., ст. 24.

І древнім селищем...

Севілія, се римський Гіспаліс.

9. Стр. LXX., ст. 25.

А присягнувши плоть, танцюють аж до ранку.

Льорд Байрон натякає на чудний звичай в давніх коршмах льондонського Гайґата. Посполиті гості їх над парою рогів, що там були приковані, давали жартовливу присягу: не цілувати наймички, коли можна цілувати господиню; не їсти житнього хліба, коли можна їсти пшенищній; не пити пива „малого“, коли можна пити міцне, і таке вньше, тільки за кожною бомбою треба було приказувати: „хвіба що не схочеш“.

10. Стр. LXXXV., ст. 32.

То в тих усобицях поліг предатель тільки.

Натяк на поводження і смерть Соляло, губернатора Кадикса, в маю 1809 року.

11. Стр. LXXXV., 32.

„Війна хоч до ножа!“ се їх останнє гасло.

„Війна до ножа!“ відказ Паляфокса французькому генералови в облозі Сарагоси.

12. Стр. XCL., ст. 33.

І ти, о друже мій! — так з серця горе рине.

Джон Вінфільд, офіцер гвардії, умер з горячки в Коїмбрі 14 мая 1811 року. „Я знав його (паше лорд Байрон) десять літ у луччу половину живота його і в щаслившу мого“.

ПІСНЯ ДРУГА.

I.

О Діво! ізийди, голубко до нас з неба! —
Но ти в'юколи ще не надихала пісні,
Богине Мудрости! отгуг же той був храм твій,
І був, і єсть, дарма, що і огонь руйнний
Війни, і час давно німим його зробили.
Та гірше над булат, огонь і руйнування
Покволисте віків тих варварських владцтво,
Що з роду полумя сьвятого не дознали,
Котрим падає дух у споминках про тебе
І про твоїх прочан, освічених тобою.

II.

О древній городе Аєнни! де-ж се ділись
Твої потужники, твої великі люди?
Почезли, мріючи у сні про те, що сталося.
З'явилися первими в тих гонах, що до слави
Прєсвітлої ведуть, звитяжили і зникли.
Да тількиж і всього? Хлопяча шкільна казка,
Дивовижа на час!... Шкода тепер щукати
Гетьманського меча, мудрецької одежі,
І тільки тїнь одна потуги пробігає
По крушених баштах в імлі віків давнезних.

III.

Ти, однодневнику! встань, приступи, наблизь ся,
Та стережись, не псуй сю урну беззащитну.

Що се за місце, глянь : народу кладовище
І селище богів, що без жертв зістались.
Бач, нивнуть і боги, чергують ся і віри.
Було Зевесове, досталось Магомету.
Постануть віри ще й во времена грядущі,
Доволі чоловік познає, що даремно
Кадилом кадить він і цідить кров із жертви,
Мізерне отроча непевности й надії.

IV.

Прикований к землі, ти дивиш ся на небо.
Хиба-ж тобі сього ще мало, що ти знавш ?
Хто ти ? Чи то-ж ся жизнь таке велике благо,
Що жити хочеш знов і йдеш — куди, не знаєш ?
Аби не на землі зістатись і змішатись
Із небом. Доки-ж ти мечтатимеш про щастє
І горе в будущім ? Поглянь і зваж сей порох,
Поки не розлетівсь по вітру без останку.
Ся урночка мала тобі більш правди скаже,
Нїж тисяча служеб, літургій завпокійних.

V.

Або розкрий-розрий прославлену могилу
Героя зниклого. Він спить собі самотно.
Упав, і навкруги народи сумували ;
Тепер же вже ніхто не плаче з мільонів.
І нї один з його поклонників не бдіє
Там, де, мовляють нам, полубоги з'являлись.
Возьми-ж ти череп сей з проміж костячя-хрупу.
Невже-ж бо се був храм, де Бог схотїв би жити ?
Ой нї ! дивись, черв'як, і той його покинув,
І той погордував хатинєю гнилою.

VI.

Глянь на покрушені арки його, на мури
Скрізь поруйновані, на зали задуствлі,
На портики гідкі. Воно-ж те все бувало
Житлом амбітності, воздушним та химерним.

Се був храм розуму, була душі палата.
Споглянь крізь темряві тепер дїрки безокі,
Осаду мудрости, оселю остроумства
І товпище буянь, що не терплять контролю!
Чи зможуть всі сьвяті, мудрагелі й софісти
Сю пустку населить, возстановить будинок?

VII.

Ти правду говорив, Аєнче наймудріший:
„Одно ми знаєм: що не знаємо нічого“.
Чого пручати ся, коли втекти не можна?
Усяк з нас мучить ся, но стогнуть слабодухи
Про видумані сні, про зло, се власне дїло.
Шукаймо, що случай і доля нам покажуть!
Нас відпочинок жде за Ахероном тільки.
Нема там примусу про святих на бенкеті,
За те-ж мовчання їм постелю любу стеле,
Що проповідали нам правду так, як знали.

VIII.

Коли-ж, як думали се найсьвятіші люди,
Є там оселя душ за чорним побережжям,
Котора цосрамить доктрину Саддукеїв
І мудреців, що так пишались недовірством, —
Як любо вірувать булоб у куші з тими,
Що жиявний тягар легким про нас робили!
І чути голос, що боялись більш не чути!
І ясно бачити духовними очима
Преславних тих мужів могутественні тіни,
Що проповідали нам правду так, як знали!

IX.

Побачив би й тебе, чия любов із жиянню
Покіянул мене, щоб жив-любив я марно.
Двойнику серденька мого! чи ти-ж бо мертвий,
Коли у споминках мов блискавкою сьвітнш?
Ні, буду думати, що знов тебе зустріну,
І ся мечта сповнить мов порожнє серце.

Коли від споминки що небудь зістаєть ся,
Нехай так буде, як нам будучина вкаже.
Про мене вже й того доволі з мене щастя,
Що знатиму : душа твоя тепер блаженна.

X.

Ой сяду-ж я, сумний, на сій масивній базі.
Стоїть на їй іще кольона мармурова.
Сатурнів сину! тут престол твій був з престолів,
Величній, ослійний. Дивитиму ся звідси
На влюблену твою оселю у руїнах.
Се може й не вона. Бо й уобрази око
Не може возсоздать, що знівечило время.
Однак сі гордії кольони визивають
Важке зітханне в нас. А Турчину байдуже,
І Грек превесело співає, йдучи мимо.

XI.

Хто-ж із сіпак того нагірного чертога,
Де лучча із богинь, Паллада, пробувала,
Спаскудивсь до того, що обікрив сьвятиню,
Останній, гірший всіх дурних злодіїв злодій?
Стид Каледонії за сина-гайдамаку!
Британщино! радій, що він не був твій рідний!
Свобіднорождені повинні шанувати
Тих, що були колись такі-ж свободні люди;
Вони-ж всі алтарі сумні позабирали,
І море, сердючись, везти їх не давало.

XII.

Наш сучасник Пікт без сороба хвалив ся,
Що те покрав, чого Гот не зайняв, ні Турчин,
Ні время. Камяний, як рідний його беріг,
І розумом сухий, так як запеклий серцем,
Той хто сю думку взяв і сягонув рукою
До вбогого добра Аєинців бідолашних.
Несила їх тепер сьвятиню охраняти,
Но в серці хвирному почули жаль великий,

І до сього часу ніколи не дознали,
Як тяжко деспоту коритись у кайданах.

XIII.

Як! мовою британською се скажуть,
Що сл'язи Греків ти вт'шав ся, Альбіоне?
Хоч і в твоє імя раби їм серце дерли,
Не говори сього, не сороми Європи.
Свобідна Англія, цариця океану,
Бере мізерію останню у народу,
Що кровю ще тече, — вона, чия підмога
Зробила дорогим імя її повсюдно.
Вона мов Гарсія урвала й те, що время
Щадило й тирани покинули стоячим!

XIV.

Палладо! де-ж тоді була твоя Егіда,
Що віджахнула геть грізного Аларика
І не дала йому спустошити Аєни?
Де той Пелеїв син, що Ад пожер даремно,
І тінь його в той день страшений із Аїда
Явилась між людьми у всекрушачій зброї?
Не вже його Плутон у друге не відпустить,
Щоб знов руїтника такого віджахнути?
Блукає празден він по узбережях Стикса,
І не рятує стін, що боронив так перше.

XV.

Прекрасна Греціє! Холодне в того серце,
Хто бачить, як тебе зруйновано, й не чує
Того, що чуємо над прахом вічно любим.
І око камене у того, хто не плаче
Над сими мурами, що сиплють ся на землю,
Над алтарями, що британські руки рушать.
А подобало-б їм хранити сї останки,
Що вже ніхто во вік не може возсоздати.
О, будь же проклят час одпливу їх із краю,
Переїзду богів у клімат їм противний.

XVI.

А де-ж се дів ся Чайльд? Невже-ж бо я забув ся
Сочити по морях понурого мандрюку?
Він мало жалкував, про що жалкують иньші,
І ні одна йому не туркотала ніжно,
І ні один йому руки не дав прощатись,
Як одпливав сей лід у клімати далекі.
Жорстоке серце, що не підлягає вроді:
Но серце в Гарольда було тепер не перше.
Ні разу не зітхнув, покинувши край рідний,
Кривавий край війни і всякого безпучтва.

XVII.

Хто плавав по морю, по темносинім лоні,
Той іноді видав види величні, пишні.
Як свіжий вітер дме і білий парус повен,
І жвавий корабель біжить, немов басує,
І беріг, і шпилі, і щогли утїкають,
І пишний океан лежить перед очима,
І простягнувсь конвой, мов лебеді летучі, —
Найплохший парусник тоді несеть ся браво:
Так хвиля весело під вітром в кудрі веть ся.
Поперед кораблів, що пінять синє море.

XVIII.

Ого! в середині маленький світ військовий.
Гармати до ладу, сітчана зверху стеля,
Команди гук жорсткий, маневрове гудінне,
Як люди кинуть ся на марси по сигналу.
Чи чуєте? кричить! Се боцманове слово.
Матроси верівки снують під крик веселий,
А тут моряк-школяр, мідчипман безбородий,
Силкуєть ся зробити товстим пискливий голос.
Одних похвалює, а вньшого погудить,
І хлопець направлять слухняну вміє силу.

XIX.

Як скло блвскучий дек; на нїм ані плямини,
Там ходить лейтенант пильнуючи порядку.

Погляньмо-ж і туди, на те сьвященне місце,
Де тільки капітан поважно виступає
Мовчущай. Всі його боять ся. Рідко слово
Пробовкне визшому: бо мусить сохрарити
Той строгий підначал, що як його порушать,
Тоді непевна вже і слава і побіда.
Но рідко зламле Брит хоч би й жорстоке право:
На нім бо впждеть ся землі його потуга.

XX.

Дми, сьвіжий вітре, дми, корабленосна сяло,
Поки нам сонця круг сьвітитиме шарокій.
Тоді вже корабель під знаком адміральським
Зупинить ся, поки надійдуть задні судна.
Ах, що-ж то за нудьга, через ходу лїниву
Тих суден-шкарбанів теряти вітер гарний!
І скілько-б ми отсе дороги вже зверстали,
Поки-б задніло ся знов на восточі небо!
Ні, гай ся і дрїмай під парусом у дрейфі,
Поки наздоженуть нас ті важкі оцупки!

XXI.

Ось місяць у горі, і Боже! що за вечір:
Як гарно стелить ся по хвпях срібна стежка!
Тепер по селищах зітхає парубоцтво,
І слухають, і ймуть їм віри уродливі.
Так буде й нам колись, як до землі пристанем.
Тут грубий Аріон у струни стиха дзвонить
І визиває з них піснї, матросам любі.
Постали навкруги і слухають, веселі,
Або ідуть в танець і вибивають міру,
І забувають, що тут розгулятись ніде.

XXII.

Дивись на береги в Кальшійському проливї!
Європа й Африка побачились тут зблизька.
Тут чорноокою дївчинну разом з Мавром
Осьвічує з небес Геката тьхим сьвітом.

Як любо виявивсь під нею шпанський беріг,
І показав свої дуброви, скелі, згіря
Під тим ущербленим срібнопалевим кругом,
Дарма що 'ддалеки в імлі він туманить ся!
А Мавританія по морю чорні тіня
Од велитенських скель сумні й понурі стеле.

XXIII.

Такої ночі нам приходять мисли в серце
Про давні любові, дарма що вже скінчилися.
У самоті своїй пригадує мовчуще,
Що і в його було на світі серце рідне.
І хто-б під тягарем годів схотів хилитись,
Коли і молоді переживають щастя?
Уви! як дві душі на віки розлучились,
То смерті мало вже зісталось руйнувати.
О молоді літа, о любі молодощі!
Коли-б то можна вас привликати-вернути!

XXIV.

Так над безоднею схиливши ся, що плече
Та мве бік судна, і двлячись, як плавле
В воді Діявни лик, ми тонемо душею
У давнині і вже байдужні нам всі пляни
Надій і гордощів, що нас колись манили.
У світі не знайти такого бідолахи,
Щоб споминки не мав про дорогу людину,
Дорожшу ніж він сам, і не вронив сльозини.
Печалі блискавка освітить серце трудне,
Тай вагонить на нім, не збудеш ся до віку.

XXV.

Сидіти на скалах, мечтати на безодні,
Або на висоті гори неприступної,
Або карабкатись, блукати по тих нетрах,
Де твориво живе нікому не підвладне,
І де нога людська ніколи не бувала,
Без стежки лазити по горах одиноко

Із скотом-дичею, байдужним про кошару,
І над запіненим схилатись водопадом, —
Се не самітність, ні! се тільки пробування
Серед нових, іще незнаних див природи.

XXVI.

Но в натовпі людським, серед юрми, базару,
Де ми з людьми тремось, говорим, чуем, бачим
І втомлені, собі проштотуєм дорогу,
І нас ніхто, і ми нікого не вітаєм
Словами щирими, — де пестуни Фортуни
Цураємось бідах, і як із світу зійдем,
Нікому радощів не вбавимо, ні сьміху
З тих, що любили нас, високо цїнували,
З тих, що шукали нас, голубили, лестили:
Се всть будь одному, отсе вона, самітність!

XXVII.

Щасливша жнзнь того пустинника сьвятого,
Що бачиш іноді на мовчазнім Аеоні!
Під ним так широко леліє синє море,
Під ним така ясна нагнулась твердь небесна,
Що бачивши його вечірньою порою,
Хотів би й сам у тім сьвяченім місці жити.
І покидаючи принадну сцену тихо,
Зітхнеш, про що тобі судилась виьша доля.
Тоді вертавш ся у сьвіт, немаль забутий,
Щоб ненавидіти його й його принади.

XXVIII.

Перейдемо мовчком ту путь однообразну,
Той віковішній шлях без слїду, без тропини,
І бурі й тишану, і вітер перемінний,
І добре знане всім каверауванне моря.
Пропустимо й нудьгу й веселощі матросів,
Замкневих у своїй кралатій цитаделі
Серед ревучих хвиль, в безкраїм крузі моря.
Пропустимо й лиху і добрую погоду,

І горе, і біду, аж поки закричали:
„Земля! земля!“ і все тоді гаразд, все добре.

XXIX.

Та не перейдемо Каліпсін остров мовчки,
Що знявсь над хвилями з братами островами.
Потомлені й тепер там знайдуть любу пристаць,
Хоч плакати давно богиня перестала, —
Давно з високих скель того не визирав,
Хто над безсмертну поставив смертну вроду.
З тих скель і син його зробив стрибок страшениий
Під строгим Ментора наставника наказом.
Так помиливши ся в обох, цариця-нїмфа
Зітхала у-двоє і тяжко сумувала.

XXX.

Минуло вже її на світі пануваннє.
Та не вбезпечуй ся, ти серце легкодумне!
Цариця смертна тут поставила престол свій,
І ти опасну в нїй Каліпсу може знайдеш.
Фльоренсе горлице! коли-б химерне серце
Я зміг кому оддати, оддав тобі-б на віки.
Та нї! зупинений обітами твоїми
Я не дерану на твій алтарь зложити жертву
Мізерної ціни, ані бажать, щоб серце
Таке ніжне, несло яке за мене горе.

XXXI.

Так думав Чайльд Гарольд, як подививсь у вічи
Тій леді. Він зустрів їх сяєво без думки,
Нїчого не жадав, нїчого не лякав ся:
Він тільки дивувався і позирав безвинно.
Амур стояв узбіч, хоч, правда, недалечко.
Знав добре, як палав і гас його поклонник,
Та вже не сподївався нових жертв від нього,
Не сподївався натхнуть любовію серце мляве.
Як же побачив, що він і тепер холоден,
Тоді божок махнув на Гарольда й рукою.

XXXII.

І правду мовити, Фльоренса деувалась,
Побачивши того, про кого торохтіли,
Що він до кожної зітхав, кого побачив.
Він з нею розмовляв неарушелый, байдужний,
І сяво її очий було даремне, —
Очий, що в них усяк читав свою надію,
Свій суд і свій закон, і кару і блаженство,
Чи то правдивою душею, чи мімічно.
Він би й не притворявся таким, що дами хмурять
Чоло, хоч сердять ся за се на вданих рідко.

XXXIII.

Не знала ще вона, що те запекле серце
В мовчанці криючесь, в горднї притаївшись
Уміло надихать любовю серце друге,
Спокусу широко круг нього розставляло,
І не цуралось ба й низької волокити,
Як стояло того, щоб ціли допевнитись.
Та Гарольд не вважав тепер на легку здобич,
Байдужно позирав на пишну женську вроду,
А хоч би й надили його блакитні очі,
Він товпиться до них не став би против гурту.

XXXIV.

Я думаю, що той не вельми знає серце
Жіноче, хто-б хотів його журбою взяти.
Чого тим бідкатись, що вже опанувала?
Нї, кланяїсь ідолу, та не стелись під ноги,
Щоб він не згордував тебе з твоїм поклоном,
Як вї сьпівав би ти свою хвалебну пісню.
Ховай і любощі, коли здобувєш на разум.
Весела прямота найбільше помагає.
Розсердь тай приголуб; сьм робом будеш хутко
Свою таємну страсть уквітчаною бачить.

XXXV.

Се правда вже стара, її ствердило время;
І хто сього дознав, той мучить ся найбільше.

Як станеть ся те все, чоґо весь мір бажає,
Заплата вбоґая не стобятиме кошту.
Здорове втрачене, душа упала низько,
А чести не питай: от на що ти здобув ся!
От що тобі за страсть вдоволену досталось!
Хоч би ще й молоду твою надію доля
Скрутила, добрая в жорстокоґому учинку,
Та рани вже тобі до віку не загоїть.

XXXVI.

Гайда! не гаймо ся в моїй крилатій піснї!
Баґацько ще ми гір поперед себе маєм;
Баґацько береґів проїдемо принадних.
Но видумка мене, журба веде в доровї,
Веде по кліматах найкращих, які зможе
Фантазія в своїй роботї змалювати,
Або та втопія, що хоче показати,
Яким би чоловік міг або мусїв бути,
Коли-б се псоване зьвіря навчити можна
Щасливо пробувать серед картин велишніх.

XXXVII.

Найлучша з матїрок Природа буде мати,
Дарма що любий свій так часто лїк міняє.
Коли-б я міг з її грудий нагих іссати,
Я, що вона мене не балувала з малку!
Найкраща красаґа її у ди́кім видї,
Як не торкнуло ще її іскуство наше.
І в день вона й в ночи всьміхаєть ся до мене,
Хоч я її сочив тоді, як люди спали,
І що найбільше знав, найбільш туливсь до неї,
А возлюбив її в її гнівному видї.

XXXVIII.

Альбанїє! в тобі родив ся той Некандер,
Наука молодих і взір старих во віки.
В тобі і другий ще Некандер народив ся,
Що від його меча втікали супостати.

Албанів! дозволь на тебе подивитись,
Ти, мамко дикая жорстокого народу!
Зникають тут хрести, восходять мінарети,
Сяє молодик в дібровистих долинах
Крізь кипарис густий, що купами обходить,
Мов чорним поясом, всі городи і села.

XXXIX.

Плив Гарольд і пройшов поуз безплodne місце,
Де на море сумна дивилась Пенелопа.
А далій бачив він ще незабуту гору,
Утечище любви, могила Лезбіянки.
О Сафо сутемна! чи вже-ж стихи безсмертні
Та не могли спасти грудий твоїх безсмертних,
Грудий напоених огнем животворящим?
Чи тій же та не жить, що жизнь дала живущим?
Коли безсмертна жизнь жде поетичню ліру,
Єдине небо се дітям землі доступне.

XL.

Мякої осени, яку природа Грекам
Дала, вечірньої пори побачив Гарольд
Левкадський славний мис. Давно йому хотілось
Се місце бачити, а відпливав — із сумом.
Не раз доводилось йому місця вбачати,
Боями вславлені, як Акціум, Лепанто,
Кривавий Трафальгар. Дививсь на них байдужен,
Бо не під славною планетою родив ся.
Ненавидні були йому лихі затязці,
І гірко насміхавсь із лобасів військових.

XLI.

Як же вечірняя звезда йому світила
Над бідолашним тим Левкадським мисом-рогом
І він витав його, утечище любви,
Тоді у серці жар якийсь чув незвичайний.
І пропливаючи в тіни по під горою
Велишнім кораблем, він слухав, як шуміла,

Мов плакала вода про любові даремні,
І хоч він сам тонує у сумовитих думках,
Та у нього в очу було немов яснїще,
І на блідім чолі сяяло стиха чувство.

XLII.

Вже ранок днїєть ся. Встають Альбанські гори,
Жорстокі, в туманах; за ними — Сульські скелі,
Ще далїй — Циндів пік в імлі до половини;
По горах бурчакн оддалеки біліють,
Одежу їх руду і пурпурову росяють.
А як розступлять ся під вітром сиві хмари,
Відслоняють куренї і мазанки нагірні.
Там сновигає вовк, орел там острить дзьоба,
І птаство й дикий звїр, і люди дакші звїра,
І бурї ладять ся терзати пізню осїнь.

XLIII.

Тепер же то вже був один на свїті Гарольд.
Тепер він опинивсь у тих принадних землях,
Що всі дивують ся, та бачити боять ся.
Загартував собі він против долї серце,
Напасти не шукав, та й не ховавсь від неї;
А нужди у його були малі-незначні.
Хоч дика се була, та нова йому сцена,
І тим йому важку дорогу солодила.
Боровсь він з бурями і холодом зимою,
Готов терпіти був жару і спеку літом.

XLIV.

Тут красний хрест (бо ще хреста і тут побачив,
Хоч і зневажують обрізанці жорстоко)
Не має вже пихи, що так пощїство любить.
Гордують тут попом і свїтовим однак.
В яку-б одежу ти ні вбралось, суєвїрство,
Однаково гидкі менї твої пророки,
І ідол твій, і хрест, і молодик блискучий!
Яким би гарним ти символом ні хвалилось,

Ти багатий попів і грабиш всю вселенну,
І хто від золота твоє одділить сьмітге?

XLV.

Споглянь на той затон, де втеряно вселенну
Для жєнщини колись, для любого создания
І безобидного. У сю спокійну пристань
І римські гетьмани, і всі царі азійські
На битву привели, непевну і криваву,
Без лїку кораблі. Споглянь на ті трофеї,
Що другий Цезар — царь воздвиг на память бою!
Тепер, як і рука його, вони поникли.
О Боже! чи на те-ж ти ільобус нам спорудив,
Щоб оттакі людці то брали, то теряли?

XLVI.

Від крутобокєх гір, що землю сю чатують,
Та аж до тих долин в Ілїрії середній,
Чайльд Гарольд простував через велишні гори
І землі, що про них учені лєдвє чули;
А в славній Аттиці такі види принадні
Побачиш в рїдкоту і навіть гарний Темпе
Не буде рівня їм, та і Парнас наш любий,
З влясичеським своїм, великославним ґрунтом,
Далеко не рівен в красї з тими лугами,
З тим гарносумрачним надморським узберїжжем.

XLVII.

І Пїнд, і озеро пройшов він Ахерузу;
Покинув у боку землі столицю перву,
І далїй простував, щоб привитать гетьмана
Альбанїї, що всім орудує як хоче,
І власть його страшна — закон над всі закони.
Кривавая рука його народом править.
Но банда іноді завязатого юнацтва
Гордує й ним самим, і палить і плїндрує
Герої вольности не знають собі впину,
І тільки золото бере над ними гору

XLVIII.

Чернеча Зіццо! ти благословене місто!
Маленьке ти собі, та сьвятощами дишеш.
Із під твого чола, насупленого тінню,
Кругом, в горі, в низу, куди нї кинеш оком,
Що за барвистіҀ, магічнії принади!
Скала, ріка, гора і гай зійшлись до купи,
А небо голубе все те гармонізує.
В низу шумить-реве: се водопад потужний,
Що рине з диких скель, нахилистих, високих.
Реве, душа тремтить і веселить ся разом.

XLIX.

Гора ся, вінчана густими деревами,
Здавалась би й сама високою велишно,
Коли-б не поблизу гіганти підняли ся,
Що вище й вище знай рядами виступають.
Як гарно монастирь блищать під небесами!
Як любо мурами біліє по над газм!
Живе там калуҀер, не грубий, не жорстокий,
До гостя не скупий. Захожий знайде в нього
І пищу і питьє, і монастир забуде.
Не скоро в споминках, аби любив природу.

L.

Нехай оддише він під тими деревами
Столітніми давно. Трава під ними сьвіжа.
Там вітерець його обвіне ніжно крильми,
І з під самих небес вдихне він воздух чистий.
Далеко у низу лежить під ним долина.
Вкуси-ж тепер і ти пречистих солодощів!
Палке промінне там з недугою незнанє.
Розкинь ся в холодку байдужний піліҀримє!
Нехай іде собі і ранок без утоми,
І південь осяйний, і тихий, любий вечір!

LI.

На право простяглись Химери темні альни,
І се амфітеатр природи вульканічний.

В низу, немов жива, ворушить ся долина.
Там води джуркотять по бурчаках нагірних,
Там скачуть овечки, сади колише вітер,
А сосни по скалах хитають головами.
Ріка тече — дивись! се-ж Ахерон той чорний,
Що оддано колись на гробовище мертвим.
Плутоно! коли се я цекло справді бачу,
Замкни стидкий твій рай — мені його не треба.

LII.

Ні мури городські, ні башти замковії
Про мене не пеують живописного виду.
Яїну звідсіля закрили дикі згіря.
Людий не гуето тут зустрінеш, тільки села
Розкидані то сям, то там поміж ярами.
Однак, дивись! коза пасеть ся на обриві
І молодий пастух біліючи в свитині
Пильнує мовчазний розпущену стару,
Або під скелею в печері притаївшись,
Коротку громову пережидає бурю.

LIII.

Додоно! де твої дуброви стародавні?
Де твій пророчий ключ, оракул божественний?
Котра з твоїх долин була Зевеса ехом?
Де зістаєть ся слід від храму Громовержця?
Забуто все таке, — і чоловік сумує,
Що перервалась вязь його сущестовання.
Безумний, перестань! І ти з богами зникнеш.
Ти дуба пережить бажавш, або мармор?
Дивись, і язикн і нації й сьвітила —
Погибне все колись під нехибним ударом.

LIV.

Далеко вже Епир; що далій гори никнуть.
Втомилось позирать на високости око,
Радіє рівняві, долині мальовничій,
Яку весна коли барвиста убирала.

Буває краса і в рівняві велишня,
Як річка, граючись, її розлогу ламле,
А береги кругом уквітчані гаями,
І визирають ся хитаючись у воду,
Або дримають-сплять при місячному світлі
У торжественний час північного мовчання.

LV.

Спустилось сонце вже по заду Томерита,
Ріка Ляос текла сердита-буркотлива,
Густіти почали в садах вечірні тіни,
Як понад звивами річного узберіжжя
Побачив Чайльд-Гарольд Тенальські мінарети.
Блищали в небесах неначе метеори,
Над річкою росли високо в гору мури,
І крізь нічну імлу гучав військовий гомін.
Як він наближувавсь, повіяв тихий вітер,
І гомін той розливсь по темрявій долині.

LVI.

Проїшов під баштою мовчущою гарема,
І з під високої воріт широких арки
Дививсь на пишную оселю потентата,
Всевластного баші і деспота страшного.
Жив серед помпи він, невиданої инде,
І двір увесь київ парадом надзвичайним:
Раби і евнухи, янчари і сантони
Усяких кліматів і всіх народів люди.
З середини були се пишні палати,
З надвору — кріплений і фортелястий замок.

LVII.

Стоять серед двора розлогого рядами
Готові по всяк час поїдлані коні,
І тут же купами на похваті вся зброя.
В горі чудний народ сповняє танки й сїни,
І часто на коні Татарин в острій шапці
Із під давніх воріт вискакує з наказом.

Альбанець, Турчин, Грек і Мурин тут змішались
В одежі іскравій, мов жар в печі блискучий.
Тим часом тулумбас і труби військовії
Дають замчанам знак, що день уже скінчив ся.

LVIII.

Альбанець потурнак, в одежі по коліна,
У шалї голова, рупниця в орнаментах
І золотом кругом гаптований мов цяцька;
В червонім поясі, чи в шарфі Македонець;
І делій з вигнутим мечем, в страшенній кучмі;
І жартовливий Грек, легкий, хисткий, горливий;
І чадо Нубії, схалащаний невольник;
І Турчин-бородач, що рідко бовкне слово,
Бо він над усіма панує самоправно, —
Про що ласкавим будь, хто має сили надто? —

LIX.

Такий зібравсь тут гурт. Сиділи иньші мовчки
І придивляли ся до сцени-дивовижі.
Поважний мусульман творив свою молитву;
А хто курив кальян, а иньші грали в шашка.
Альбанець згорда бив ступакчи ногами;
А Грек свої слова шептав тай озирава ся.
Аж ось, чи чуєте? з мечету, з мінарету
Розносить ся гучний і торжественний голос.
Се кличе муедзін: „Нема другого Бога!
Один в тільки Бог! Молїмо ся, молїмось!“

LX.

Се діялось підчас їх посту Рамазану.
Молились як один, говіли весь-денечки.
Як же скінчить ся день і добре вже осмеркне,
Веселощі й пири своє знов право брали.
Все юртувало ся, і домова прислуга
Готовила столи, розкішних брашен повні.
Тодї всі ганки мов будовано даремно,
В серединї-ж домів гуло, неначе в ульнї.

Пажі й невольники туди й сюди снували,
І всюди гук стояв доматорський, веселий.

LXI.

Ніколи женщина не подає тут гласу.
Відлучена живе, закутана виходить,
І під сторожею по вулиці гуляє.
Все одному 'ддає свою перзону й серце;
Привикши в клітці жить, не хоче десь блукати.
Щаслива ласкою свого і мужа й пана,
Над всякі радощі быть матірю вважає.
Блаженні радощі, всього на світі вищі!
Вона своє дитя коло грудий голубить;
Оддаючись йому, страстей низьких не знає.

LXII.

Серед садовини, в кіоску мармуровім,
Де по середині бє ключ води живої,
Дзюркоче й навкруги лє прохолоду любу,
А подушки мягкі мов дшуть відпочинком, —
Лежав старий Алї, муж воєн і печалей.
Та на його виду не можна прочитати
Того, що ся душа страшеного вчинила
І чим вона себе навіки сплямувала:
Бо старощі той вид повагою окрили
І мягкоту йому приємну надавали.

LXIII.

Не то що борода і довга й сивобіла
Не йшла-б до тих страстей, що личать молодому:
Любов (рече Гафіз) звитьжує і старість.
Співав се у піснях солодких і Теосець.
Ні, ті жорстокости, що жалоців не знають,
Усім однаково не личать, а старого,
Мов зуби тигрові, відзначають між людьми.
Кров визиває кров, і ті, що починають
Криваво жизнь свою, її скінчити мусять
Розплатою за кров, пролиту по звірячи.

LXIV.

Між многими річми, новими й уху й оку,
Зіставсь тут пілґрим по втомі відпочити
І розглядав кругом перепих мусульманський.
Но скоро завудивсь в сїдалищі широкім
Пишно багатих ніг, утечищ можновладства
Від гуку городів. Коли-б не так роскішні,
Були-б тодї вони далеко приємніші:
Вспокою-ж бо нема у видуманім щастї,
І з помпою в ладу теряють солодощі
Свій чистий, сьвіжий смак: одно другому шкодить.

LXV.

Жорстокі і палкі Альбанїї синове,
Та не без доблести, колиб вона доспіла.
Хто з ворогів коли в бою їх спину бачив?
Хто зможе, як вони, нести військові праці?
Не так надєжні їх становища по горах,
Як їх підмога в час турботи і напасти.
Смертельна їх вражда! за те-ж їх дружба пезна.
Коли подвигне їх чи дяка, чи хоробрість, —
Ідуть вони в огонь і в воду не хитавшись,
Куди-б їх ні повів хоробрий воввода.

LXVI.

Чайльд Гарольд бачив їх у їх баші на замку,
Готових до війни, надїєю блискучих.
А потім бачив знов, як опинивсь в їх власти,
В турботі та в бідї, — був жертвою пригоди.
Ледачі в той би час ще більше налягали;
Всни-ж дали йому пристанище у себе.
Не зрівня їм були й культурники в сїй речі,
А земляки-б його покинули-цурались.
Що випробовує нам серце, в тім не многі
Видержують гаразд, як ті Альбанці, пробу.

LXVII.

Случилось, що вітри противні його барку
Прибили к берегам скелястим Суліотів.

Усе кругом було страшне, пустинне, темне,
Пристань — одна біда, відчалити — другая.
Матроси час якийсь хитали ся: боялись
Довіритись таким, що зрадили-б заходжих.
Навпослі — що робить? наважились причалить,
Дарма що страхітте було велике тяжко.
І Турок бо і Франк — одно про Суліота:
Не дивно їм було по давньому кров лити.

LXVIII.

Даремний страх! бо їм сї Суліоти руку
Простерли, як гостям, і провели по горах
До себе й болотах і прийняли сердечній,
Нїж гладжені раби культурного звичаю.
І запалав огонь, і висохла одежа,
І кубок закипів, і сьвітло засіяло,
І подали на стіл все що було в господї, —
Не пишне, та вони нічого більш не мали.
Се філантропії урок заслиєшим гарний,
Або хоч сором злим таке гостеприймство.

LXIX.

Случило ся також, як Гарольд на останок
Збравсь покинути країну сю гористу:
Ватага розбїшак по селах бунтувала,
Мечем і полумем пустошила заможних.
Тодї він звїрив ся провідникам хоробрим,
Щоб Акарнанїї пройти широкі пуші.
Дружина ся, в боях гартована й походах,
Вела його, поки він Ахелоя води
Білясті привита, і з гїрних побережжїв
Загледїв оддалїк Етолії долини.

LXX.

Де тихий Утракей затоном закруглив ся,
І томлена вода блищить собі в спокої,
Які там темні гаї стоять по згїрях!
Хитають ся вони в ночі над доном чистим,

Як вітер з заходу шептати прийде в древо,
Цілюючи тихцем ясну глибіню блакитну.
Тут Чайльда прийняли за гостя, шанували,
І не байдужен він покинув любу сцену:
Бо многі радощі він дознавав, як тиха
І благосклонна ніч природу окривала.

LXXI.

На рівнім березі нічні огні горіли.
Вечеря скінчена; вино червоне лить ся,
І той, кого случай сюди завів, дивує.
Бо перш ніж півночі прийшла тиха година,
Туземний свій танець здійсмають Палікари.
Усякий молодець відкинув остру шаблю
І взявшись за руки, в живе вязав ся коло;
Під ним земля гуде, над ним злітає пісня.
Хоч варварська вона, криклива і нескладна,
Та любо воякам своє співати рідне.

LXXII.

Чайльд Гарольд оддалік стояв і прислухав ся:
Чудна була йому, та не була противна.
Він диву красоту в нічній картині бачив,
І веселив його людий тих рух і голос.
На лицах їх світивсь огонь костра яркого,
У скоках їх швидких блищали гарно очі,
Їх довгі кучері до пояса спадали;
Крутили ся вони круг огнища, як вихор.
Співочії слова мішались із гуканням,
І річ таку вони до скоків додавали:

1.

Тулумбаси! тулумбаси!
Любий гук ваш серцю.
Як зачує вас хоробрий,
З радощів сьмієть ся.
Стрепенуть ся, встануть гори
Від тієї воти:

Хвмарі ті, Іллїрійці,
Чорні Сулїоти.

2.

Хто над Сулїота стане
У бою потужно ?
В білій камезї і в сїрії
Куртці, беть ся дружно.
Покидає свої вівці
Коршаку та вовку
І летить з гори, подобен
Бурчаку-потоку.

3.

Наш Химара не прощає
Недругу і другу ;
Чи зоставить же без помсти
Ворожу потугу ?
Не помстившись жить на сьвітї
Не схоже й не буде ;
Над всі ціли в нього краща
Цїль в ворожі груди.

4.

Македонці воювати
По всяк час готові ;
Покидають і пивницї,
І веселі влови.
Їх шарфи у чистім полі,
Мов кров червонїють,
Їм у вічі зазирнути
Вороги не сьміють.

5.

А Паржане, що морською
Здобичю не ситі,
Що блідого Франка учять
Кайдани носити, —
Ті повинуть свої весла
З барками при морі,

І поведуть купи бранців
У високі гори.

6.

Нехай золото роскоші
Скубріям дарує :
Шабля візьме нам те з бою,
Що слабий купує.
Через неї мене краля
За коханка прийме,
І багацько гостра дочок
В матірок одійме.

7.

Я люблю хорошу вроду
У порі дівочій,
Що голубить мене й зо сну
І цілує в очі.
Дайте ліру їй струнясту,
Нехай нам сьпіває,
Що за нашу любу ласку
В батька проміняє.

8.

Ой згадаймо, як Превеза
Впала перед нами,
Як стогнали Превезяни
У нас під ногами !
Як палили ми їм стріхи,
Скрині пліндрували,
Як богатих побивали,
Гарних бранок брали.

9.

Не допоможуть сльози в мене,
Як в'язниця тужить ;
Страху й жалощів не знає,
Хто везиру служить :

З того часу, як Пророк наш
Присв'ятивсь у Бога,
Над Алї-башу не бачив
Молодик нікого.

10.

Післав сина до Дунаю,
Нехай жовтий гине,
Нехай мре джавур, як оком
На бунчук наш кине!
Потечуть крові людської
У Дунай потоки,
Завдадуть Москві печали
По всі вічні роки.

11.

Селїхтару! вийми з піхви
Шаблю сераскиру!
Загудїте, тулумбаси!
Нам не треба миру!
А ви, гори, ви громами
З нами так прощайтесь:
„Або в здобичу вернїть ся,
Або й не вертайтесь!“

LXXIII.

Прекрасна Греціє, сумний останку слави!
Упала ти, однак велика і в упадку.
Тебе уже й нема, а ти таки безсмертна.
Хто-ж би тепер зібрав дїтий твоїх до купи,
Щоб давню сокрушить, привичню вже неволю?
Не ті вони тепер, що в Термопілях ждали
Свого кінця колись, вояки безнадійні.
О, хто той бодрий дух здолів би воскресити!
Хто-б кинувсь-полетїв од берегів Еврота
І викликав тебе з холодної могили?

LXXIV.

О духу вольности! як ти із Тразивулом
Зійшов на висоту велишнього Шалея,
Чи ти-ж бо чув тоді годину нещасливу,
Що Аттику твою пустинкою зробила?
Вона не трицятьом тиранам підлягає,
Ні, всякий солопій над нею верховодить.
І не встають сини її, кепкують марно
І викнуть до землі під Турчина рукою.
Рабами родять ся, рабами й умирають;
І в слові і в ділах людьми бути перестали!

LXXV.

О, як вони у всім 'пріч форми стали пнєші!
І хто, споглянувши на їх блискучі очі,
Хто-б не хотів, щоб знов твоїм огнем сповнилась,
О вічна вольности, ти вольности сьвятая!
Між ними многі ще мечтають: близько время,
Що верне предків їх прославлене наслїдство.
Чужої помочи щоденно визирають,
Не важать ся самі на ворога устати
І вичеркнути геть імя уже безславне
Із книги мрачної заслуженого рабства.

LXXVI.

Наслїдственні раби! хто хоче бути вольним,
Той сам на ворога ударити повинен.
Побїду нам дає своя правиця власна.
Хиба Москаль чи Галл воставить вас? ніколи!
Хоч ваших ворогів чужа й потопче сила,
Свободи алтарі про вас не запалають.
Геленські праотці! боріте супостата!
Ти-ж, Греціє, своїх панів хоч переміниш,
Підвладнього свого не переміниш стану.
Не сорома твого лїта минули, — слави.

LXXVII.

Що у джавура взяв Аллах про Магомета,
Те може знов джавур одняти ув Османа,

І навіть і сераль подужав зайняти,
Або той Вагабіт, що одібрав гробницю
Пророчу й приноси позабирав побожні,
Новий проложить шлях кривавий свій на захід.
Та вже ніколи, ні! Свобода знать не буде
Сього безщасного, збездоленого краю,
А раб рабови тут наслідув у праці,
І працюватиме по безконечні роки.

LXXVIII.

Уважмо-ж, як вони веселі перед постом,
Перед тим каяттям, котрим сьвяті обряди
Скидають з грішника тятар його смертельний
В сухояденії та молитвах всеношних.
Поки-ж верету їм те каяття надіне,
Дозволено усім веселоців даїв кілька.
Тоді всяк тайкома бере свою частину.
Танцюють у масках, в дивовижній одежі,
До гурту пристають процесій карнавальних,
Піснями й жартами сповняють всі майдани.

LXXIX.

І де веселоців більш, ніж в тобі, Стамбуле,
Колись властителю їх гречеського царства?
Дарма що Софію тепер поганяють чалми
І марно Греція своїх престолів іще.
(Ах! горещі її всегда мій спів сповняють!)
Співці її були веселі, бо свободні.
Всі чули радощі, тепер каратись мусять!
А все-ж я не видав ніде такого виду,
Ніде я не чував таких пісень принадних,
Як ті, що береги Босфорські потрясали.

LXXX.

Гукали береги своїм веселим гуком;
Переміяла ся гучна музика часто,
Та не вмовкав її ні на мінуту голос.
Під неї веслами гребці у міру били;

Чайльд Гарольд.

5

Хвилюючись вода стогнала мельодично.
Цариця вод з небес дивилась благосклонно,
І, як часом вітрець проносивсь по над хиб'ю,
Здавалось, що вона метала сьвіт з престола.
І ввирала ся в Босфорі ще яснїща,
Аж хвиля сявом осььвїчувала беріг.

LXXXI.

Легенькі каюки по піні пробігали.
На березі в танках Гречанки красувались,
Ні думки не було ні в кого про домівку.
Як очі огняні і трепетніі руки,
Стрічаючись в танці, віділачували щедро
За погляд поглядом, стисканням за стисканням !
О молода любве в трояндовім віночку !
Щоб там ні говорив премудрий або цинїк,
Такі часи одні, одні вознаграждають
За довгі роки зла і мук усяких живні.

LXXXII.

Но в цїм гурті густім, веселім маскарадї
Чи вже-ж нема таких, що серце тайно беть ся
Журбою, ба й лице спокійне дше нею ?
Таким і тихий шум морський здасть ся ехом
Зітхання марного, про що душа жадає ;
Таким веселоці нарядженого гурту
Противні, як і все, чим вищий дух гордує.
Як їм ненавиден безрозумний сей регіт !
Як довго ждати їм здасть ся того часу,
Що мусять свій наряд на саван промінати !

LXXXIII.

Так мусить почувствовать, хто Греком народив ся,
Коли ще хоч один є патріот між Греків, --
Не той, що про войну балакає, а в рабський
Сховав ся мир, або зітхає про утрати
І з сьміхом на устах говорить до тирана,
І рабський острить серц, не меч. О грецька земле !

Тебе ті люблять менш, кому дала ти більше, —
Дала рождення, кров і ту високу повість
Про предків-лицарів, героїв достославних,
Що виродків твоїх повинні-б застидити.

LXXXIV.

Як знов проявить ся лякедемонська строгість,
Як Єви родять знов на сьвіт Еламінонда,
Як будуть в Аеніяи серця в грудях великі,
Як грецькі матірки рождатимуть героїв, —
Тоді воскреснеш ти, тоді, не перше встанеш.
Щоб царство виросло, тисячоліття треба,
А час один його у прах повергнуть може:
То як же чоловік те сявво поновить,
Як добродітелі великі знов прикличе
І время побідить, і время й людську долю?

LXXXV.

А все-ж як гарна ти ще й в старощах сумливих,
Крайно і богів забутих і героїв!
Твої сади цвітуть, твої сніги білють,
І все показує, що ти — коханка неба,
Хоч жертівні твої й храми до ґрунту никнуть,
І, розбиваючись під лемешем ратайським,
Мішають ся в одно з гербійською землею.
Так смертного життя зникають монументи;
Так все в свою чергу зникає-погибає,
Опріч великих діл у слові геніяльнім;

LXXXVI.

Опріч подекуди самітньої колонни,
Що стоя плачеть ся над сестрами в руїні;
Опріч воздушного Тритонового храма,
Що красить ще й тепер Колонську дику скелю;
Опріч надгробища забутого вояки,
Де камінь у моху, під мурогом зеленим,
Уже не з забуттем, а з часом слабо спорить.
І тільки чужинець проходить не байдужен,

Спогляне, так як я, зітхне від серця може,
І скаже сам собі: „Уви“! та й їде далій.

LXXXVII.

І все-ж бо небеса твої такі-ж блакитні,
І гори з скелями такі-ж, як перше, дикі:
Гаї твої густі, поля твої зелені;
Олива родить так, як під Мінерви оком.
Меди свої Гімет дав тобі, як перше,
Веселая бжола пахущі замки стройть,
Свобідна странниця по воздуху нагрінім.
Феб довго золотить твоє роскішне літо.
Поникла слава, честь, свобода і іскуство:
Природа гарною по давньому зісталась.

LXXXVIII.

Де-б ні ступили ми на сій сьвященній почві,
У тебе не знайти вульгарного куточка.
Ні, широко кругом простерлось царство дива,
І Музи видумки всі правдою здають ся,
Аж поки втомив ся дивити ся на сцени
Найперших наших снів, що нам колись тут снились.
Тут гори і поля, гаї й ховми й байраки
Ту силу нехтують, що все поруїувала.
Руїнує вік Аевн храми і башти горді,
Тебе-ж ощаджує, старезний Маратоне!

LXXXIX.

І сонце і земля, та не раби ті-ж самі:
Все так, як і було, 'пріч власти чужоземця,
Грянці поля тіж, та-ж безгряннишня слава...
О поле, де орда Персидська впала вперше
Перед татм меча безтрепетних Гелленів!
Зісталось ти таким, як в день твоєї слави,
Коли твоє імя магічеським зробилось.
Промов його, і всяк перед собою бачить
Незмірний майдан, незлічені два війсьва,
Страшний, потужний бій, незабутну побіду.

XC.

Втікав із звідси Перс без стріл, з розбитим луком,
Гонив завзятий Грек своїм кривавим списом.
Над ними висоти, під ними поле й море,
Попереду йде смерть, позаду істреблення.
Таке було тоді; а нині що вісталося?
Який сьвятий трофей вприкметив ґрунт сьвященний,
Оповідуючи веселий сьміх свободи
І сльози Азії? Хиба розбита урна
Та обезчещена, розкопана могила,
Та прах той, що чужа підкова возметає?

XCI.

Однако-ж і до тих прославлених останків
Стікатимуть ся ще задумані пільgrimи,
І довго, довго ще витатиме мандрівник
Край битов і пісень під вітром іонійським,
Історія-ж твоя й твоя безсмертна мова
Молодіж надихать країң далеких будуть,
Ти, гордосте старих, ти молодих науко,
Кого так штить мудрець, а барди обожають,
Як нам сокровища свої Паллада й Муза,
Одкривши висоти, велять благоговіти!

XCII.

Розлучені серця зігхають до домівки,
Кола там рідний хто курінь веселим робить.
Хто одинокий тут, пливти собі здоровий,
І очи наснищай коханою землею.
У Греції нема веселощів громадських,
Но той, кого журба по своєму голубить,
Зістань ся тут: навряд чи будеш жалкувати,
Що кинув рідний край, мандруючи тут стиха
По берегах річок осьвячених, дельфійських,
Або по тих місцях, де Грек вмирав із Персом.

XCIII.

Нехай такі ідуть у сю сьвященну землю,
Блукають в тихости серед пустинь магічних,

Та не касають ся сих дорогих останків
І більше не псують поцсованих сьвятилищ.
Храми сї не про те збудовано велишні.
Шануй, що нації колись ушанували!
Нехай твій рідний край плямований не буде,
Нехай тобі щастить, де ти на ноги з'яв ся,
Щоб чесних радощів дознав вси щасливий,
Які дав любов і жизнь дарує смертним!

XCIV.

А ти, хто в пісні сїй, аж надто вже розлогій,
Віршами лінощі без слави приголубив!
Замовкне голос твій серед співців чутвіщих.
Ти з ними й не борись за увядущі лаври.
Несиля боротьбі те серце ворухити,
Що й похвала йому байдужна і догана.
Бо захолили вже серця ті дружні-рідні,
Котрих би він жадав задоволити словом.
Від кого-ж похвали тому собі шукати,
В кого на сьвітї вже нікого не зісталось?

XCV.

Нема вже і тебе, моя кохана й люба!
До купи нас обох вязали молодощі.
Про мене ти була тим, чим ніхто вже більше.
Не гордувала ти і недостойним мною.
Що жиянь моя тепер? ти перестала жити!
Не підождала, щоб мандрівця привитати.
Сумує він, що в двох годни тих не побачим.
Бодай їх не було, або були грядущі!
Хиба-б того вернувсь, щоб знов сюди втїкати.

XCVI.

О! вічно любяща, любезна і любима!
Як себязна печаль вдасть ся у минуще
І думки стягує, що лучче-б відогнати!
Но в мене тїнь твою останню візьме время.

Жорстока смерте! ти все одняла у мене;
І матір і того, хто був найлуччим другом.
Тепер взяла й її, що більш була й над друга.
Ніколи стріл своїх так густо не метала.
Ти з тугою нову совокупляла тугу,
Аж поки відняла все, чим я в житті тішивсь.

XCVII.

І себ-то мушу знов мішати ся до гурту,
І там шукать всього, чим серце, мир гордує,
Де оргія гуде і сьміх регоче марно,
Де в серці тільки фалш, ямки й морщини на щоках,
А мучений їх дух ще й у-двоє слабує?
І себ-то мушу знов лице робить веселим,
Ховаючи під ним нудьгу, печаль, досаду?
І борозни цю нїм проводитиму сьміхом,
Щоб опісля по них текли гіркі потоком,
Або-ж копявити притворно-згорда губи?

XCVIII.

Яка біда зо всіх у староцах найгірша?
Що робить на лиці найглибшими морщини?
Те, що наймільше нам, все вичеркнута з житні.
І одинокі ми, як я тепер на світі.
Перед Карателом схиляюсь я низенько
На тім руйновищі надій і мрій сердечних.
Течіте, марні дні, течіть собі байдужно,
Коли вже время все умчало, що любив я,
Все, чим душа моя на світі веселилась,
А горе староців побило мій первоцвіт.

Дописки до другої пісні.

1. Стр. V., ст. 39.

Або розкрий-розрий прославлену могилу.

У Греків не по всяк час було в звичаї палити мертвих. Великого воїна Аякса в особливо-сти поховано цїлим.

2. Стр. IX., ст. 40.

Що знатиму — душа тепер твоя блаженна.

Споминка про Кембріджського друга, молодого Едлестона. „Він (писав лорд Байрон) був шестим з тих, що я втеряв за чотири місяці з друзів і родичів“.

3. Стр. XI., ст. 41.

І море, киплючи, везти їх не давало.

Корабель з античною здобню розбито в Архіпелазі.

4. Стр. XIV., ст. 42.

І не дало йому пустошити Аѳини.

Грецький історик Зосим пише, що Мінерва з Ахиллом віджахнули Алярка від Акрополя. А по інших звістках гоцький цар був такий же руйнник, як і шкоцький пер.

5. Стр. XVIII., ст. 43.

Гармати до ладу, сітчата зверху стеля.

Щоб не падали оцупки і скипки на палубу підчас потреби.

6. Стр. XXI., ст. 44.

Тут грубий Аріон у струни стиха дзвонить.

Аріон був знакомитий співівець і цитрист на острові Лесбосі 620 року до Р. Хр. На хребті дельфіна доплив до миса Тенара.

7. Стр. XXII., ст. 44.

Освічує з небес Геката тихим світом.

Геката — богиня місяця. Греки взяли її у Фракіян.

8. Стр. XXX., ст. 47.

Флоренсо горлице! колиб химерне серце.

Містріс Спенсер-Сміт, талантлива, но ексцентрична дама, що з нею спізнався поет на Мальті. Із інших його споминок видно, що він був більш вязнем її принади, ніж хоче тут виявити.

9. Стр. XL., ст. 50.

Левкадський славний мис. Давно йому хотілось.

Левкадія — тепер Санта Мавра. З миса, як переказують, Сафо стрибнула в море. Місце те прозвали стрибком закоханої.

10. Стр. XLV., ст. 52.

Що другий Цезарь — царь воздвиг на память бою.

Навпроти останків Акціюма, над затоном його Август спорудив Нікополіс на спомин свого звиязтва. Тепер лежить в руїнах.

11. Стр. XLVII., ст. 52.

Кривавая рука його народом править.

Славний Алі-Баша. Лорд Байрон гостював у нього три дні і писав про нього, що се чоловік високо даровитий.

12. Стр. XLVII., ст. 52.

І тільки золото бере над ними гору.

Пять тисяч Суліотів у скалах і в замку Сулі держалися вісімнадцять років против трицяти тисяч Альбанців, наслідок взято їх підкупом.

13. Стр. XLIX., ст. 53.

Живе там калугер, не грубий, не жорстокий.
Калугерами звуть ся грецькі ченці.

14. Стр. LIII., 54.

Додоно! де твої дуброви стародавні?

В Епирі, в Додоні, в землі Додонії, пробував у давні давна оракул. Прорицалище було присвячене Зевесови. Він проявляв свою волю колиханням гилля сьвященного дуба, або-ж дзюркотанням води сьвященого потоку.

15. Стр. LVI., ст. 54.

Раби і євнухи, янчарі і сантони.

Сантони, мусульманські сектанти. Вони прикидують ся божевільними, і їх через те вважають за сьвятих і натхнених.

16. Ст. LVIII., ст. 56.

І делій з вигнутим мечем в страшенній кучмі.

Делі — лайбстража турецького гетьмана.

17. Стр. LIX., ст. 56.

Се кличе муедзін: Нема другого Бога.

Муедзін-сьпівака, що кличе мусульман до молитви. Співцем був тоді хлопець, і співав сумовитим речитативом сї слова: „Бог всевишній! Я сьвідчу, що нема Бога опріч Бога, а Магомет його пророк. Ідіте молитись в жилище спасення. Великий Бог! Нема Бога опріч Бога!“

18. Стр. LXIII., ст. 57.

Розплатою за кров, пролиту по звірячи.

Писано се 1810 року, а року 1822 стято голову Алї-Баші і одвезено в Стамбул. Там її виставили на серальськвих воротах.

19. Стр. LXXI., ст. 60.

Усякий молодець свою відкинув шаблю.

Слово палкар — скорочене Падекаей. Се назва воїнів, і Греків і Альбавців Ромейської мови, по українськи молодець, як офіційально звали козаків: „панове молодці“.

20. Стр. 5., (стр. 61).

*А Паржане, що морською
Здобичю не ситі.*

Парга — побережний город в Альбанії, на крутій горі. Оборонявсь од Порти в союзі з Венеціанами від 1401 аж до 1797 року. В 1800 році підпав під Турка, та ще борювався до 1819 року. Тоді вже мусіли пірати Паржане піддатись Янінському баші, та більша їх частина порозволікалась по йонійських островах.

21. Стр. 8., (стр. 62).

*Ой згадаймо, як Превеза
Впала перед нами.*

Побережний город в Альбанії, Превезу, взято штурмом у Француза.

22. Стр. 10., ст. 63.

Нехай Жовтий гине.

Великоруса Турки прозвали Жовтим.

23. Стр. 11., (стр. 63).

*Селіхтару! виїми з тіхви
Шаблю сераскиру.*

Селіхтар — мечоноша. Сераскир, по турецьки серіаскер — гетьман. Вибиравсь із трьох бунчучних башів.

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

I.

Чи личенько твоє на материне схоже,
Моя дитинонько, моя кохана Адю?
Як бачив я твої очці голубенькі,
Тоді вони мені всміхнули ся, і зараз
Ми розлучились, та не так, як сей раз, доню,
О, ні! з надією...

Прокинувся, і злякав ся.

Кругом реве вода, в горі вітри бурхають.
Пливу я знов, — куди? не знаю й сам; но время
Минуло вже таке, що, як втікав від мсне
Мій рідний Альбїон, радїв я, чи печалився.

II.

І знов на морі я, і знов пливу, і хвилі
Басують у низу, мов кїнь, що добре знає,
Який їздець його... Чолом, чолом, ревучі!
Несїте, мчіть мене, куди самим вам любо!
Нехай хитаєть ся, мов комишина, щогла,
І парус порваний літає-бє по вітру,
Аби я плив та плив: бо я, мов та зїлина,
Що впала із скали у піну океана,
Тай поплила собі, куди її погнала
Хуртовина морська, дихання бурі бурне.

III.

Як жизнь моя була ще літо молодецьке,
Сьпївав я про 'дного банїгу мрачних думок.

Сю тему знов беру, що тільки розпочату,
Беру з собою в путь, як вихор чорну хмару.
В тій повісти сліди знаходжу довгих думок
І вже засохлих сліз. Вони в своїм потоці
Безплідну борозну зіставили позаду,
По ній же то ідуть важкі годи, і сиплють
Останній вже пісок, пісок сумної живні,
В котрім ні квіточки не виросте до віку.

IV.

Ще в юні дні мої, чи в radoшах, чи в тузі,
Здасть ся, що мов втеряло серце й лїра
Одну струну: тещер фальшать вони обоє.
Шкода вже може так сьпівати, як сьпівалось;
Однак, хоч і сумна, вподобав я сю пісню,
Аби вона мене будила з сну важкого,
Із сну себязного чи радости, чи туги,
Аби кругом мене розкпнула завбення.
Знайду принаду в ній, — хоч я один, тай годі, —
І полюблю сей сьпів, як тему благодарну.

V.

Той хто старим зробавсь на сїм мізернім сьвітї
В ділах, а не в годах; хто в преїсподню живні
Проникнув, що ніщо його вже не здивує,
І серце так запік, що вже його не зможе
Панахать острій ніж любви, печали, слави,
Амбітности, борби в мовчущому терпінню, —
Той скаже вам, чого він тулить ся в вертемах;
Бо там самотина воздушних ліків повна
І форм, що хоч старі, во віки молодими
Живуть в чарованім сьвятилиці душевнім.

VI.

Про те-ж ми й даємо своїм ідеям форму,
Щоб жити в твораві життем потужним, вищим.
Бо, даючи її, як я тепер, ми живію
Владїємо, що ми ж її собі втворили.

Хто я? що я? Ніщо. Ти-ж на ніщо, о духу
Мої мисли! Я тобою обіймаю
Всю землю, світ увесь. Я невидим, а бачу.
З тобою горючи і злившась через тебе
З істочником твоїм, я чувствую безсмертно,
Тоді як вже мов погасло, зникло чувство.

VII.

Но мушу думати не так завзято, дико.
Я надто довго вже понуро думав, поти,
Поки мій розум став кипучим чорторнем,
Безоднею огня і вихром бурних мислей.
Не навчен в юности гнuzдати серце яре,
Джерела житні я отроював на віки.
Тепер уже шкода! Та я переминив ся,
Хоч сили маю ще доволі переносить,
Чого і время вже само не переминить,
Вкушать гіркі плоди, не нарікать на долю.

VIII.

Но годі вже про се. Було воно, — минулось.
Нема вже більше чар, і слід їх під печаттю.
Наш Гарольд знов явивсь по довгим мандрюванні,
Тепер він не хотів нічого серцем чути,
Окритий ранами, що хоч і не вбивають,
Тай не загоять ся. Усе зміняє время;
Змінило і його в душі і на обличчі.
Не так палка душа, не прежня сила в тілі:
Бо і літа не ті. Тепер вже кубок житні,
Чарований фіял лиш по краях іскрив ся.

IX.

Він хутко випив свій; на дві полинь побачив.
Та знов його налив з чистої криниці,
На ґрунті праведнім; і думав, що до віку
Йому сей чистий ключ джурчатиме. Даремно!
Усе таки ланцюх круг нього невидимо
Обвивши ся томив і мучив його тяжко.

Не дзвякав той ланцюх, ніхто його не бачив,
Но тягота його довічною здавалась.
І мука більшала, що більше Чайльд дивився
На сцени світові ввійодячи між люди.

X.

Холодний, сторожкий, він думав, що знов можна
Вмишатись в людський гурт; що дух його втвер-
[дився

І оградивсь умом, ні-же не уявимим;
Що, хоч не радощі, то й ніякі печалі
Не ждуть його тепер, і що, усім далекій,
Стоятиме собі один серед громади,
Знаходячи душі в гурті людському пищу,
Таку як у чужих знаходив собі землях,
Дивуючись руни Господньої творенням
І вічним красотам величній природи.

XI.

Хто-ж міг би бачити розкішную троянду,
І нею не хотів зблизенька любовати?
Хто з нас подивить ся на повні, свіжі щоби,
І не подумає, що серце літ не знає?
Хто славу крізь туман заглядить над горою,
І сява її доскочити не схоче?
Знов Гарольд кинув ся в потік широкий житні,
І время поганяв, у вирві завертвшись.
Да вища вже була тепер мета у нього,
Ніж у жадні літа гарячих молодощів.

XII.

Но скоро постеріг, що він з усіх найменше
Годивсь мішати ся у чоловіцьке стадо,
Бо мало спільного було у нього з людьми.
Він не навчивсь хилить під иньших власні мисли,
Хоч в юности вони йому знуздали душу.
Свободен розумом, не думав піделонатись

Під верховодство тух, з котрими знай боров ся.
Він гірко бідував, та в горі був прегордий.
І стільки життя мав у власній самотині,
Що пробувати міг і без людей на світі.

XIII.

Де гори висились, були там його друзі;
Де океан котивсь, була його домівка;
Де небо голубе і сонце світить любо,
Там він блукав-гуляв. Пустиня, гай, печера
І хвиля піява були йому розмова.
Він з ними розмовляв ясним, виразним словом,
Виразним і ясним над матерню мову,
Котру не рідко він бувало забував
Задля річній, що їх промінням вмовляло
Вечірнє сонечко на озері блискучім.

XIV.

Мов ті Халдеяни, він зорі пас на небі,
Їх оселяти вмів створеннями ясними,
Як те промінне їх. Тоді в його всі чвари
І брєности людські із памяти зникали.
Щасливий був би він, коли-б на високости
Всегда державсь умом. Та іскру ту безсмертну
Згашав наша тлїнь, завидуючи світу,
Куди вона летить, немов порвати хоче
Ланцюх, що нас держить від сьєва далеко,
Від осяйних небес, котрі до себе кличуть.

XV.

В жилищах же людей робив ся він тривожним,
Утомленим, сумним, важким собі самому
І всім другим кругом, мов сокіл у неволі
З приборканим крилом, що тільки шир безкрая
І дїм йому і кров. І знов тоді на нього
Находила печаль, і рвавсь він, мов із клітки
Той дикий бєть ся птах, що окривавить пірре
Пручись кризь дротяні свої башти стїни.

Так огняна душа його крізь груди рвалась,
Сумуючи в людській тісноті та неволі.

XVI.

Самовигнанець Чайльд знов по світах мандрує.
Надії вже нема, та менше стало горя.
Уже і те одно, що він живе даремно,
Що все він утерав по сей бік гробовища,
Се рокове знаття спокійно-безнадійне
Одчайнню його веселість надавало.
Була вона така, як на морі під бурю,
Що тоне корабель, а дерії-пірати
У п'янстві топлять страх, і в безумі стрічають
Свою видиму смерть. Боявся її впиняти.

XVII.

Стій-зупинись! бо ти імперії прах топчеш!
Останки трусу тут землі лежать зариті!
І місце се пусте, без бюста-монумента?
Тут не воздвигнуто ніякої колонни?
Як бачите, ні же! Однак урок моральний
Говорить просто нам: Нехай земля ся буде,
Чим і була вона. Як той червоний ливень
Підняв кругом пашню! І люди більш нічого
З тебе не віднесли, останнє й перве поле!
Не віднесли з тебе, царетворна побідо?

XVIII.

І Гарольд зупинивсь на лобному с'їм місці,
Могилі Франції, Ватерлоо кривавім.
Як сила, що дає такі дари великі,
Збагнітувала їх в одну лиху годину!
Як слава перейшла із рук у другі руки!
На вищу висоту піднявсь орел в останнє,
І потім ізорав кривавим кіхтем поле,
Пронзенний стрілами соединених націй.
Амбіція й труди, все обернулось в нівець:
Кайданів світових він поволік уривок.

XIX.

Возмеаде праведне! Нехай гризе-кусає
Удила гордий Галл, і пинить ся в кайданах.
Но чи побільшало свободи? Чи народи
Кривавились про те, щоб одного подужать?
Чи може алїплене новіцям робом рабство
Просьвічений наш вік своїм болваном зробіть?
І вбивши лева ми поклонимо ся вовку, —
Перед престолами колїна рабські схилим?
Нї, перше докажіть, а там уже й хвалїтесь.

XX.

А нї, не хвастайте, що повалили алюку!
Шкода тих слїз гірких, що рили гарні щоки!
Шкода первоцвїту, що під ноги топтали
Руїнники садів Європи й виноградів!
Шкода тяжких годів смертїй, неволї, страху,
Що ми перенесли, переболїли серцем!
Шкода-ж і торжества возставших мїліонів!
Найкраща слава, що меча обвине мїртом,
Така, яку стяжав серед Аєин Гармодїй,
Що вдарив сьміливо із другом на тирана.

XXI.

Столиця Бельгїї нічним гучала балом.
Забрала красоту і рицарню до купи.
Над уродливими сьвітїлись люстри ярко,
Хоробрї воїни дивились їм у вічі,
І тисяча сердець у грудях щастєм билось.
І як музика свій здїямала гук розкішний,
Очима до очий із них них любов стрїляла.
І все було, як дзвін весїльний, прещасливе.
Аж ось, чи чуєте? непевне щось ревнуло,
Як величечний дзвін по мертвому адалека.

XXII.

Ви чули? Нї, то був чи вітер, чи то гуркіт
Возів на вулицї далеко по камінню.

Танцюймо свій танець і радощів не псуймо!
До ранку геть із сном! Тоді вже молодощі
Із солодощами обіймуть ся, щоб гнати
Крилатії часи... Ні, слухайте! чи чули?
Знов глухо загуло, немов луна лунула.
Ось ближче, виразніш, страшніще і страшніще!
До зброї! Тулумбас! До зброї! Се ревнули
Гармати: почалась далека канонада!

XXIII.

У ниші під вікном розложистої зали
Сидів нещасний вожд Брунсвицький. Він най-
[перший
Із балевих гостей зачув той гук далекий,
І захопив його пророчим ухом смерти.
І як сьміяли ся, що се йому причулось,
Він серцем зрозумів, що то ревля гармата,
Та, що його отцю послала в полі ложе.
І сила помстою такою запалила,
Що тільки кров одна могла її згасити.
Він рушив у поход, і ліг у первій лаві.

XXIV.

Ах! і туди й сюди хапають ся, літають,
І слюзи котять ся, і трепетна тривога,
І щоки білії, що за одну годину
Сняди на хвалу принадности своєї.
І тут же то були ті похопні прощання,
Що з молодих сердець всю жизнь повибирали,
І ті важенії зітхання, що вже може
Ніколи більше їх почути не судилось.
Чи стрінуть ся-ж іще ті очі із очима,
Що ніч була ясна, а ранок встане чорний?

XXV.

Скакають на комонь, рівняють ескадрони,
І рують вози, і мчать ся без уваги,

І в лави нашвидку становлять ся до бою,
І грім глухий реве, мов під землею стогне,
За залпом новий залп оддалеки гуркоче,
А близько тулумбас тривогу ба і будить
Військових — ще й зоря на небі не займалась.
Тим часом граждане від страху понімили,
Насилу шипотять поблідлими губами:
„Се неприятель! він! Іде, йде, наступає!“

XXVI.

Високим голосом і диким „Камерони“
Висьпівує дуда, сю пісню Льочієля,
Що слухали її старі Альбіни Шкоти
І давні вороги Альбінців-Шкотів, Сакси.
Як страшно у ночі кричить, як диєко піброч!
Но те-ж диханіє, що дме у гірню дудку,
Вдихає в земляків жорстоку їх одвагу.
Вони пригадують тисячолітню повість
Про славу Евансів і Дональдів потужних,
Які вони в кланах були вожди-герої.

XXVII.

Над ними віялись густі гаї Арденські,
І як ішли вони до бою по під віттем,
Природа слізмами їх, рососою обливала,
Сумуючи — коли вона над чим сумує, —
Що вже не вернуть ся хоробрі: бо притопчуть
Їх, мов густу траву, що се тепер під ними,
А прийде знов весна, рости над ними буде.
Ся маса огняна хоробрости живої,
Як хвиля ринеть ся на ворога в завзятті,
І потім — у землі холодна гнити буде.

XXVIII.

Учора о півдні були вони веселі;
У вечері в крузі вродливих красувались;
Їм північ принесла зловіще гасло бою;
У равці йшли вони у всеоружжі сили;

У день построїлись грізновелишнім строем,
І хмари громові насупились над ними.
Що ні торохне грім, — земля землею вкрилась,
Котру засипати в кривавих ямах мусить
І справить похорон усім один червоний :
І їздецю й коню, і ворогу і другу.

XXIX.

Хвалу їм воздали вже голосніщі струни,
Мої-ж з них одного, з тих невмирущих воїв,
Хвалитимуть : бо я отця його покривдив.
А друге, що я з ним того-ж самого роду ;
До того-ж імена прославні пісню сьвятять.
А він героєм бивсь, і як летіли грядом
На зріджені ради знаряддя смертоносні,
Як буря бойова що найгустійш кипіла,
Ніколи ще вона такого серця й духу
Не стріла, як твоє, Говарде благородний !

XXX.

Лили ся-ж по тобі гіркі, гарячі сльози :
Мої були-б ніщо, хоч як би я заплавав.
Но, як стояв я там, під деревом тим сьвіжим,
Під листем тим живим, де неживий лежав ти,
І бачив навкруги природи воскресенне,
З її багатими і щедрими дарами
І з обітницями веселощів градущих,
І бачив, як весна із вирею на крилах
Несла до нас пташок байдужних і щасливих, —
Я очі одвертав до тих, що не побачу.

XXXI.

Я очі одвертав до тебе і до тисяч,
Що в рідних вам серцях ви пустки поробили.
Коли-б навчити їх забути вас на віки,
Про них було-б се з благ земних найбільшим бла-
[гом.

Не слава, а труба архангельська підійме
Тих, до кого вони жадають полетіти.
Хоч слави гук на час печаль і втихомирить,
Не зможе марної журби він утолити,
І погасить огонь жадання бачить, чути.
Ні, славлене імя ще більш розогнить серце.

XXXII.

Оплакують, квилять, а далій, то й сьміють ся,
Сьміють ся квилючи, і сьміючи ся плачуть.
Всикає дерево, та ще впаде не скоро.
Без щогли й паруса судно на морі плавле.
Предовго сволоки в сьвітлиці шашеліють
І якось не дають сьвітличній стелі впасти.
На замку мур стоїть, як всі бойниці зникнуть.
Кайдани ржавлеаі того переживають,
Кого вони колись держали у темниці.
Так і в грудях віших живе розбите серце.

XXXIII.

Як зеркало в друзках, що множить ся без ліку
І стілько образів дає в своїх частинах
Того, хто був один, на скілько розібеть ся,
Все більше, що дрібніш воно в друзки побеть ся,
Так бідне й серце, що не хоче забувати
І в споминках живе тихе, холодне, кровю
Не грієть ся, болить в своїй безсонній тузі,
І нив до кінця; і так приходить в старість.
Не подає воно знаку, ні виду муки:
Таких бо нам річий не вимовляє слово.

XXXIV.

В розпуці нашій є життя якось тямне.
Живеш отрутою, і корінь твій годує
Віття твоє сухе. Бо вмерти — річ байдужня.
Ні, жизнь дає плоди найгіршої печалі.
Такі як яблука, що Мертве море родить
На берегах своїх: розкусиш — попід тільки!

Коли-б ми жизнь свою лічили тільки днями
Щасливими, і час, одну годину щастя
Взяли за цілий рік печалі да турботи, —
Чи налічив би хто хоч шість десятків років?

XXXV.

Вік чоловічеський ізіряв Псальмовівець.
Не вельми довгий вік, да ти, коли се правда,
Завидував йому, летучому мгновенню,
Фатальний Ватерльо! Про тебе нам глаголють
Без ліку язики. Їх діти знов ту повість
Розпустять по світах, мов ехо невгавуще,
І скажуть: „Ми в той день з народами Європи
Взялись тут за меч і били ся потужно“.
Отсе-ж воно і все, про що сей день великий
Зістанеть ся по вік у споминках народних.

XXXVI.

Тут пав найбільший з нас і між людьми незгір-
О духу, созданий антітезичним робом! [шій.
То про найбільші ти, то про малі знов речі
З тією-ж пильністю дбав, піклував, труждав ся.
Коли-б ти в крайностях умів держатись проміж,
Престол твій ще-б стояв, або не був ніколи.
Одвага бо тебе і підняла й звалила.
Ти імператорську ще й досі строїш міну,
Вселенною й тепер ще хочеш потрясати,
Зевесе міміки, сценічний громоверзцю!

XXXVII.

І побідитель ти землі, і побіжденний.
Вона й тепер іще тебе, страшний, боїть ся.
І дикее імя твоє ніколи більше
Між людьми не гуло, як ти нічим зробив ся,
Як іграшкою ти зробив ся тільки слави,
Що лащилась колись до тебе як рабиня,
Лестила твою злість, твою жоретокість люту,
Поки ти сам себе почав боготворити,

Не менш, як і раби твої, царства бездійні,
Котрим здавав ся ти, чим сам хотів здаватисясь.

XXXVIII.

О ти, що був чи більш, чи менше чоловіка,
Як у великому, так само і в малому!
Ти з націями бивсь, та й утікав необзир,
То наступав царям на шию, то смиряв ся
Більш ніж який з твоїх муштрованих жовнірів.
Ти вмів імперію низвергнути й возставить,
Та не зумів смирить ні в чому свого духа.
Ти вірно прозирає у глиб людського серця,
Та зазирнуть не вмів в своє, не знав, що доля,
Спокусниця людей, зьвізду і найвищу згасить.

XXXIX.

Однак твоя душа одлив людського щастя
Зустріла з мудростю, природи щедрим даром.
Чи то був розум, чи холодність, чи погорда,
Но ворогам вона була полиною гірша.
Як цілий легіон ненависти зібрав ся
Дивитись, як твоя перемінилась постать,
Ти мовчки усміхавсь, дививсь байдужним оком,
Зіпсоване дитя Фортуни-чарівницї
Тоді, як утекла від нього й рідна мати,
Не нахилило ся під грядом зол нещадним.

XL.

Мудріший став єси, ніж у твоїй fortunі.
Тоді бо надто вже амбітність підбивала
Тебе показувать пиху твою звичайну,
Щоб нехтувать людьми і всім їх мудрованнем.
Годилось чувствовать до тих мудряк погорду,
Та на чолі й устах гордині не носити,
Не понижать людей, свої знаряддя слави,
Що на твою-ж вони руїну обернулись.
Чи виграти весь світ, чи то його програти, —
Повидька він, як се вже й ниніші доказали.

XLI.

Коли-б ти баштою на скелі був крутезній,
Ти міг би чи стоять, чи падати самотно.
Тоді така пиха й погорда чоловіка
Допомогла-б тобі удар терпіти мужно.
Но мисли всіх людей — твої ступні до трону,
А дивування їх — твоя блискуча зброя.
Тобі судило ся, що синови Филиппа,
І тільки скинувши одержу пурпурову,
Ти-б, як той Діоген, міг з миру насьміхатись.
Земля бо циніку — простора надто бочка.

XLII.

Та про людей палких спокій, се пекло може.
Оттут біда твоя, твоя погибель крилась.
Є жар душі такий, що не здоліє жити
В своїй стані вузькій, і знай із неї рветь ся
За грянть звичайного, за медієм бажання.
Раз узгорівши ся, до віку не погасне;
Жадає діл гучних, високих авантурів;
Не втомить ся нічим, опріч покою тільки.
Фатальний серця жар тому, хто його носить,
І тим усім, кого він мусить вічно жерти.

XLIII.

Від нього постають ті божевільні люди,
Що божевільними на сьвітї й иньших роблять :
Воїтелі, царі, сектанти, системати,
До них прибавимо софістів і поетів,
Та государників : преневпокійний нарід,
Що надто дьоргає душі пружини тайні
І сам дурів 'д тих, кого дурними робить.
Завидна, та гірка їх доля : що за мука !
Коли-б ми хоч одно розкрили сьвіту серце,
Він плакав би об тих, що правлять або сяють.

XLIV.

Дихання їх — борба, їх життя — летуча буря ;
На вії вони летять, щоб наконець упасти.

І так у боротьбі згодовані бідахи,
Що хоч би й удалось пригоди пережити, --
У тихих сумерках, мов у біді сумують
І лежа нудять ся, і від нудьги вмирають.
Так поломя тихе, не маючи питання,
Само себе своїм паланням хутко гасить.
Так міч одв'язаний, як ржа його окриве,
З'їдає сам себе і тупить ся безславно.

XLV.

Хто зійде на верхи високих гір, той знайде
Найвищі висоти у хмарах і під снігом.
Хто переважає людський рід, чи підгорне,
Нехай заадалегідь готуєть ся на зависть
Тих, що стоять в низу. Хоч там над ним високо
Сияє сонця світ, а тут в низу широка
Розкинулась земля з безкраїм океаном,
Круг нього лежаче каміння, і ревуча
Реве у боротьбі над головою буря.
Отсе-ж і мада за те, що так труждавсь-карабкавсь.

XLVI.

Та геть від нас се все! бо праведна премудрість
У власнім твориві, а ні, дак у твоєму,
Природо матінко! Хто так як ти дивує
Дивами всякими на пишних узбережжах
Твого велишнього, твого старого Рейна?
Тут Гарольд дивить ся на божественне діло,
Зобганяє всіх красот, — на річеньки й долини,
На листву і плоди, на скелі, гай і поле,
На гори й виноград, на безборонні замки,
Що сиві з під плющів говорять нам: прощайте!

XLVII.

Стоять вони в горі, як ум стоїть високий:
Підритий, та в низьку зійти не хоче купу.
Ніхто в них не живе, і тільки вітер свище
Крізь мури щиясті, крізь вікна і бойниці;

Братають ся вони і з хмарами одними :
У свій же час були і молоді і горді.
В горі цвѣли стяги, в низу бої кипіли.
Тепер бойці лежать у саванах кривавих :
Цвѣти боїв, стяги взялись землею-прахом ;
На башти щиласті ніхто вже більш не вдарить.

XLVIII.

Серед грізних бойниць, в тих мурах неприступних,
Жила Потуга-Власть із усіма страстями.
Там гетьмани сіпає в сьвітлицях, повних зброї,
Пишались чинячи своєю лихую волю,
Не менше як і ті герої потужніці,
Що в давню давнину всім сьвітом колотили.
Коли-б історія лестила їм за гроші,
Коли-б поширшала земля круг їх оселі,
То-б на гробах у них трофеї красувались,
То-б і вони були великими в потомстві.

XLIX.

Які-ж то подвиги без памяти почезли
В баронських чварах їх, в боях, давно забутих !
Любов, що їх щитаєм блазони надавала,
З тими емблемами, що дихали коханням,
Ба й крізь зелізні їх панцери пробивалась —
А все таки й вона була у них жорстока :
Вела їх до боїв, до пожарів, руїни,
І не одна з сих башт кривавилась за вроду,
Фатальну воякам, і бачила з узгірря,
Як сей велишній Рейн тїк у низу червоний.

L.

Но ти, над вої річки багата, пишна ріко !
Щасливлять край твої благословенні води,
І береги твої во віки-б красувались,
Коли-б не нївечив твого творення розбрат,
Коли-б твої благі, великі обітницї
Не гинули від бур і завірюх військових.

Тоді-б твої луги, сади і виногради
Зробили-б на землі принадний образ неба.
А щоб вони й тепер здались мені такими,
Не достає, щоб ти була не Рейн, а Лета.

LI.

На берегах твоїх кишіли сотні битов,
Та половину їх без спомину забуто.
Різня громадила на купах трупа купи —
Самі й могили їх почезли під водою.
Вчорашню навіть кров твоя обмила хвиля,
Що не зістало ся ніде ані плямини,
І на прозірчастім твоїм обличчі, Рейне,
Танцює і блищить сьвіт сонця золотого.
Того-ж, що в пам'яті моїй лежить-чорніє,
Не змиє вся вода, котру несеш ти в море,

LII.

Так думав мовчки Чайльд, і путь верстав свій
[дальній;
Но до всього не був байдужен, що будило
Пташок до раннього весіннього співання.
В долинах, що могли-б утішити і вигнанця,
Хоч на його лиці суровість малювалась,
Безчуттєвість тиха, що зайняла там місце
Жорстоких надто чувств, да не таких понурих, —
А все-ж таки на нїм просьвічувала й радість.
Вона серед таких картин і сцен принадних
Летучим сявном по ньому пробігала.

LIII.

Ще-ж не зовсім любов від нього зачинилась,
Дарма що молоді літа його зотліли
У власному огні, бо марно ми-б хотіли
Дивитись холодно, як хто до нас сьмієть ся.
Втікає серце знов до доброти людської,
Хоч одвертаєть ся від усього земного.

Так почувавсь і вів: бо ще зісталось серце,
Що вірило йому і ніжно споминало,
І пригорнути ся міг з певністю до нього,
І у ніжні часи жив у тому він серці.

LIV.

І він навчивсь любити, — не знаю вже й для чого :
Бо у таких людей воно здаєть ся дивним, —
Невинні погляди цвітущої дитини,
Ба й в першому її годованні, чи зрості.
Що довело сей дух ненавиднопрегордий
До перемінної, до дивної любови,
Се нам байдужна річ, а тільки, що так сталось.
І хоч в самотности не так то виростає
Пригашена любов, вона у нього в серці
Горіла ще й тоді, як инше все вже згасло.

LV.

Ще зіставало ся на світі ніжне серце,
Як сказано, котре до нього пригорнулось
Ще ближче, ніж серця, то з'єднає церква.
Хоч і не вінчана була любов ся чиста,
Устояла вона нелицемірно щира
Против смертельної враждибности, ще й надто
Окріпла через те, що він боровсь одважно,
А в серці женському се річ була велика.
Зістала ся любов тверда, і він здалека
Витав се серденько словами по заслугі.

1.

„Над Рейном Драхенфельс, замкована гора,
Насупилась, вкрута, вкругом веселі згірря ;
Між ними веть ся Рейн широкий, і добра
Усякого несе з підгірря на поділля.
Садами квітчані розлогі береги ;
На спадистих ховмах розкішні виногради,
В долинах стелють ся гаї, поля, луги ;
Над ними висять ся церков, палат громади.

Давно не обіймав мене такий восторг,
Та у двох-б дознав його з тобою в двох.

2.

„Сільські дівчата йдуть через сей пишний рай;
Їх темноголубі сьміють ся оченята;
В руках у них квітка, весінний урожай —
На всі свої дари природа тут багата.
В горі, де ні споглянь, стоять старі башти,
І крізь зеленій плющ їх сивина сіріє;
Тут арки гордої і в пустках красоти,
Там виноград, пиха і втіха краю, спіє.
Усе тут є; нема про мене одного
Тебе, коханої, край серденька мого.

3.

„Отсе-ж я шлю тобі лілії, дар чужих,
Хоч знаю, що вони повянуть, воки зглянеш,
Пови твоя рука ніжна торкнеть ся їх,
Та не цурайсь, бо ти мене по них споманеш.
Того-ж бо тільки я так ними й утішавсь,
Що погляд любий твій на них спочине-ляже,
І спогадаєш, як один я побивавсь,
Один серед чужих, — сей дар про все розкаже.
Були лілії сі живі, як я держав,
Від серця до твого їх серденька післав.

4.

„Як благородно йде, хвилюєть ся ріка!
І скільки чар нових що-разу відкриває
У загогулинах, котрі моя рука
Як виписать пером, як змалювать, не знає!
Знайшло-б собі куток прегорде серце тут,
Із нього рай земний само в собі зробило;
Знайшов би й я собі найкращий тут приют,
Коли-б ти, серденько, зо мною говорило,
Коли-б дивились ми на пишний Рейн у двох,
Коли-б ділила ти зо мною мій восторг“.

LVI.

Там коло Кобленца, на спадистому згіррі,
Поверх зеленої могили погребної,
Споруджено малу і просту піраміду.
Під базою Її поховано героя.
Наш ворог був, та ми про те його шануем —
Шануємо Марсо! Над гробом його раннім
Гірки, гарячії лились воїнські сльози,
Лились вони з очий жоретких, тугих, жовнірських,
Було і тяжко всім, було всім і завидно:
Поліг за Францію, за право всенароднє.

LVII.

Коротке попроще пройшов він, та преславне,
І плакали над ним два супротивні війська:
Одво було своє, друге чуже, вороже.
Він доблесно поліг, і странникови личить
Тут зупинити ся, про мвр душі молитись.
Бо він був воїном свободи, з тих немногих,
Що соблюли завіт карання за переступ,
Котрий накладає вона на тих, що носять
Її сьвящений меч: він сохранив душевну
Геройську чистоту; тим і тужили люди.

LVIII.

Отсе Ерембретштайн з бойницями в руїнах.
Од мін він почорнів, та ще на високости
Показує, чим був, як бомби й ядра били,
Відскакуючи геть від стін його потужних.
Побідня твердота! із башт її високих
Дивились, як втікав по всій долині ворог.
Но мир те знівечив, чого війна не встигла.
Не взяв сих башт огонь, — вода руйнує стиха:
Бо горді їх склепи дощами затікають,
А в них чугунний гряд бив стілько літ даремно.

LIX.

Прощай, прекрасний Рейн! Як довго чужоземець
В дорогу гаєть ся, восхищений тобою!

На берегах твоїх і дві душі коханків
Знаходять тихий рай, і самотницькі думи.
І коли коршак де перестав терзати
Самосудно нутро, дак ось де. Тут природа
І не така хмурна, і не весела надто, —
Хоч дика, не жорстка, — велишня, не жорстока,
Як інде. Тут вона що до землі, як осінь
До літа і зими у перемінах року.

LX.

Прощай же знов, прощай! Шкода! прощання марне
Душа уповна твоїми кольорами.
Коли-ж одвернеть ся жадне від тебе око,
Коханий Рейне мій, я знов тобі співаю
Прощальну вдячну піснь чарованого серця.
Хоч може в світі є ще й величніші сцени,
Хоч знайдуть ся місця, що сяють і над тебе,
Да певно ні одно до купи не зобгало
І сяєво й красу, і махкоту і славу
Того, що на тобі творилось в давні давна, —

LXI.

І силу в простоті й цвітущу плодородність,
Пророчицю того, що скоро буде плодом,
І городи, що скрізь оддалеки білють,
І гори й байраки крутезні по узгір'ях,
І темні гаї, і замчища між ними,
І скелі дикі, що баштами здають ся,
Мов насміхаючись із праці чоловіка,
І проміж тим народ, щасливий як природа,
Котра на все кругом свої блага простерла,
Що ринуть із тебе, уз край імперій падших.

LXII.

Но все те зникло вже. Вже надо мною Альпи,
Палати-велетні, котрих широкі мури
Над хмари висять ся вёршинами під снігом.
Тронує вічність там у ледяних світлицях,

В холодній величі; звідтіль летять обвали,
Ті снігові громи. Усе, що душу ширить,
Лякаючи її, збираєть ся під небом
Кругом тих верховин, мов хоче нам сказати,
Що аж під небеса земля злетіти може
Покинувши в низу гординю-чоловіка

LXIII.

Поки-ж зосьмілю ся ті високости мірять,
Не мушу вмовчати тут про безсмертне місце:
Спогляну на Марат, патріотичне поле.
Тут може чоловік дивитись на страшнії
Трофеї без стида за тих, що побідили.
Бургундія стара покинула тут військо
Без чесних похорон, поквнула сю купу
Кісток і кістяків лежати сотні років —
Самим їм монумент! Слоняють ся їх тїни
Непохоронені над Стиксом і ридають.

LXIV.

Так як Ватерльооб до різанини в Каннах,
Так само і Марат стоїть до Мараєона.
Були обидві сї побіди бездокірні:
Їх слава праведна: тут руки чисті бились,
А не амбітний дух: тут били ся граждани
І гордії брати, а не грошеві люди,
Не наймити царські, підкуплені сіпаки.
Не змусили вони ніякого народу
Оплакувать закон, що робить богохульно
Драконове сьвятим і божественним право.

LXV.

Коло самітньої стїни ще самітніщий
Стоїть сїренький стовп, сумний давен останок,
Що буряве времен на беріг звергло море.
Людиною він нам здаєть ся, що злякалась,
І скаменївши тут, все бачить і все чує.
І се стоїть той стовп, дивуючи вселенну,

Що все не падає, не сиплеть ся в руїну,
Тим часом як рука народів сучасних
У гордощах своїх Авентикум завалила,
І щепенем його його-ж окрила землі.

LXVI.

І тут же то — о, будь во вік благословенне
Імя її! — дочка, отцevi присьвятившись,
За нього віддала дівочи молодощі:
Над гробом бо його розбила серце ніжне.
Не важитиме сліз Юстіція ніколи:
Даремно Юлія за жизнь її благала,
В котрій жила сама. Суддя судив по правді, —
І вмерла на тому, що не спасла риданнем.
Над ними монумент не висив ся; в їх урні
Поховано одну і душу й серце й попіл.

LXVII.

Однак такі діла не мусять погигати,
І імена такі во віки не почезнуть.
Хоч би усі царства забули ся по правді,
Поработвтелі у купі з їх рабами,
Забулась би їх смерть і їх рожденне славне;
А велич доблести переживе все горе,
Яке вона коли від безуму приймає;
З висот безсмертности сянги буде вічно,
Як понад хмарами Альпів верхи сияють,
Чистіщі над усе, що у низу зісталось.

LXVIII.

Тепер мене Леман своїм обличчям надить,
Тим зеркалом, що в нім і гори видно й зорі,
Що в тихости своїй малює всякий промінь,
І форми й кольори висот землі і неба.
Аж надто много тут людий, тим я не можу
Всю велич созерцать достойним її духом.
Но хутко у душі моїй самотність збудить
Усе, що я сховав, та більш люблю, ніж перше.

Коли я був один, коли ще не змішав ся
З тим стадом, що мене у свій загін загнало.

LXIX.

Втікати від людей, се ще не ненавидіть
Людей і їх діла. Не всі до того згідні,
Щоб із людьми ділити їх праці і турботи.
Ще той не мізантроп, хто душу зупиняє
В її криничині, щоб у завязу купу
Не виливала ся : ми всі там псуємо ся,
А потім, пізно все, в жалю, давай боротись
З її схидами мізерним воздаянням
За кривду кривою серед людей сварливих,
І там силкуємось, де всі кругом безсильні.

LXX.

Там за один момент ми жизнь свою ввергаєм
У вічне каяття, і висушивши душу,
Ллемо не сльози, кров, і все, що далій буде,
Малюєм чорними, нічними кольорами.
Путь життя робить ся втіканням безнадійним,
Хто ходить потемки. Під непогідь на морі
І найсміліший з нас до пристані керує,
Що надить до себе ; но в вічності безкрай
Все дальш і дальш плывуть мандрівники бідахи,
І їх суденцю там шкода якорювати.

LXXI.

Дак чи не лучше-ж тут самотником блукати
І землю полюбить задля її земного
Коло блакитного протока річки Рони,
Над озером. Йі, провірчастим Леманом ?
Воно як мати знай її годує-тішить,
Єдиную свою дитину неспокоїну,
І цілуванням плач і крик її гамає.
Еге ! не лучше-ж так свою жизнь коротати,
Ніж єдинити ся із натовпом бурливим,
Немов присуджений карати, чи терпіти ?

LXXXII.

Живу я не в собі, ні, я того частина,
Що в кругом мене. Мені високі гори
Здають ся мов вони і чують і говорять,
А городів людських і гук і гомін — мука.
Нічим я аві же в природі не гдую,
Опріч того, що я — звено у ній тілесне,
В важкім її цепу, що я у ній полічен
Між тварями її, воли душа ширяє
І примішати ся до неба, гір і моря,
Або до зір ясних — тай не даремно — хоче.

LXXXIII.

І так я в тім живу, і се єсть жизнь правдива.
А на залюднену пустиню, що покинув
Позад себе, дивлюсь, як на страшенне місце,
Куди я за гріхи на горе був закинут,
На працю й боротьбу, на агонію й тугу,
Щоб опісля злетів із силами новими.
І чую їх уже, потужні, як той вітер,
З котрим боротимусь новим крилатим духом,
І зневажатиму свої земні узи,
Що обвили мене, мов катержні кайдани.

LXXXIV.

І як я нарешті свободен буду в душі,
Як я ослобонюсь від жизни плотяної,
Опріч того мого, що буде жити в мусі,
Або у червяку, переродах останніх;
Як позливають ся до купи елементи,
І прах мій стане тим, чим бути прах повинен, —
Не бачитиму-ж я тоді всього ясніше,
Що сліпоту мою обманює за живіт, —
Не бачитиму-ж я і думок безтілесних,
І місячних духів, що вже й тепер вбачаю?

LXXXV.

Хиба-ж не часть мене, душі моєї — гори
І води й небеса, так як я їх частина?

Хиба-ж любов до них не глибоко у серці
У мене виросла, як чиста страсть і ніжна?
Хиба-ж не нехтую я всі предмети иньші,
Як порівняти їх? Хиба-б не всі страдання
Готов перенести, аніж став прекладати
Над сі мої чувства грубу мірськую флєтму
Тих, що утупили у землю темні очі
З такими думками, котрі боять ся світла?

LXXVI.

Но се все не моя, не тихострунна тема.
Верну ся до тії, що до мене найближча.
Нехай тепер усі, хто любить міркувати
Над урною, нехай споглянуть на людину,
Що вся була огонь. Сей чоловік родив ся
В тій сторонї, де я тепер одрадно дышу
І воздух її пю, непосидущий странник.
Тут був він существом, котре того бажало,
Щоб славу залучить: бажанне прехимерне!
Про се він утерав усе, що мав на світї.

LXXVII.

То був Руссо, софіст і дикий і нещасний,
Апостол горести, що чарами обвіяв
Свою любовну страсть, що в тузі та в печалї
Черпав слова любви, проречистї чудовно,
Слова, котрі його зробили бідолашним.
Умів і безум він прекрасним чимсь зробити,
І на діла свої непевні і на мислї
Небесний кинуть світ словами, що мов сонце
Сліпиди кожного, хто ними упивав ся,
Хто їх читаючи лив умиленнї сльози.

LXXVIII.

Любов його була есенцією страсти.
Як дерево в огні від грому блискавиці,
Горів він поломом небесним, і зїстав ся
Опаленим: бо так любити і горїти —

Про нього се було однаково; а тільки
Любов його була не до живої дами,
Ані до мертвої, що воскресєє в мріях;
Нї, ідеальная була її урода,
Він нею жив; вона квітєє в його страницах,
І рине поломєє, як нї була безумна.

LXXIX.

Се дїше в Юлії, як живєє; се облїкає
і і дикою й чарівною красою.
Ює освітїло й той цїлунок знакомитий,
Що на губах його тремтючих покладаєє ся
Що-ранку, хоч вона була його другиня,
Тай годї. Отже він і від прикосновєєння
Горїв увєєсь, палаєє і головою й серцем,
І вєєсь його састав таким сповняєє ся щастєєм,
Якого млявії умом і серцем люди
Навряд чи дознають в вульгарних солодошах.

LXXX.

Вєєя живєєнь його була вїєєною з ворогами,
Що сам же й наробиєє, чи з друзями такими,
Що від себе прогнаєє. Бо розум його састав ся
Свєєятилищєєм жєєртов жорстокого пїєєдвору,
І він їх вибирав з людей що-найдобрієєщих
У дивїєєї слїєєпотї. Но він був бїєєснєєватий, —
Чого? шкода питать! А може і до вїєєку
Не знатимєє вїєєхто. Чи то була недуга,
Чи горе та бїєєда, а тїєєлько до того він
Часами скаженїєє, що аж здаєєвав ся мудрим.

LXXXI.

Бо був тодї натхнен і прїєємовляєє глаголом,
Мов древня Пїєєфія в мїєєстичному вертепї,
Пророчїєє словеса, що на пожар пустиєєли
І похитнуєєли свїєєт, і потїєє не стихали,
Поки не састало царств. Він Францїєєю порушив,
Що перш лежала ниць і пїєєд ярмом тремтїєєла

В своїй немоготі, аж поки його голос
І дружні голоси гнівом її пахнули,
Що й міру перебрав, як перебрали страхи.

LXXXII.

Воздвигнули собі напоминок страшенний —
Крушенне старини, наслідніх її думок,
Що дихали й жили давнешніми віками;
Роздерли занавіс, і що за ним ховалось,
Побачив увесь світ. Но зруйнували разом
І добре із лихим. Самі руїни тільки
Зіставили, щоб в них теж саме будувати
На 'сновищі старім, та й поновили трони
Й хурдиги заразом. Ті й другі повні стали,
Як перед тим було: амбітність так веліла.

LXXXIII.

Та довго так воно не буде, і терпіти
Не буде вже ніхто. Почули силу люди,
І їм дали почуть. На лучче-б діло можна
Ту силу обернуть, та у жару потуги
Одні против одних жорстоко становились,
І серце їх тепер забуло милосердя,
Що в нїм було колись. Но всі вертепували
В неволі й темноті, то й не могли орлами,
Котрі ростуть у день, на здобич налітати,
І добре розбирать достойне й недостойне.

LXXXIV.

Нема глибоких ран, щоб гоїлись без шрама.
Найдовше серце в нас болить, заходить кровю.
Самими ліками його ми безобразим.
І той, хто воював з надіями своїми,
Кого звойовано і хто мовчить-німує,
Ще не вповорив ся. У логіві своїмому
Завзяте потайне важенним духом дише,
Поки той прийде час, що за годи заплатить.

Не 'дчаюй ся ніхто! Прийшла, чи прийде сила
Скарати, чи простить, ми гаємось у першім.

LXXXV.

Який, Лемане, ти прозірчастий да тихий!
Противположностю із диким, бурним світом
Наказуєш мені, щоб я міняв мутні
Моря й річки землі на чистую криницю.
Се тихе плавання — мов крила невидимі,
Що від одчаання на них я утікаю.
Колись я смакував у реві Океана,
Тепер мені твоє джорчання — любий голос
Сестри, котра мене голубить і вгрущає,
Що так було киплю у мрачних солодоцах.

LXXXVI

Ось ночі тихий гук, і все між берегами
Твоїми й горами, хоч імляве, та ясне,
Мягке і мішане, та ще видне виразно,
'пріч Юри темної, котрої верховини
Стоять мов сторчака. А підпливаєш ближе,
Від берега живий, пахущий воздух дине
Квітками, сьвіжими в своїм дитиннім зрості,
І стиха в ухо бє, стікаючи по веслах
Придержаних вода, або ще долітає
З трави ковалика останне на добраніч.

LXXXVII.

Гуляка пізний сей з своєї житні робить
Дитиньство без кінця, і веселить ся співом.
Перериваєш щось, якась дрібненька пташка,
Озветь ся із куца. Мінута — всюди тихо,
Аж ось, там на ховмі, хвилястим переходом,
Неначе шепче хто, да се воздушня мрія.
Бо зорява роса любовні сльози ронить
Посеред тихости і спільної мовчанки.
Виплакує себе аж поти, поки в лоно
Природи впоїть дух її кольорування.

LXXXVIII.

Ви, зорі! ви єсте поезія небесна.
Коли ми хочемо на тих листках блискучих
Читати долю всіх людей і їх імперій,
То вибачте, що ми, жадаючи величчя,
Виходимо за грань великості земної
І притягаємо на рід-роднину з вами.
Бо ви і краса, і недоступна тайна,
І надихаєте такою нас любовю,
Що ми емблемою фортуни, слави, сили
І життя зовемо звізду на вашім небі.

LXXXIX.

Все небо і земля мовчать, хоч не заснули:
Втаїли дух вони, як ми у вищій чувстві,
Мовчущі, як і ми в глибоких надто думках.
Все небо і земля мовчать; од зір, небесних воїв,
До озера й його підгірніх побережжів,
Все сконцентроване у життя міцну-потужну,
Що ані промінець, ні воздух, ні листочок
Не втерян, а живе, частину життя творить,
І чує Божество, таємновидну силу
Того, хто нас створив і вічно зберігає.

XC.

Тоді в нас будить ся те безконечне чувство
Самітності, де ми найменш самі буваєм.
Тоді то правда, в нас вселившись, очищає
Нас від пустого Я. Се тон, душа музики,
Криничина її. Вона дає нам знати
Гармонію небес, непохибну во віки,
І нас чарує мов той пояс Цітереї,
Що єдинить усе на світі з красою.
Вона-б і смерть саму, страшилище зломилла,
Коли-б речовинну стара потугу мала.

XCI.

Не дурно алтарі робили древні Перси
На горах, щоб земля найширше розверталась.

Без мурів їх церкви стояли; в них то Духа
Шукали вишнього. Не честь йому й не шана
Будинки, роблені руками чоловіка.
Иди та прирівняй ті ідальські кольонни,
Ті грецькі й готовські храми в Природи храму,
К чертогу Божества воздушному й земному,
І не покаауй, де в улюблених жилищах
Молити ся йому достойним його робом.

XCII.

Одміна на небі! і глянть, яка одміна!
О ночі, буре, тьмо! чудовно ви потужні,
І в тій потузі ви принадні, як у чорних,
Вродливих очах сьвіт! Далеко скрізь по горах
З вершин та й до вершин, між кучами давінками
Торохкають громи. Не з однієї хмари,
Всі гори навкруги загомоніли громом!
А Юра, у своїм покривалі туманнім,
На гук далеких Альп, веселий і страшений,
Туканнем голосним відгукуєть ся грізно!

XCIII.

Таке було в ноч. Ти, noche торжественна!
Ти не про сон до нас виспослана! О, дай же
Мені насититись твоїм восторгом диким!
Частина бурі я, тебе також частина!
Як озеро блищить своїм фосфорним сьвітлом!
А ливень дощ іде і по землі танцює!
І знов усюди тьма, і знов громи по горах!
Вони хитають ся в весілій велетенським,
Гуртом хитають ся, мов пляшуть на рідинах
Переверту землі, чи молодого трусу.

XCIV.

Є місця там такі, де бистра річка Рона
Прорізала собі між горами ворота.
Ті гори — мов двойко коханків нещасливих,
Що розлучили ся посердившись, тай хутко.

Тепер між ними хляб, що не дає зійти ся,
Хоч серце у обох розбите тяжко нив.
У тих двох серцях, поранених взаємно,
Живе на дні любов: вона-ж той корінь гніву,
Що повялив обох; саме й кохання згасло;
Зісталась їм не жизнь, — зима та завірюха.

ХСV.

Оттам же то на тім урочищі, де Рона
Прорвала собі путь, найзлючі бурі скиглять,
Гуртом алітають ся на ігрище страшенне,
І кидають собі громи із рук у руки.
Громи займають ся, торохкають далеко,
І з них самий страшний бе між тих гір в безодню.
Бе блискавицями, немов реве-говорить,
Що у таких ярах, котрі зробила буря,
Ті стріли огняні, те поломе жеруще
Не мусять ані же zostавити нічого.

ХСVІ.

О небо і вітри! ти, озеро! ти, ріко!
Ви, блискавиці, й ви, громи й нічні хмари!
І ти, душе, що все те чути й знати здільна!
Ви вкупі всі єсте такі, що мене будить
Далекий голос ваш, величне рокотання.
Се дзвін того, що я ношу в душі безсонній, —
Коли я сплю коли. Кудь-ж се ви, о бурі,
Втікаєте? Чи ви такі, як в нас у серці?
Чи ви шукаєте, орли ширококрилі,
Якогось нившого гнізда собі превище?

ХСVІІ.

Коли-б отілесить я зміг і вийнять з себе
Те, що в мене сидить найглибше, — о, коли-б я
Те вимовити вмів, що мислю й серцем чую!
І душу вилити і серце, розум, страсти,
І чувства всякії, і все, чого бажав я,
Що переносив, знав і чувствував, і все те

Коли-б умів одним я видухнути словом,
І слово-б те було не що, як блискавиця, —
Тоді-б я говорив. Тепер же я мовчущий,
І думу заховав, немов меча у піхві.

ХСVIII.

Знов ранок настає, росистий, гарний ранок,
З диханням запашним, з рожевими щоками.
Весьміхнув ся, і густі порозтікались хмари.
Веселий, мов нема могили на всім сьвітї.
Розвиднює він день, і можна знов нам жити,
Дорогу життяну по давньому верстати.
Отсе-ж і я знайду уму насушиу пищу
На берегах твоїх, Лемане мальовничий!
Я мимо не пройду того, що надить очи
І в себе вдуматись велить менї, як личить.

ХСVIII.

Кляране любий мій! Кляране, ти колиско
Глибокої любви! Твій воздух, се дихання
Задуманих страстей. Твої сади й левади
З кохання вросли. І навіть сніг на горах
Від нього кольор взяв. Бо сонце по заходї
Румянить їх верхи, в троянді й засипають.
Говорять про любов тут первобутні гори
І скелї і ховми. Між них вона шукала
Утечища собі від тих надїй сьвітових,
Що перше нам лестять, а потім з нас сьміють ся.

С.

Кляране! сї стежки твої топтали ноги
Безсмертної любви. Вона тут возсїдає
На тронї, а ступні до нього — пишні гори.
І вседержаща життя вона, і сьвіт всеобщий.
І не одні верхи високих гір, не тільки
Вертепи мовчазні й гаї її являють,
Нї, і з самих квіток сияють її очі
І дише дух її, той тихий дух і теплий,

Що переважає хуртовини і бурі
І саму яросну годину їх руїни.

СІ.

Все нею повне тут, від сосен, що над нею,
Мов хмара у горі, мов холодок простерлись,
Від гуку бурчака, що ще так хоче слухать,
Тай до виноградів, що скрізь тропу зелену
Спустили к берегу, де тихомовні хвилі
Її з покорою стрічають і цілують
Її ноги, і її вітають джюркотанням;
А гай, затишний рай, хоч сивий в окоренках,
Та листем молодий як сьвітозірна радість,
Свою самітність їй оселену дарув.

СІІ.

Оселено її бжілками та квітками,
Та уформованим предивно і барвистим
Воздушним народом. Все голосом солодчим,
Аніж які слова, Богиню прославляє,
Невинно й весело тріпоче крилечками,
Літає сьмільво, як дух самої життя.
Джюрчанне рівчака, гук бурчака у горах
І маянне віття, і пупянок р'зкритий,
Подобіє ніжне уроди соромкої, —
Всі творива любви в єдиности з'явились.

СІІІ.

Той хто ще не любив, тут навчить ся любити.
Хто-ж тайнство ніжне пізнав уже на сьвітї,
Любитиме ще більш: бо се любви притулок.
Сюди її прогнав сьвіт марний і холодний,
Сюди вона втікла від сует і омани.
Бо життя її така: чи далі йти, чи зникнуть.
Не зупиняєть ся і не стоїть недвижно:
Або у низ іде, або росте в блаженство,
В блаженство без кінця і міри, що здолів
З безсмертєм важитись у сьвітлостях небесних.

CIV.

Не задля видумки Руссо се місце вибрав
І оселив його любовними страстями.
Ні, він дознав, що тут найвиразніща сцена,
Котру єдину страсть на твір свій вибрати може.
Любов свій пояс тут Пенхеї розв'язала
І чарами його своїми освятила.
Тут і самотно, тут і дивно і чудовно.
Природа чувствує, говорить і зітхає.
Тут Рона пишную постіль собі послала,
А гори Альпи трон під небеса воздвигли.

CV.

Льозанно й ти, Ферней! дали ви пробування
Таким двом іменам, ще й ваші стали славні.
Були то смертні, що страшними манівцями
Шукали і знайшли дорогу до безсмертя.
Були то розуми, правдиво велетенські,
І горда їх мета була, як у Титанів —
На сумнів громоздить такі одважні думи,
Щоб із небес могли громи до нас призвати,
З небес, обложених новим, потужним військом,
Коли в них розум наш не визве тільки сьміху.

CVI.

Один з них був огонь і змінчивість непевна,
Дитина псована в жаданнях, а що розум, —
На все, про все придавсь, веселий і поважний.
Мудрець він і дикарь: історика з поетом,
З філософом єднав. Він множив ся між людьми,
Про те й талантів їх. Йогож талант — насьмішка —
Як вітер той літає, куди була охота,
І все перевертає, чого сам не вполював.
Сьогодні побивав на віки факт, а завтра
Своїми мислями хитав престол високий.

CVII.

А другий вельми був розсудливий; глибокий.
Сей вчеповував до два усяку думу,

І розум багатив, працюючи що року.
Жив міркуванням він, наукою багатий.
Оруж'є своє кував-робив преострим,
І віри сьвятощі підкопував сарказмом.
Іронії й сьміху був на всю губу паном,
І в слові чарівник, дразнив ворожу ярість,
Лиху дочку гніва. Вона його, невіру,
У пекло завдала : декрет краснорічивий !

CVIII.

Да буде-ж вічний мир їх праху ! Провинили,
То й взято з них пеню. Не нам їх осуджати
За їх провинности, а й надто ще — карати.
Кольсь настане час, що всі такіє речі
Відомі будуть всім, або й таке постане,
Що і надія и страх через сон поєднавшись,
Прихилять голови у двох на 'дній подушці,
І прах окриє їх, — про се одно ми певні, —
І, як він оживе (як віра нас навчав),
Усе простить ся їм, або за все одвітять.

CIX.

Но залишімо вже людські непевні твори,
Та нумо знов читать Творця людей писання !
Покиньмо сей листок, що мріями моїми
Я годував, поки він здав ся безконешним.
Поверх мене летять до білих Альпів хмари.
Порвати мушу їх і все те обозріти,
Що нам дозволено. Стопи мої направляю
До їх найбільшої, найвищої столиці,
Де силоміць земля обіймама 'біймає
Потуги воздуха з вітрами й туманами.

CX.

Італіє ! як я на тебе подивлю ся,
Мій ум освітить ся віків давнешних сьвітом,
З тих часів, як тебе жорстокий Кареатінець
Трохи не підгорнув, до ореола слави

Вождів і мудреців, що сповнила сьвященні
Листи письма твого. Була esi й престолом,
І гробом царств. Тепер ти все таки криниця,
В котрій гарячий ум втоляє жажду знання,
Впиваючись живим ключем, що бє-дзюркоче
З під римського ховма, імперії останка.

СХІ.

От поки я довів почату в тузі повість,
Поновлену тоді, як Доля знов узлилась.
Пізнати, що вже ми не те, чим перш бували,
І думати, що ми не те, чим бути мусим,
Насталювать против себе самого серце,
Таїти в гордощах любов, ненависть, горе
І задуми, і жаль, і все, що душу томить,
Що в нас тиранствує над духом наших мислей,
Се не абияка, тяжка душі робота...
Та байдуже, нехай, коли вже закінчилась.

СХІІ.

А що до сих річй, уплетених у пісню,
Се може хитроці, безвинні і наївні, —
Се тільки кольорит тих сцен мимолетучих,
Що я вхопить хотів верстаючи дорогу,
Аби забавити ними себе самого,
Чи серце й висьшого, хоч на одну хвилину.
А слава, се жадня ще молодого серця;
Тепер я не дивлюсь, чи суплять ся, чи хвалять,
Чи славний випадє мені, чи темний жребій.
Стояв я і стою один, хоч би й забутий.

СХІІІ.

Я сьвіту не любив, ні в сьвітї був любимий.
Ніколи не лестивсь грубим його диханням
І не хилив колін до ідолопоклонства,
Не корчав щік своїх до сьміху підступного.
Я голосу мого не строїв на перелюб.
У натовпі людськїм ніхто мене не знає.

Чужий усім, один, хоч і бував між ними.
Не їх були мої, мої — не їхні мисли.
Так і тепер було-б, коли-б мій ум і серце
Наважились на те, себе не вгамували.

СХІV.

Я світу не любив, ні в світі був любимий :
Та розійдімо ся хорошими врагами.
Я вірую, що є, — хоч я ще не знаходив, —
Слова й діла одні, надії, що не зводять,
І добродітелі, що милосерде мають,
І не плетуть тенет про тих, що будуть падать.
Я думаю також про горе, що правдиво
Горюсть ся воно, що хоч одно, чи двох
На світі є таких, якими нам здають ся,
Що добрість — не слова, а цастє — не мечтання.

СХV.

О доню! я твоїм імям почав сю пісню ;
О доню! я твоїм імям її й кінчаю.
Не бачу я тебе, тебе я ба й не чую,
Да у тебе ніхто вселитись так не зможе.
До тебе тїнь моїх далеких літ сягає.
Хоч ти лица мого ніколи не побачиш,
Та голос мій в твоїх видіннях обізвєть ся,
І серце зворухне; як же воно застигне,
Задзвонить ся струна до тебе, мов те гасло,
Ба навіть і тоді, як я в могилі буду.

СХVІ.

Розвити ся уму твійому помагати,
Дивитись, як мала ти гратись починаєш,
Постерігати, як ба й більшатимеш навіть,
І бачити, як ти умом хапаєш знання,
Те диво ще тобі, тебе гойдати стиха
На лоні у себе, і на лиці печатать
Цілунок батьківський, сього мені не дано.
Та бачу, щось таке єсть у моїй натурі,

ЧАЙЛД ГАРРОЛД.

А що воно таке, не знаю й не вгадаю.
Такий собі я вдавсь, так серденько віщує.

СХVIII.

Хоч ти, дитя любви, в печалі народилась,
Хоч ти згодоване в тревозі та в турботі,
Та се отцеві все у тебе елементи,
Отцеві і твої. Дарма, що ти живеш в них,
Так жарко твій огонь не буде вже горіти.
Тим і зізда твоя щасливша мусить бути.
Спи-ж у колисочці солодким сном, дитино!
Через моря з тих гір, в котрих тепер я дишу,
Хотів би на тебе таке призвати щастє,
Яке-б від тебе мав, подумав я зітхнувши!

Дописки до третьої пісні.

1. Стр. III., ст. 76.

Як життя моя була ще літо молодецьке.

Перву пісню поема почав Байрон писати в Альбанії, в октябрі 1809 року, а другу скінчив у марті 1810. Третю пісню писав на Рейні в 1816 році. Отсе-ж тільки шість літ пройшло з того часу, як поет уважав себе за юношу (In thy youth's summer): короткий реченець про чоловіка покладливого, довгий — про поета самої життя, не то письменства.

2. Стр. XV., ст. 80.

В жилищах же людей робив ся він тревожним.

Людського товариства не любив Байрон, як сам не раз мовляв, через те, щоду році і страсти людські будили лихі свойства власної природи його.

3. Стр. XXI., ст. 82.

І все було, як дзвін весільний, прещасливе.

Кажуть, що накануне битви в Брюсселі дано великий бал. Князь Веллінгтон спершу не хотів бадю, та вважаючи за велику річ, щоб не знали Брюсселяни нічого, дозволяв його і послав туди своїх генералів.

4. Стр. XXIII., ст. 83.

Та, що його отцю послала в полі ложе.

Отець князя Брунсвицького прийняв смертну рану під Сною.

5. Стр. XXVI., ст. 84.

Що слухали її старі Альбіни, Шкоти.

Льочіель — вождь кляна Камерона. Альбін — древня назва шкоцької землі, Шотландії.

6. Стр. XXVIII., ст. 85.

І хмари громові насупились над ними.

У ранці, підчас бою була громова гроза.

7. Стр. XXIX., ст. 85.

Хвалитиме: бо я отця його похридив.

Графа Карляйлеського в сатирі „Англійські барди і шкоцькі журналісти“.

8. Стр. XXXIV., ст. 86.

На берегах своїх: розкусиш — попіл тільки.

Про фабульні яблука Асфальтового озера (Мертвого Моря) пише Таціт (Hist. lib. 8, 4), що вони тільки видом гарні, а в середині — попіл.

9. Ст. LXV., ст. 98.

У гордощах своїх Авентикум звалила.

Авентикум, поблизу Морато, був римська столиця Гельвеції.

10. Стр. LXVI., ст. 98.

Поховано одну і душу й серце й попіл.

Юлія Альпінуля, молода жриця в Авентикумі, умерла з горя, що не вирятувала батька. Осуджено його на смерть jako зрадника. Епітафію її знайдено давно вже, таку: Julia Alpinula. Sic jaseo. Infelicis patris infelix proles. Deae Aventiae sacerdos. Exorare patris necem non potui: Male mori in fatis illi erat. Vixi annos XXIII.

Байрон пише: Не знаю в людях такого зрушлого як се писання, не знаю історії глибшого інтересу. Такі імена і діла не мусять погибати. До них обертаємось із щирим і здоровим умиленням од мізерних і осейних сказань про прозові війни та бої. Сказання сі здіймають у душі на якийсь час фальшиву, лихорадню симпатію, а потім „гидуємо ними так само, як пиянством“.

11. Стр. LXXI., ст. 90.

Коло блакитнього протока річки Рони.

Кольор Рони в Женеві густо блакитний, і відділяється в її прогоці через озеро Леман од води нагірньої.

12. Стр. LXXVII., ст. 101.

Небесний кинуть світ словами, що мов сонце.

„Найздоровший чоловік свого часу“, як назвав Вашингтон Ірвінг Вальтера Скотта, не згоджувався із ентузіазмом поета що до Руссової закоханої пари. Не вподобав він Жан-Жакового романа з першого читання його. Можна сказати, що він сам лічив смак і симпатії Англічан від Руссовщини, малюючи героїв і героїнь реально-поетичних. *П. К.*

13. Ст. XCIII., ст. 113.

Мені насититись твоїм восторгом диким.

Вальтер Скотт писав, що „дикий восторг“ (fierce and far delight) бурі Байрон змалював, можна сказати, віршами блискавками (in verses almost as vivid as its lightnings).

с.с.

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА.

I.

Стою в Венеції на мості Воздихання;
Палата праворуч, і ліворуч темниця.
Дивлюсь на будища, що встали мов ударом
Чарівнього жезла із хвиль Адріатицьких.
Круг мене десять сот років ширяє крильми.
Вмирає слава вже, із давних лїт сьмієть ся:
Що скілько царств колись впокорених дивилось
На пару тих стовпів крилатих мармурових,
Де ти, Венеціє, царицею сидїла
На сотні островів, немов на пашнім тронї!

II.

Цибелою вона, що вийшла з океана,
Здаєть ся сьвіжою, а горді її башти
На сонці сьвітять ся, блищать вінцем тїярним.
Велишня виступцем, владика вод потужних,
Така вона й була, за дочками давала
У придане добро, пограблене у націй.
Восток на лоно їй без лїку сипав перли,
Мов іскравим дощем крапив її щасливу.
З царями в пурпурі сидїла-пирувала;
Пишали ся вони, росли з того у гору.

III.

Не чути Тасса вже в Венеції сьпівочій
І мовчки гондолер свою гондолю гонить.

Її палати скрізь обкришують ся в воду,
І рідко де тепер музику тут почувш.
Було тай загуло, зісталась тільки врода.
Упали і царства, повянули й іскуства,
Природа-ж не умре; вона все памятає,
Яка Венеція була колись їй люба.
Всі торжества її своїм робили місцем,
Всесвітнім торжеством, Європи маскарадом.

IV.

Про нас вона свої, осібні має чари,
Опріч її імя в історії всемірній
І ряду довгого тінній її великих,
Що взявшись туманом, оплакують бездожну
Столицю і її на віки зниклу силу.
Трофеї наші тут не зникнуть із Реальтом;
Шейльок, Отелльо, Петр во віки жити будуть.
Се аркові замки: держать вони будівлю.
Хоч би погибло все, про нас оселен буде
Сей благодатний край і беріг сей самітний.

V.

Творення розуму не з глини создають ся.
Безсмертні істинно, і творять вони й множать
Промінне в нас ясне і життя іще любіщу.
Чого нам не дав понура наша доля
В неволі смертяній, що до землі нас хилить,
Те все нам воздають сі геніяльні твори.
Попереду вони пенавидне вигонять,
А потім місце те собою заміщають,
Росою скроплюють по втраті цвіту серце,
Квітками свіжими утрату восповняють.

VI.

От де спасають ся і юність наша й старість,
Одна з них від надій, а друга від безділля.
Утомлена душа листків сповняє много,
А може й той самий, що в мене все повніє.

Тим часом є такі реальности, що область
Мечтаний наших сьвіт свій через них теряє.
Вони і формами і кольорами краще
Над небеса, що нам фантазія втворила,
І над созвіздія, котрими наша Муза
Ізмечтаний наш мір уміє оселяти.

VII.

Такі й мені дива ввиджають ся бувало.
Та геть їх! бо вони з'являлись, наче правда,
Зникали-ж, наче сні, і чим би я ні звав їх,
Тепер вони — мечта. Коли-б хотів, я зміг би
Створити иньші знов. Все ще в душі у мене
Багато форм таких, яких було шукаю;
А часом і знайду; та й сі вже геть від мене!
Прокинувшись мій ум принадні вже аж надто
Фантавії свої безумними вважає.
Я чую иньше щось, я бачу иньші речі.

VIII.

Я вивчивсь язиків чужих, і в чужоземців
Між ними не здавався ніколи чужоземцем.
Уму, котрий сам собою бути зміє,
Де-б він ні опинивсь, ніщо не в дивовижу.
Не буде грубостю знайти собі отчизну
З людьми, чи без людей, — і жити в ній, як дома,
Но я родив ся там, де люди гордовиті,
Тай не без права, ні! дак чи меніж покинуть
Сей остров, де мудрець і ліберал свободні,
І другого шукать такого за морями?

IX.

Любив я може й геть його, і як сховають
Мій прах в чужій землі, вернусь туди душею,
Коли моя душа, одзволившись од тіла,
Полине в рідний край сьвятилища шукати,
І певно буду жить я в памяти потомства
У мові матерній. Коли мої надії

Аж надто горді вже у задумах принадних,
Коли недовгий вік моїй судив ся славі,
Як житті, що цвила і цвіт її побито,
Коли забвеніє зачинить мені двері

X.

В той храм, де чтять людей безсмертних всі на-
[роди, —

Нехай і буде так; нехай сияють лавра
На вищій голові, а на моїй гробниці,
Як в Спарті се було, напишуть: „Много луччих,
Достойніших мужів велика Спарта має“.
А поки що, шукать симпатії не буду.
Та й байдуже мені. Терни, що пожинаю,
Я сїяв сам собі. Вони мене терзали,
І кров моя тече. Я мусїв знати перше,
Що вродить із того невважного посіву.

XI.

Се Адріатика вдова по мужі плаче.
Весілля з ним уже що-року не справляє,
І Буцентавр лежить у полі без наряду:
Занедбана її вдовства одежа-роскіш.
Хоч лева ще свого сьвятий вбачає Марко:
Де він стояв — стоїть, — та вже сьміють ся з нього,
З нікчемности його на тім майдані гордим,
Де імператор був Венецьким попрошам
І за Венецію монархи куртовались,
За придане їй, єдиної цариці.

XII.

Де Швед колись благав, там Австріяк царює;
Де імператор впав навколішки пред нею,
Там топче удову під ноги імператор.
Царства в провінції смиренні обернулись,
І ланцюхи бряжчать над стольними містами.
Мов ті обвали, що з вершин гори скотились,

Почувши соняшне промінне над собою,
Народи падають з вершин своїх надхмарних.
О дожу Дандольо, восьмидесятилітку
Старий ти і сліпий подужав Візантію.

XIII.

На Маркові сьвятім іще сяють коні,
Ті коні мідяні, золоченая збруа, —
І досі Дорії прокляття не справдилось:
Не гнуздані вони на висоті басують.
Звойована давно Венеція, тринацять
Столітв вольности втерявши, потопає,
Мов зілле те морське, там, звідкіля і встала.
О, лучче-б їй було втопити ся у морі,
У тій погибельній руїні, що в пучині,
Аніж впокореннем купити мир безчесний.

XIV.

Колісь була вона всеславна, — Тир воскресий,
В побідах здобула і знакомите гасло:
„Стяг Лева!“ Крізь огонь його й крізь кров носила
На суші й на морях, і все порабощала,
Цариця вольная, Європі предоступна
Против Магометан. Ти, Кандіє й Лепанто!
Ви півяві моря, що кровю червоніли!
Вас у сьвідителї мого сьпівання кличу,
Бо вас за честь їй, за славу воювали
Безсмертні імена, котрих не вбє тиранство!

XV.

Розбиті, мов скляні статуї, твої дожі,
Предовга низка їх, руїною окриті.
Бо де вони жили, чертоги велеліпні
Про їх потугу ще і роскіш промовляють.
Їх скипетри в друзках, мечі їх ржа поїла,
І все те перейшло у чужоземні руки,
Палати мовчазні і вулиці спустілі
І лиця сі чужі, нашійницькі фігури.

Усе насупило густу, важенну хмару
На любую твою, Венеціє, оселю.

XVI.

Як коло Сиракуз лягло аеннське військо
І всіх недобитків повязано ув узи, —
Їх визволила з них аттическа Муза,
Бо голосом своїм їх окуп заплатила.
Трагічний вязнів гимн колясу зупиняє;
У триумфатора попадали з рук віжки;
Його вже зайвий меч із піхви знов виходить
І узи на руках бідахам розтинає:
„Подякуйте, мовляв, поетови за волю,
За гарний гимн його, за струни рокотливі“.

XVII.

Таке, Венеціє, й твоє на волю право.
Хоч би й забули ся твої дїяння горді,
Одна твоя любов до Тассових октавів,
До співів голосних божественного барда
Повинна-б розв'язать тобі тиранські узи.
Стид-сором націям твоя нещасна доля,
Тобі-ж над усіма, потужний Альбіоне!
Ти, царю всіх морей, не мусиш покидати
Морських дітей в біді. Венеції упадок
Натакує й про твій у водяних тих стїнах.

XVIII.

Венецію любив я ще в дитинні годи.
Вона тоді мені була чертогом серця,
Чарівним городом. Як водяна кольонна,
Із моря виросла, веселоців оселя!
Перепиху базар! Отвай, Радклїф і Шїллер,
А над усіх Шекспїр її так змалювали.
Хоч я знайшов її в упадку і в недолї,
Та ні, не відцуравсь; а може ще милїша
Тепер вона мені у дві свої туги,
Аніж як ще була хвалою й дивом сьвіту.

XIX.

Я можу знов її минуцим оселити,
Да і тепер ще в доволі в ній про око,
Про думу, про моє сумне розумування, —
Ще більше може, ніж знайти я сподівав ся.
Які я знав коли години найщасливіші,
Вони свій кольорит у неї позичали.
Ї в серці в нас таке, що й время не заглушить,
І мука не зхитне, чуткого а стойкого.
Коли-б так не було, мов-б давно зробилось
На все, про все нічим, глухим і безчувственным.

XX.

Но пихти гордії ростуть з своєї жпані,
На диких висотах найвищі виростають,
Де почви їм нема в камінній земляної;
Оттам же то й стоять проти вітрів альпійських.
Сьмієть ся з завірюх цупкий їх окоренок,
Що скиглять і ревуть і все кругом руйнують.
І розростаєть ся аж поти їх величчє,
Покіль не стане гір і скель крутих достойним,
Що з їх каміння жизнь черпали і потугу.
Так може й дух людський рости в собі самому.

XXI.

На сьвітї можна жить предовго: бо корінне
Своє в нас глибоко пускає жизнь і мука
У серце, де вже все руїною взяло ся.
Верблюд іде німий під тягаром найбільшим,
Здыхає мовчки вовк. Нехай вони нас учять!
Коли таке й звіре, з натурою низькою
Порождене на сьвіт, та вмів переносить
І ні перед яким мученнем не відступить,
То ми, сотворені, чи виліплєні лучче,
Все мусимо терпіть, се-ж тільки день тай годї.

XXII.

Або нас горе бє, або ми горе душам,
Хоч тим, що терпимо, і там і тут — кончина.

Один з над'ями новими починає
З того, з чого почав, і таж мета у нього,
І знов плете своє; і другий, ізгнувшись,
І сивий і сухий, завяне перше часу,
Тай погибав з тим, об що він опирав ся;
А иньшій робить ся побожним, і шукає
Чи миру, чи війни, добра, чи злодіяння,
До чого згіден хто, каракатись, чи падать.

XXIII.

А все таки з біди, котру ми поборили,
Такий зістав ся слід, як послі скорпіона,
Чуть видний, та в йому таїть ся болість люта.
Маленькії такі-ж і ті причини будуть,
Що в серце проведуть знов ваготу, що зкинуть
Хотів з себе на вік. Се може буде нота
Музики; може се і літній вечір буде,
Чи квітка — гуррикан — чи море — тай розкриє
Нам рани тайкома, і потрясе незримо
Той електричний цец, що потемки нас вяже.

XXIV.

І як, і що, того не знаємо, й не можем
Ту блискавку ума до хмар прослідити,
Де зайнялась вона; а чуем — поновив ся
Страшений той удар, і стерти не здолієм
Димового сліда, що по собі зіставив.
Отсе-ж то він і єсть, що із речий звичайних,
Як ти про них найменш гадаєш, викликає
На позір видіння, недоступні закляттю, —
Холодній серця, зрадливу переміну, —
Чи мертве, люблене, — багацько — а як мало!

XXV.

Но се душа моя блукає. Завернімось
І міркуватимем на могилках — руїна
Поміж других руїн. Отгуть нам придивитись
До падших царств і до погребених величій,

У тім краю, що був колись найпотужніщий,
Що єсть, та й поки сьвіт, найкращим краєм буде,
Созданнє і взорець небесних рук природи,
Де виробляли ся і героїчні й вольні,
Вродливі жєнщини, потужвіі мужчини,
Всевласники-пани землі й морей безкраїх.

XXVI.

Рєспублїко царїв-граждан великих римських!
Ба й потїм, і тепер, Італїє прекрасна,
Всемирний сад єси, отечество іскуства,
Природи ідеал. В твоїй пустинї навїть
Хто єсть такий, як ти? В тобі і дїке зїлле
Прегарне; пустирї твої багатчі й кращі,
Нїж інде уроджай. Твоє крушеннє — слава,
Руйновище-ж твоє таке принадне, любє,
Що й звївечить його нїхто вже не здолїв би:
Зїстанеть ся воно на віки дивним дивом.

XXVII.

Підбив ся молодик, та ніч не наступила;
Поломянний захід із нею дїлить небо,
І ллєть ся сєво на висотах альпейських
Фріульських синїх гір. На небі нї хмаринки,
Но всї яркі цвїта, здаєть ся, позливались
В широкій радуї, де сонєчко запало
І день до вїчности схилив ся, притулив ся.
Тим часом молодик, Дїяннє нашоломник,
Мякєнький, золотий, в лязурї тихо плавле,
Чудовний острєвок, виталище блаженних!

XXVIII.

Самїтня зїронька із боку в нього сєв,
Господаркє з ним на половинї неба.
А все таки той сьвіт від сонця сьвітїть яркє
І ще осяює далекї Рєтські гори.
Із вїчю спорить день, поки сама природа

Обом порядок дасть. Цвіта її взяли ся
З троянди, що на сьвіт недавно народилась,
І по її струях, мов зеркало блискучих,
Пишаєть ся, пливе і в воду зазирає.

XXIX.

Вода сповнила ся лицем принадним неба,
Що з під висот своїх до неї нахилилось,
І всі цвіта свої, від яркосоняшного
До східніх тихих вір у неї повливало.
Картина новая: нічна тїнь поблідла,
І плащ свій кинула широкий на всі гори.
Вмирає день яркий, мов той дельфін, що вєть ся,
І кожен звив його дає все новий колір.
Останній колір був найкращий, і скінчив ся,
І сїра темрява усе кругом окрила.

XXX.

Є в Аркві славний гріб. Високо в саркофазі
Стовпованому спить закоханий Ляури.
Одвідуєть його премногі з тих, що знають
Його солодкії пісні й гіркії сльози,
Пільгрими тенія його. Проте родив ся,
Щоб мову в гору знять і свій народ вернути
Із під того ярма, що варвари нарвали
На гамалик йому, з під темного, тупого.
Він слізми поливав одноіменне древо
Своєї любої, і сам вквітчав ся лавром.

XXXI.

Хранять ув Аркві прах його: бо тут скінчив ся
В нагірньому селі, звідкіль в долину смерти
Спустились дні його. Пишають ся селяни —
І чесна се пиха — імям його великим.
Хвала їм і за те, що вказують хатину
Його і гріб його. Вони обое прості.
Поважна простота! бо духа підіймає
До струн його дзвінких, в гармонії із ними,

І личить більше їм, ніж пишна піраміда,
Коли-б вона йому служила монументом.

XXXII.

Затишне те село, де жив він на останку,
Таке собі як раз, немов його осіли
Про тих, що чувствують свою смиренну смертність,
Шукаючи кутка обманеним надіям
На морозі ховма, у холодках дубрівних,
Звідкіль видніють ся гучні міста далекі,
Що всю свою тепер принаду вже втерjali,
І вже не манять більш роскошамя своїми.
Но сонечко ясне тут гарно-любо сьвітить
І робить по всяк час свої блаженні сьвята.

XXXIII.

Осьвічує квітки, гаї, далекі гори,
І в бурчаку блищить, що з гір тече в долину.
Коло води його безпешне дні минають,
Такі як він ясні, прозірчасті, пречисті!
Вони здають ся нам лїнивими, тупими;
Нї, в них своя мораль і розум свій таїть ся.
Коли нас учить сьвіт, як нам на сьвітї жити,
Самітність учить, як повинні ми вмирати.
Нема там лестецїв, пиха там не туманить,
І з Богом чоловік один боротись мусить.

XXXIV.

А може й з демоном, що там нас насїдав
І нам ослаблює найлуччі наші думи.
Жере він ті серця, що вже й на сьвіт родились
Понурі та сумні, серця мелянхолїчні,
Що люблять в темряві і в смутку пробувати,
І думають — така судила ся їм доля,
Що вже її ніщо не вплинуть, не одверне.
Про них і сонечко в людській крові заходить;
Про них уся земля — могила величезна;
Їм смерть — страшений ад, а в пеклї їм най-
[гірше.

XXXV.

Ферраро! у твоїх широких і травою
Порослих вулицях самотності не місце.
Здасть ся, прокляття столицю побиває,
Царків тих, що були потужні в древніх мурах.
Дім Есте із давен предавніх тут куйовдивсь.
Його князі були капризами натхнені,
Або протектори, або дрібні тирани.
І мучили таких людей високославних,
Що лаврами чоло всесвітніми вінчали,
Котрими Дант один поперед них пишав ся.

XXXVI.

І Тассо — слава тих верховників і сором,
Прислухайтесь до струн його, а потім гляньмо,
Яка була його темниця у Феррарі,
Як дорого купив свою Торквато славу,
І як Альфонс свого поета возвеличив!
Мізерний самовлад не зміг погнути духа
Гнівного і огонь його, сьвятий згасити,
Заперши генія між ман'як безумних.
Ні! з пекла, де його паскуда деспот мучив,
Сняла без кінця далекославна слава.

XXXVII.

І сльози полились із віка в вік з хвалою.
А ти, Альфонсе, що? твій прах мізерний тлів би
В забутности, що твій хвалебний рід окрила.
Забули-б ми про злість твою і про нікчемність,
Коли-б ти не зробивсь катюгою Торквата.
Альфонсе, як тебе, з твоїм високим титлом,
Понижує по всіх сьвітах людська погорда!
Родись ти в иньшому якому небудь стані,
Навряд чи стояв би й рабом у того бути,
Що ми оплакуєм через твоє тиранство.

XXXIII.

Ти народивсь на сьвіт по їжу та погорду
Людську, а вмер як скот, хіба що мав блискуче

Корито, і твоє було простірне стійло.
А він кругом чола понурого мав славу,
Що съяла і тоді, та й досі бе у вічі
Перед лицем його осудників заклятих,
Крускантів тих лихих та Буаловців злющих,
Що силкували ся понизити ті співи,
Котрі пристиджують їх однотонні струни
Кричущі, що від них болять і доси вуші.

XXXIX.

Да буде вічний мир обидженому духу!
І за життя свого він був і послі смерті
Метою, що в її метала кривда стріли
Отруєні, гіркі, та все стріляла мимо.
О побідителю в новій, високій пісні!
Що вік,* то і несе нові нас мільони;
Но хоч би як прилив народжених побільшав,
А скільки ще віків не з'явить ся твій рівня!
Хоч би проміння всіх злиди ми воедино,
А сяєво від них не буде рівне сонцю.

XL.

Як ні велик еси, та проміж земляками,
Котрі родили ся до тебе, вже бували
Такі як ти співці, такі потужні барди.
Свяють і вони безсмертними вінцями,
Пекельних мук страшних і рицарства поети.
Один Комедію создав нам Божественну,
А другий, южний Скотт, не менший Фльорентійця,
Магічеським своїм жеолом відкрив сьвіт новий
Пісенний про війну і рицарське кохання,
Як се зробив у нас північний Аріосто.

XLI.

У Італьяна грім з статуї мідяної
Зірвав на торжестві вінець її залізний.
Зловіщий елемент не був неправдосуден,
Бо лавру, що чоло його вінчала слава,

Із нього не зірвуть ніякі блискавиці;
Фальшовані листки поета зневажали.
Коли-ж пересуд наш турбує ся пригода,
Нехай він знає, що в земній юдолі нашій
Ми маєм за сьвяте все, в що ударить громом;
То й та нам голова сьвятіщою зробилась.

XLII.

Італіє! тобі фатальний дар дарован,
Дар красоти, і він зробивсь твоїм приданим.
В нещастях і бідах минувших і грядущих
У тебе на чолі печать і стид прорили
Глибокі борозни, твою літопись доля
Писала не пером, а полумем жерущим.
Ох, Боже!... Чом же ти у наготі не менше
Принадною, не більш потужною вдала ся?
Чом за свої права не встанеш, не прогониш
Тих розбишак, що пють і кров твою і слези?

XLIII.

Тоді-б страшніща ти, або принадна менше
Знайшла-б собі впокій, і не було-б так жалко
Твоїх руїнних чар. Тоді-б ти не томилась,
І з Альп у низ потік воружений не ринув,
І не пила-б води із По з твоею кровю
Орда харцизників двадесяти народів;
І чужоземський меч, печальна оборона,
Тебе-б не захищав од иньшого хижацтва.
Чи гору-б ти взяла, чи над тобою взято,
А не була-б раба то ворогів, то друзів.

XLIV.

У юности моїй, блукаючи по сьвіту,
Просліджував я путь старого Рамлянина,
Що сохранив іще високий римський погляд
І був друг Туллія. Як плив я по блакиту
Морських блискучих вод під вітерцем попутним,
Тоді попереду була Метара в мене

Позаду корабля мого була Егіна,
Пірей був праворуч, Коринт по ліву руку.
Лежав на носі я, і всі їх бачив разом,
Так само як і він, в спустошенні, в руїні.

XLV.

Бо не підняв їх час, а будував байдужно
Оселі варварські на звалищах руїнних,
Що тільки завдають жалю сумному серцю,
І ще дорожчі нам — згасаюче промінне
Їх світу давнього і ті оставки вбогі
Потуги й слави їх. Дививсь на сі могили
У свій вік Римлянин, на кладовище живні,
На диво се гірке, і в пам'ятку зіставив
Листок, що пережив його; і ми науку
Собі черпаємо з давняшньої мандрівки.

XLVI.

Тепер листочок сей лежить передо мною,
А на моїх листках я додаю руїну
Отечества його до множества погибших
Потужнославно царств, що він над їх упадком
Ридав колись, а я їх у руїні бачив.
Все, що було тоді в руїні, єсть і винї.
До того й Рим, і Рим-імперія схилив ся
Під бурями времен у прах і в морок вічний,
І ми проходимо руйновище Титана,
Другосвітний шкелет, що й попіл іще теплий.

XLVII.

Однак, Італіє, справдешні христіяни
Повинні за твої боротись-битись кривди.
О мати всіх іскуств! була ти мати зброї,
І нас твоя рука від злюк обороняла,
Да і тепер веде. Родила ти нам віру;
Великі нації навколїшках благали,
Щоб одімнула їм ключами райські двері.
Європа касть ся в своїм отцеубийстві,

І визволить тебе із рук того хижацтва,
І випросить собі у тебе всепрощення.

XLVIII.

Но Арно кличе нас до гарних, білих мурів,
Де нам Етруській Аенни мислі кроткі
Всесяють у своїх чарівних, тихих залах.
Кругом живописні узгір'я зеленіють,
Збирають уроджай, хліб, виноград, оливу,
Танцює повнява із радісною жизню
Під рогом повнявам; а по над берегами
Веселих Арни вод комерція вродила
Новий перепих наш. Воскресла тут наука,
Відзволилась од уз, і ранок свій витала.

XLIX.

Тут любить, як і перц, богиня мармурова,
І воадух округи сповняє красотою.
Вдихаємо той від амврозіяльно гарний.
І нам він надає безсмертія частину.
Небесний занавіс про нас полу-піднято,
І довго стоїмо у чарах нерухомо.
І бачимо в лиці і в формах чистих, дивних,
Що може дух зробити там, де й природа слабне.
Завидуємо тут боготворенню древних,
Що врожденим огнем таке створили диво.

L.

Не надививши ся, вже одвертаєм очі, —
Куди, не знаємо: бо сліпнемо й п'янієм
Від чуда красоти, аж покіль серце повне
Зомліє і замре. Тут, тут по вічні роки
Іскусство нас кує, рабів свого тріумфу,
І вже не зможемо з кайданів розкуватись.
Геть! поховайте 'д нас вирази наукові,
Мізерню торохню базарів мармурових,
Де олуха педант збиває з пантелику.
Кров, очі, серце, пульс нам про Дарданця кажуть.

LI.

Чи не в тім виді ти Парисови з'явилась,
Або щаслившому ще більш його Анхізу?
Або чи не така була ти, як покірний
Твій в'язень, бог війни, лежав перед тобою,
І двялючись тобі в лице, принадну зорю,
На біле доно зліг і пас ся в любих щоках,
Тим часом як уста твої потоком лави
На очі, на чоло і на гарячі губи
Частіше від дощу буйного поцілунки
Раз-по-раз сипали, мов з рукава, чи з урни.

LII.

І танув і кипів без мови у любови,
Вся божественність їх те чувство не здоліє
Ні висловити, ні підняти над землею.
Боги й самі також становлять ся як люди,
І в чоловіка єсть минути божественні.
Но тягота землі над нами вагоніє...
Нехай і так, да ми так як і се видінне
Вернути можемо, і сотворити з того,
Що сталося, чи могло так статись, дивне диво,
Статую, що на нас, мов ті боги, взирає.

LIII.

Нехай учені і премудрі пальці й руки, —
Артист і той, з кого зробилась обізяна,
Показують, які принадні в неї дуги,
Яка в її краса і ніга у контурах.
Нехай описують неописальні речі!
Не хочу, щоб гідке дихання їх мутило
Прозірчастий потік, в котрому жити буде
Во віки образ сей, як в зеркалі небеснім, —
Як в зеркалі тих снів, що покидають небо
І в глибині душі своїм сяють світлом.

LIV.

У Santa Croce тут, в пристанищі сьвятому,
Покоять ся такі, що ще сьвятішим стало.

Такий лежить там прах, що у собі самому
Безсмертіє хранить, хоч не було-б нічого
В минуцім, тільки він, високости частина,
Що увійшла в хаос, в миротворенне вічне.
Покоїть ся тут прах і Анджели й Альфєрі,
І Галилей тут спить з його великим горем.
Маккіявелів прах також вернувся тут в землю,
З котрої він піднявся на високости думок.

LV.

Сї четверо умів, подібно елементам,
Змогли-б зложити сьвіт. Італіє! те время,
Що скривдило тебе, пошматувавши в клапті
Імперський твій наряд, те время не давало
І не даватиме ані одній країні
Подібних теніїв, що й з під руїни линуть.
Упадок твій блищить блищанням божественним,
Він золотим лучем животворить пустиню.
Такі як в старину були твої великі,
Такий великий єсть тепер і твій Канова.

LVI.

А де-ж всі трое сплять тих Етрущан великих:
Петрарка, Данте й бард прозовий, вряд чи менший
Від них творящий дух? він знаний всім по сотні
Любовних повістий. Де сплять, де спочивають
Вони, що не були на просту глину схожі
Нї в житті, ні в смерті? Не вже взяли ся прахом,
І рідні мрамори нічого нам не скажуть?
Невже і на одну не стало їм статую?
Невже не звірили вони країні рідній
Землиці рідної, що їм дала родивши?

LVII.

Далеко від тебе, Фльоренціє невдячна,
Спить славний Данте твій. Обиджений тобою,
Він, так як Сціпіон, тебе на віки зрік ся.
Бо факції твої банітою зробили

Того, чие імя дитнй Їх діти будуть
Даремно обожать у каятїї столїтїй.
Так само і вінець Петрарки лавреата
В далекій і чужій землї розвив ся — виріс,
І слава й жизнь його, і граблена гробниця,
Вони до тебе вже не вернуть ся ніколи.

LVIII.

Ну, хоч Бокаччію-ж завітував отчизні
Свій невмирущий прах? і певно, починав
Між славними її, і рєквіями дше
Над ними воздух той, співочий мов сирена,
Що повен тонами солодкої говірки?
Нї, прах той вирила побождности гїена,
І памятник його сьвященний зруйнувала,
І не дала йому на кладовищі місця,
Щоб, як хто ідучи зітхне собі про мертвих,
Душі Бокаччія не дав якої пільги.

LIX.

Не достає їх трьох великих в Santa Croce,
Но їх одсутствіє ще промовищ говорить,
Аніж колись було у Цезаря в триумфі,
Що Брутів бюст усім нагадував про нього
Найкращим із граждав, кого між них не має.
Равенно! торжествуй, імперії остання
Твердне, у тобі вшанований вигнанець
Сном вічним опочив. І ти пишай ся, Аркво,
Що скринєю була пісень його безсмертних!
А ти, Фльоренціє, ти плач по вічні роки.

LX.

Що нам до пірамід з каміння дорогого,
З порфіру, яспісу, агату і барвистих,
Хвилястих мраморів, що інкрустують кости
І прах князїв-купців? Роса кількогодина,
Що іскраво блищить смерком при тихих зорях
На мурозї могил і дше сьвіжим духом

На розум наш від тах, що Муза мавзолеї
Поставила про них по всі віки грядущі,
Вона сьвятїща нам, ніж мармори та яшми,
Що голови царські велишно покривають.

LXI.

На Арві в царственній по істинї палаті
Іскуств далеко більш того, що очі й серце,
Витає і бере. Скульптура і живопись,
Сї дві сестри дива свої являють дивні.
Та не про мене се: бо я привик вязати
З природою в полях мої мовчущі думи
Більш ніж з іскуством в тих розкішних галеріях.
Хоч божественний твір у мене визиває
Поклон йому нязкий, та я більш чую серцем,
Ніж словом вимовлю: бо дух мій иньшим робом

LXII.

Себе виявлює. І се я вже блукаю
По над тим озером кривавим Тразіменським,
В ярах, погибельних про римську завзятість.
Я дишу тут вільніщ, мов у господі в себе:
Бо тут пригадую, як хитрий Кареагінець
Заматував Римлян між озеро і гори,
Як падали ряди хороброї одваги,
І кров їх бурчаки нагірні доповняла;
Як з бурчаків річки криваві робились,
Як трупом береги окрили легіони

LXIII.

Мов деревом, що з гір крутих зриває буря
Що вергає у низ потрощене, безверхе.
Того страшного дня так битва бушувала,
І так послїпли всі на все, 'пріч різанини,
Що не вважали, як земля тоді трусилась,
Не чули, як гнівна природа трепетала,
Як розверзала в тих безодню під ногами,
Що під щитами, мов під саваном, лягали.

Так абсорбує всіх ненависть люта, дика,
Як вдарить надія на націю ворожу.

LXIV.

Земля про них була мов корабель крилатий,
Що в вічність їх несе. Кругом себе вбачали
Безкрайї океан, та вже не мали часу
Вважати, як пливе. У них закон природи
У серці зупинивсь: уже не чули страху,
Що обіймає всіх, як вострепещуть гори,
Як птаство кинеться у хмари по рятуюнок,
Втіваючи із гнізд, що позривало вітром,
Отари і стада скрізь по полях розбіглись,
А страх людський втерав і річ і слово й голос.

LXV.

Тепер вже нивший вид являє Trasimenus:
Блищить, як срібний лист, а береги розлогі
Вже не мечі й списи, плуги тихенькі орють.
Старезні дерева так густо розросли ся,
Як густо труп лежав — де їх корінне крилось.
Но річечка одна міленька і вузенька
Валяла своє ім'я з того страшною бою.
Зовуть її тепер, ту річку, Sanguinetto,
Вона указує, де падали Римляни,
Де кров червона їх гнівну мутила воду.

LXVI.

Но ти, Клітумнуса! в твоїй воді принадній,
У кристалі твоїм прозірчастім, пречистім
Стидлива німфа рік приходить внаиратись,
І мене соромко своє чудовне тіло,
Нічим тоді ні же від ока не закрите.
Ти росиш береги, де вівці, всі біленькі,
Як модоко у них, пасуться тихомирно.
О ти, з усіх річок чистіща й видом краща!
Се певно, що війна тебе не плямувала;
Богині красоти ти дочкам найлюбінца.

LXVII.

На березі твоїм щасливим і тепер ще
Стоїть маленький храм пропорцій делікатних
На схилку легкому гори, — імям твій тезко.
Під ним тихесенько несеш ти чисту воду,
І часто видно тут різву пірнату плітву,
Що грає у твоїх ясноглибоких водах,
Як у горі блисне на сонечку лускою;
А иноді пливе тихенько за водою
Срібненька й золота гладшечка-лилія,
І стиха шепче їй казки лагідна хвиля.

LXVIII.

Щоб же ти не пройшов уа духа сього місця,
Не поклонивши ся йому в твійому серці!
Коли чола твого зефір легкий коснець ся, —
Се він; або коли промовистий побачиш
Зелений муріжок, чи то почувш сьвіжість
В душі, немов вона прокинулась-воскресла;
Коли хоч на момент важке обмиєш серце
Від сухости його, немов од пилу тіло,
В природи чистоті, в крещенні таємничім, —
Молись йому за те: він привинив істому.

LXIX.

Аж ось реве вода! З крутої високости
Велично падає сторч у свою безодню.
І що за водопад! Летить, шумує море;
Безодня вся тремтить... Пекельно бурві води!
І скигленне, і свист, і муки у тортурах,
В кипінні без кінця! А навкруги по скелях
Тече хвилястий піт з нового Флегетона.
Огонь водою взявсь, і піною по скелях
Чіпляєть ся кругом, по скелях тих понурих,
Що пекла стережуть, до мук його байдужні.

LXX.

Під небо стовп летить і звідтіля спадає
Без упишу дощем. Невичерпуца хмара

Мрячить знай навкруги і робить вічний травень,
Мов ізумрудний луг! Яке провалле дике!
Як велетень з гори у безумі плигає
По скелях кам'яних! Як підливає кручі!
Як падають вони під біснуваті ноги,
Перевертаючись в скаженім чорторні!
А хвилі ревучи вривають ся в проломи,
Мов сиві бугаї, що не терплять неволі.

LXXI.

З проломів, як з воріт, широкою рікою
Вода із лоня гір бурлить, гуде і стогне,
Мов мучить ся земля родинами страшними,
Мов сьвіт народить ся новий з її природи..
На щож воно се все! На те, щоб звідсі річка
Текла долиною і стіха дяюркотіла.
А позирни на зад! Там рине мов на вічність
Безощадно вода, руйнує все і зносить.
Ніщо не зупиняй! Лякає і чарує!
Без пари водопад! страшний і страшнопишний!

LXXII.

Страшилище краса!... І тут же серед бурі,
Під раннім сонечком, над тим ревучим пеклом
Веселка, глянь! стоїть, немов надія тиха.
Не минить ся вона, не бліднуть любі фарби,
Як ні біснується, ні пінить ся пучина;
Ясна вона в горі стоїть, не колихнеть ся.
Се не веселка, се любов достерігає
Страшного безуму у тихости надаємній,
І чистий лїк її в небесному спокої
Сиянням неземним осяює недугу.

LXXIII.

Я знов серед гаїв на горах Апенїнах,
Недоростках до Альп. Коли-б я перш не бачив
Потужних їх батьків, де сосна виростає
На голих висотах, і де ревуть обвали

Немов надхмарний грім, — я більше-б дивував ся.
Но я видав Юніферав під вічними снігами,
Котрих ще не топтав ніхто, як сьвіт став сьвітом;
Я бачив і Монблян у сивній одвічній
Оддалеки й зблизу. Я чув, як на Химарі
Торохкають громи в старпх Акроцеравах.

LXXIV.

Та й на Парнасі-ж бо орли крилаті бачив,
Духи страшних висот, як думають в народі;
Бо линуть в висоту, високу несказанну.
Я бачив Іду мов Троянськими очима,
Аеон, старий Олімп, Атлас і Етна роблять
Сї гори, мов ховми, в моїх очах малими;
Величність, висота передо мною викли,
Опріч хйба тебе, Соракте одинокий,
Що вже тепер снігів на голіві не мавш,
Як се Горацій наш про тебе трубадурич.

LXXV.

Ти сам собі стоїш на рівняві-долині,
Мов хвила земляна, що думала зломитись,
Та каменем взялась. Нехай лїнivu пам'ять,
Схолястики струну, хто хоче напинає
І будить сї ховми латинськими віршами,
Мені не в моготу стояти за поета.
Вірші його мені що дня вбивали в пам'ять,
І так я їх зубрив од слова та й до слова,
Що і тепер мені пригадувати важко
Те хитросплетене курсуверзу латинське.

LXXVI.

Доволі вже й тоді болів у мене мізок.
Хоч, правда, я навчивсь на свій лад міркувати
Про те, що натовкли у голову малому,
Та школа надто вже мене знетерпивишла:
Бо не дала мені самому дошукатись,
Що там хорошого в премудрім віршуванні,

А може-б я й добивсь у нїм смаку на волї,
Коли-б з собою сам узав ся був за діло.
Тепер уже шкода лїчити неохоту;
Чого я не злюбив, тепер те ненавиджу.

LXXVII.

Прощай, Гораціє! тебе я ненавидів
Не за твою вину, а за свою нездатність.
Хоч лірика твоя мені аж єсть розумна,
Та не смакую в ній. Вірші твої премудрі,
Та я їх не люблю. А правда, що моралі
Короткого життя ніхто не бачив глибше,
Що ні один поет не виявляв іскуства
Свого нам так як ти; що ні один сатирик
У серце не колов по твоєму без рани...
І все таки прощай! Простїмось на Соракті.

LXXVIII.

О Риме, краю мій! душі моєї місто!
Усіх сиріт серця до тебе мусять линути.
Ти мене, сирото імперій, що погубил,
І на тобі дознає свою дрібну мізерність.
Що горе? що біда? Прийди, ось кипариси!
Прислухайсь до сови, а під ногами в тебе
Зруйновані храми, покрушені престоли.
О ви, чий біди — мучення одноденне, —
Ідіть, ось цілий сьвіт — руїна велетенська,
У порохах лежить, як ваша глина ляже!

LXXIX.

Нїобо*) госуларств! бездітна й безкоронна,
Стоїш, німуєш ти. В руках порожня урна:
Сьвященний з неї прах розкидано далеко,
І Сціціонів грїб без попелу зістав ся.
Давно гробницї вже сумують без усопших,
Порожніми стоять, а де герої ділись?

*) Памітайте, що Рома роду женського.

О Тибре! не течи по мармурній пустині,
Устань, прапращуре, з свого старого ложа
І тугу мовчязну народів і століттїв
Водою жовтою покрій-залий на віки.

LXXX.

Над гордим городом Семи Ховнів знущались
І время, і війна, і Готи й християни, —
Знущались із огнем у купі та з потопом.
Звізда його снаги згасала за звіздою,
І ноги варварських монархів там ступали,
Де тріумфатори в'їзджали в Капітолій.
У ширину і вадовж храми, палати, башти
В руїну падали, що й місця не пізнати.
Спустошення й хаос! Хто зміг би осьвітити
Ту ніч, що обняла його красу і славу,

LXXXI.

Ту ніч двойну віків і нетяму людського,
Що тьмою все вругом від ока закриває?
Блукаєм помацьки і чуємо, що блудим.
Є карта моря, зір; наука на колїнах
Розгортує її, і нам вона говорить
Про глиб і висоту. А Рим — німа пустиня.
Ми спотикаємось тут ходячи об спомин.
Часами „Еврека“! гукнемо зрадївши,
І думаєм — знайшли в темнотї щось велике;
Аж дивимось — кругом пустиня і руїна.

LXXXII.

Уви! Потужности! уви, торжеств три сотні!
І день, як Брут ножем вернув народню славу,
Завоювателя й меча його впослідив!
Де голос Туллія, Віргілієві співи
І Тита Лівія живопись невмируща?
Де трое сих мужів воскреснуть вкупі з Римом?
А все, що в нїм було, на віки вічні зникло.
Ти, земле, сумувать і плакать будеш вічно,

Що не побачиш більш в очах того сняння,
Яке було тоді, як Рим твій був свободен.

LXXXIII.

О ти, кому дала Фортуна колесницю,
Справляти свій тріумф, ти Силля вихрюватий!
О ти, що підгортав всіх недругів отчизни,
Поки не слухав ще гніва за власні кривди!
О ти, що перебрав і міру відомщення,
Аж поки й Азію орли твої побиди!
Ти, що, насупившись, уничижав сенати!
Ти був ще Римлянин з пороками твоїми.
Бо гордував esi коровами й тронами,
І тим покутував переступи страшенні.

LXXXIV.

Не знав esi тоді, як низько з тебе лаври
Диктаторські впадуть, — ті, що тебе робили
Чимсь більше ніж земним, і що вже не Римляни
Понизять гордий Рим, а хтось чужий, незваний.
Той город, що його уже прозвали Вічним,
Що тільки й в'оружавсь на те, щоб побідити, —
Той город, що покрав своєю тінню землю,
Що крила розпростер, поки сягало світлу,
З кінця та й до кінця намету-горизонту,
І що царі й царства витали всемогущим.

LXXXV.

Превище всіх других був побідитель Силля, —
А наш мудрець Кромвель, безсмертний узурпатор!
Сенати й він змітав, а трон ламав і строїв
Із нього ешафот. Диви ся, скільки треба
Нарозливать крови за 'дну мінуту волі
І славу у віках! Но в житні демагога
Дать ся нам урок: в щасливу роківщину
Тих двох побід його, що взяв два королівства.
Ще й луччу вдачу мав: бо в той день і скінчив ся,
І певна річ, що був тоді найщасливіщий.

LXXXVI.

День третій вересня оддав йому два царства
І королем його зробив опріч корони,
І той же день самий його з престола сили
Тихесенько низвів у материне лоно.
Хиба-ж фортуна тут не виказала ясно,
Що слава, сила й все, чого ми так жадаєм
І допевняємось на погибних дорогах,
В її очах стоїть далеко нижче смерти?
Коли-б і люди так дивились на сї речі,
Тоді, се певна річ, була-б їх доля вільша.

LXXXVII.

І ти, чия грізна статуя существує
В велишній наготі! ти бачив, як між крику
Безощадних убийць упав кривавий Цезарь
Під ноги мармору, накинувши на очи
Свій плащ, щоб закінчить достойно життя велику.
Царице всіх богів і смертних, Немезидо,
На олтарі твоїм тобі приємна жертва.
Чи справді-ж він умер, чи вмер і ти, Помпею?
Що-ж ви таке були? чи ті, що звоювали
Незлічених царів, чи кукли театральні?

LXXXVIII.

І ти, що грім тебе ударив, римська мамко!
Вовчице мідяна! ти ще й тепер, здаєть ся,
Готуєш молоко побіди у тих мурах,
Де ти, як монумент старинного іскуства,
Стоїш-дивуєш нас, ти міцносерда мати!
В сосках твоїх тугих великий оснуватель
Черпав снагу своєю. Під вишнім громом Зевса,
Кругом осмалена, від блискавиці чорна,
Чи вже-ж ти і тепер готова годувати
Безсмертних вовченят, Римлян твоїх завятих?

LXXXIX.

Готова. Та твої годованці всі мертві,
Залізні вояки, і вже помурували,

З могил їх городи. Самі обмившись кровю,
Так само як і ті, котрі були їх страхом,
Подужали Римлян і, як вони, верстають
Людський давнешній путь як раз по обізянськи.
Та ба! несла їх так високо літати,
Опріч хйба того химерного вояки,
Що в землю ще не лґ, та сам себе подужав,
І сам тепер зробивсь рабом рабів недавних.

ХС.

Фальшива власть йому затуманила розум,
Вважав за Цезаря себе, та був нерівня
Тому, кому весь сьвіт, ба й Римський, дивував ся.
Бо Римлянин постав із надземної глини.
Жорстокий був страстьми, а розумом холодний,
Безсмертний мав інстинкт, що виручав і серце.
Воно було ніжне і в купі з тим хоробре.
Часами він являвсь Алкидом з веретеном
У Красоти в ногах, а потім знов вертав ся
До себе, і тоді сняв над всіх великих.

ХСІ.

Тоді аби прийшов, споглянув — і побіда!
Ні в кого не було потуги против нього.
А той, хто силкувавсь орли свої зробити
Слухняними в льоту, мов соколи ручні,
І вивчив тільки їх втїкати під гальським знамям,
Дарма, що їх водив так довго на побіду,
Той серце мав глухе, мов і-себе не чуло,
І народивсь чудним. В однім він тільки мякнув:
Любив химеряу честь. В амбітності кокетник,
Чого він допевнявсь? Нехай же сам нам скаже.

ХСІІ.

Хотів бути або всім, або нічим. Діждав ся-б,
Щоб смерть йому межу вказала його силі!
Щеб кілька лїт пройшло, земля-б його зрівняла
Із Цезарями, що по них ступав ногами,

Дак от про що собі тріумфів так жадають
Завоювателі! Про се-ж то їм і арєн
Становлять осяйні! Про се-ж то й ревні сльози
І кров по всій землі потопом ллєть ся вічним —
Но тілько радуги не бачимо в потопі.
О Боже! понови над нами знамя мира!

XCIII.

Що-ж уродилось нам на ниві камянистій
Людського побуту? що ми на нїй пожали?
Узюсїнські чувства та хибкуватий роум,
Та коротеньку жизнь, та правду, що втонула
На самім днї морськїм, — опїнію всевладну,
Царицю темряви, таку, що й кривда й правда,
Се в нас один случай, і люди знай боять ся,
Щоб надто не блищав розсудок їх природний, —
Боять ся, щоб за те не стали їх карати,
Що надто на землі багацько свїту стало.

XCIV.

І топчуть ся вони у млявому мізерствї,
Сини, як і батьки, новий вік, як і прежній;
Пишають ся сцидом, у безумї вмарають,
І по старих рабах наслўдують новїцї,
І бють ся з віку в вік за предкївськї кайдани,
Мов глядіятори, замїсь шукати волї.
І та-ж арєна кров їх чорную зпиває,
Де перше полягли такі-ж самї герої.
Мов дерево свїй лист що-осени роняє,
Мїняють ся вони що-поколїння й віку.

XCV.

Про віру я мовчу, вона між нами й Богом;
Я говорю про те, що кожне добре знає.
Сї речї ми що-дня і що-години бачим.
Кажу про те ярмо, що удвоє нам шїї
Гне нижче до землі, про знанї всїм едикти,
Таранїї громи, що мов та обїзяна,

Так хоче властвовать, як той, хто їх гординю
Колись уничижав і їх будив на тронах.
Безсмертний був би муж, коли-б нічого більше
На світі не робив, як їм давав науку.

ХСVІ.

Невже-ж один тиран подужає тиранів,
Свобода-ж воїна собі не знайде й сина,
Такого як знайшла Колумбія, Паллада
Оружня й чистая? Чи може чесні душі
Ростуть хіба в галях, у диких древніх пущах,
Між водопадами, ревучими вік-вічно,
Там, де всміхнула ся дитині Вашингтону
Природа матернім животворящим сьміхом?
Невже таких зерен земля не має більше,
Або Европа вже таких країв не має?

ХСVІІ.

Но Франція була п'яна людською кровю,
І виблювала нам велике злодіяння,
А Сатурналія її була-б шкодлива
Свободі в кожен вік і в кожній Україні.
Ті дні страшні, що ми переживали вкупі,
І та амбіція, що мур міцний воздвигла
Між нами й нашими надіями сьвятими,
І та трагедія гидка на нашій сцені
Дали предлог на вік, щоб нас поработчали,
І ввалить живні цвіт другим паденням нашим.

ХСVІІІ.

Но знамено твоє шматоване, Свободо,
Ще розвіваєть ся і рветь ся проти вітру,
Мов буря громова. Твій тулумбасний голос,
Хоч і перерваний, з тих буде голосніший,
Що мовкли під грозу. Втерило твоє древо
Свій благодатний цвіт; порубано і кору
Сокирою твоєю. Здаєть ся, вже нікчемна,
Та в ній вістав ся сок, і глибоко насінне

Знаходить ся твое ба й в сїверному лонї.
Нам луччая весна солодчий овоц вродить.

ХСІХ.

Ось башта древнїх лїт, понура, видом кругла.
Мов твержа тверджена, а камяна ограда
І військо-б зупинить могла в його походї.
Стоїть одна собі; опали вже бїйниці.
Дві тисячі годів плющем її окрили:
Гірдянда вічності! Зелене листє має
Над всїм, що зруйнував нещадно вік давнезний.
Про що таку міцну муровано сю башту?
Який велзкий скарб так замкнена ховає?
Не скарб тут сховано, а жєнщину в могилї.

С.

Но хто-ж вона була. Цариця мертвих? На що
Поховано її в чертовї? Чи вродлива,
Чи чистая була? А чи була достойна,
Щоб царь, нї, бїльш царя, — щоб Римлянин жоною
Її своєю мав? Яка дочка уроду
Внаслідила її? І як жила на сьвітї?
І як любила? як умерла? І за що се
Така шаноба їй в такому виднім місці,
Де не дають гнєсти останкам посполитих?
Не проста мабуть се людина, вища смертних?

СІ.

Чи то-ж була вона така, що свого мужа
Любила, чи така, що волїла чужого?
По римських хронїках, і в те давнезне время
Скакали через тив. Чи се була матрона,
Як та Корнелїя, чи схожа на царицю
Єгипетську хистку? Чи щєдра на утїхи,
Чи від коша усїм шукателям казала?
Чи нахияло ся, на мякше місце серце,
Чи мудрою була і любощів цуралась,
І вберегла себе від муки з мук гіркої?

СII.

А може в юности умерла, похилившись
Під горем, важчим ще над сю важку могилу,
Що прах її віжний придавлює так тяжко?
І може над її цвітущою красою
Нависло облако, і очі посуміли,
Віщуючи судьбу таких, що небо любить
І шле їм ранню смерть; но захід жианї чарв
Розлив кругом її в яркім, радужнім сьвіті,
Немрущих Гесперід, на щоках уже вялих?
Так осїнь під кінець горить в червонім листї.

СIII.

А може в ті літа умерла, як зникає
Від нас і краса, і родичі і діти;
Умерла в довгим тим волоссем, та вже білим,
Що пам'яткою днів тих давніх їй зісталось,
Як всі бувало їх під небо прославляють,
Як Рим завидує було її нарадам,
Як горда краса її всіх чарувала?
Та що се я їй куди?... Одно ми тільки знаєм:
Що башту сю багач жонї своїй поставив,
Отсе-ж його любов, або пиха, та й годї.

СIV.

Не знаю, що воно, а тільки коло тебе,
Могило, стоючи, менї усе здаєть ся,
Як будїм знав я ту, кого ти поєриваєш.
І вніші дні тепер вертають ся до мене,
Нагадують менї музику, хоч всі тона
Перемішали ся: торжественні, як в хмарах
По вітру дальний грім. Однак присяду трохи
Крій каменя в плющі, поки тілесну форму
Розпалений мій ум надаєть уламкам серця,
Що плавляють послї бур, після руїни щастя.

СV.

І поки з тих дощок, розкиданих по скелях,
Зібє менї судно, судно надїї, щоб я

Знов бити ся пустивсь із тим житейським морем,
Що хвилі вергає, реве і не вгаває
У півні набігать на беріг мій самотний,
Де все те скрушено, чим серце веселилось.
Но що-ж? хоч би я й зміг зібрати сих уламків
Доволі, щоб судно аби яке зробити, —
Куди-б тоді я плив? Ні дім, ані надія,
Ні жизнь, ніщо не зве, 'пріч того, що я бачу.

CVI.

Нехай гудуть вітри! Гармонія їх буде
Музикою мені, а ніч надасть їй м'яккість
Кричаннем пугачів, як і тепер їх чую
В вечірній темряві, що сідало вкриває
Сих птиць нічної тьми. Вони одна з 'дною
Перекликають ся у пустках Палатинських;
Їх очи сьвітять ся, вірлаті, сірі, дикі;
Їх крила лопотять і крізь імлу мелькають.
Серед таких руїн яке мале те горе,
Що ми приймаємо! Про власне я байдужен.

CVII.

І кипарис і плющ, і мурова фіялка,
Все перемішане у куші, і землею
Засипано ховми, підземні кучугури,
Де сьвітлиці були; покрушені аркади,
Кольони у шматках, завалені склепіння
І фрески низойшли у глибиню вільготну,
Куди заглядає сова, шукає ночі.
Чи се були храми, чи бані, чи чертоги?
Хто знає? Ми дійшли, що мури се, тай годі, —
Імперська гора!... Так падають потужні!

CVIII.

Отсе вона, мораль усіх діяній наши!
Ідуть вони своїм порядком віковичним,
Свобода, слава і — упадок і багатство,
Пороки і разврат, а варварство — останне.

Отсе-ж історія й томи її без діку —
Всього один листок, і він оттут найлуччий,
Бо тут тираннія усі скарби зібрала,
Всі втіхи й радощі, чого і око й ухо,
І серце і душа шукають, і що слово
Назвати може... Геть із словом! прядиви ся!

СІХ.

Дивуй ся, восторгайся або гордуй і сьмій ся,
Або заплач: бо тут про всяке наше чувство
Робота знайдець ся. О чоловіче! що ти?
Між сьміхом маятник і слізми, от що! Глянь ся,
Отся гора була підніжжем піраміди
З престолів многих царств, і слава так сияла
На висоті її, що й сонце брало в неї
Для сява огонь. Де-ж золотії криші
Храмів тих і палат, і де самі поділись
Ті що любили їх і сьміли будувати?

СХ.

Проречистий не був і Цицерон над тебе,
Кольоно у землі. Що Цезареві лаври?
Вквічай мене плющем із його гробовища.
Чия се арка, чий се стовп передо мною?
Чи Тит се, чи Траян колись тріумфували?
Ні, время, більш ніхто. Воно переміщає
І арки і стовпи, глузуючи над ними.
Апостоли стоять статуями в тім місці,
Де імператорська стояла перше урна
З велишнім поцелом, що спав собі високо

СХІ.

У чистім воздуху, у римському блакиті,
На зорі дивлючись. Колієсь він духом дихав,
Котрий під небеса, під зорі підіймав ся.
Траян останній був, що царював над сьвітом,
Над римським гльобусом: бо потім ні одного
Такого не було, щоб вдержав цілим царство.

Ні, по'ддавали ще його завоювання!
Більш Александра був: його не плямувала
Кров, піджена в дому, ані п'яницька жажда,
І ми Траянове імя й тепер шануем.

СХІ.

Де та гора, що Рим стрічав своїх героїв,
Як із полей побід вертались у тріумфі?
І де Тарпейський той обрив, що зрада мала
Собі достойну казнь! Чи тут ховали здобич
Завоювателі? Тут, а он там на полі
Сплять факції німі більш тисячі вже років.
Се Форум, де колись цвило безсмертне слово,
Де і тепер іще краснорічливий воздух
Хранить проречисте дихання Ціцерона.

СХІІ.

Свободи поле се, і факції, і слави
Кровопротитної. Тут страсти видихали
Римляни гордії від першої години
Імперії в цвіт, аж поки не зісталось
Що завойовувать. Та вже давно свобода
Завісила лице. Анархія взяла ся
За неї правити, аж поки кожен воїн
Міг сміло наступать і потоптать під ноги
Сенаторів-рабів, німуючих у страхі,
Чи — голоси купить ще нижчої 'д них черні.

СХІV.

Обернемось тепер от тисячий тиранів
До 'станнього того трибуна й Римлянина,
До тебе, доблесний Петрарчин друже Ренці!
Один ти викупив стид десяти століттів,
Італії одна, послідня вже надіє!
Коли на дереві свободи хоч листочок
Розвинеть ся новий, нехай і той єдиний
У тебе на гробу во віки зеленіє,

Ти, борче Форуму, новорожденний Нумо,
Що царював, уви! так коротко, так мало!

CXV.

Егерів, ясне созданне мовчазного,
Сумного у біді, в таженній тузі серця,
Що не знайшло собі притулку в біднім світі,
Опріч грудий твоїх, одрадий ідеале!
О, хто-б ти ні була: воздушная Аврора,
Чи німфова мечта одчаяння німого,
Чи може ти була й земною красотою,
Що ізнайшла собі поклонника ясного, —
Була ти помислом, достойним чоловіка,
У формі жєнщини, нам найдорожчій формі.

CXVI.

Мохи кривичини твоєї ще і досі
Крізь себе чистую водицю пропускають,
Водицю райську, що стереже печера.
Лице твого струмка, незморщене годами,
В собі являє нам тихого духа місця.
Вже берегів його іскуство не стїсняє:
У білих мармарах не дремлють любі води,
А стиха джюркотять з під збитої статуї
І ллють ся проміж ив і водяних цвїточків
І навкруги й через їх пушу фантастичну.

CXVII.

Зеленї ховми, окриті раннім цвїтом,
І крізь траву в низу мигає-пробігає
Зірката ящурка. Піснї пташок веселих
Витають, як ідеш доріжкою вузькою.
Кольористі квітки у свїжости весїняній
Громадами цвїтуть і просять не топтати,
А їх цвїта горять на сонці і танцюють
У тихім вітерці, немов у феєрії.
Фіялка голуба цілуєть ся з зефіром;
Очиці кольору з під неба набирають.

СХVIII.

Отут жила esi у затишку чарівнім,
І серденько твоє небесне трецетало,
Як зачувала гук ходи свого коханка
Оддалеки звідсіль. Намет в блискучих зорях,
Мов багряниця, вас о півночі тут кутав.
І як сиділа ти коло свого коханка,
Що діялось тоді? Печеру сю природа
Спорудила про те, щоб вас двойко ховати,
Богиню й смертного, щоб сховищем зробила
Її свята любов, оракул найдавніший.

СХІХ.

Чи справді ж ти йому дала за серце серце,
І свій небесний жар з його земним змішала,
І ту любов, що мре так само, як родилась,
В зітханні одному божественно ділила?
Чи вже не вміла ти безсмертієм натхнути
Ті радощі земні, щоб стрілки не тупивши,
Отруту з неї знять, — пересит в солодошах,
Що нам любов псує своїм диханням вядим,
І виполоти з нас ті злаки смертоносні,
Що через них любов свою теряє силу?

СХХ.

Уви! в нас молоді страсти течуть на втрату,
А хоч і росять, дак пустиню кам'янисту,
І від того росте бодяче паразитне,
Скороспійний кукіль, недогідний про серце,
Хоч любий для очей, — квітки, котрих дихання
Нас душить — аконіт, і дерево, в которім
Смола — смертельний яд. Се ті зілля шкодливі,
Що із під віг ростуть у страсти, як гасав
В пустині світовій, шукаючи якогось
Небесного плода, що нам по вік запертен.

СХХІ.

Любве! ти не сього, о, не сього ти світу!
Незримий ангеле! ми віруємо в тебе,

І віру ясимо розбитими серцями,
Та ще не бачимо й віколи не побачить
На всій землі ніхто, яка ти мусиш бути.
Создав тебе наш дух, як оселяв вселенну,
В фантазіях своїх твореннями своїми,
І помислам своїм надав таку форму,
Котра преслідує неугасиму душу,
Горющу, томлену, тортуруну і рвану.

СХХІІ.

Боліє вродою своєю розум повен,
Закоханий в своїм фальшованім созданні.
Де чисті форми ті, що нам дає скульптурник?
Вони у нім самім. Не вже-ж нема в природі
Такої краси? Де ті очарування
І добродітелі, що ми увображаєм
У юности і їх шукаємо мужами, --
Едем одчаання недоступний нікому,
Що зводить із ума і пензелі і піра,
* І всеу зацвісти у наших творах хоче?

СХХІІІ.

Хто любить, той мечту як божевільний любить.
Всі чари в перед нас одна за 'дною нивнуть,
Котрими ідоли свої ми окривали.
Ми бачимо й самі, що врода і достойність
Були созданія закоханого серця,
Однак зістаємось під чарами, як перше,
І душу нам вони, як перше, поривають.
Ми вітер сіємо, а пожинаєм бурю,
І серце, як колись, шукає свого скарбу,
І чудять ся йому в убожестві багатства.

СХХІV.

Ми увядаємо від юности своєї,
Ми викнемо к землі, ми ниемо й болієм.
Ми блага не знайшли, жадоби не втолили,
Хоч до останніх літ, до входу у могилу,

Щось пориває нас, як поривало перше.
Та пізно вже, і нас мов у двох проклято.
Любов і слава, се як скнарність і амбітність,
Усе одно і те-ж, все призрачне, ледаче,
Ледаче без путя. Бо се все метеори
Не під одним імям. Згає пламень, дим чорнів.

СХХV.

На світі мало тих, а може і не має,
Щоб ізнайшли те, що любили, чи любили-б.
Случай, сліпа судьба і сильне побуждення
Любити, от що в нас антипатії глушить.
Та хутко вернуть ся в отруті вічній кривди.
А обстоятельство, се божество безумне,
Сей ошуканець злий, з нечевля визиває
Магічеським жеалом біду на нас і горе.
Торкне надію він, — взялась надія прахом,
Тим прахом, що ми всі ногами попираєм.

СХХVI.

Жизнь наша, се не що, як ложная природа.
В гармонію річий не йде такий жорстковий
Декрет, така страшна печать гріха й прокляття,
Така сурова казнь, такий громадний упас,
Страшенне дерево, що у землі корінне,
А листя і гилля у небі, що дощує
Всі біди на людей, заразу, смерть, неволю,
Все, що ми бачимо, і гірше, що не бачим, —
Те, що войтує в нас в душі неісцільмій
І вічно новії у серце ллє печалі.

СХХVII.

Но думаймо про все, що є на світі, сьміло.
Зректи ся права нам на думанне свободне,
Се зрада розуму, єдиного притулку,
Людьського побуту і серця у тревозі.
В вайменшій мірі я не буду ренеґатом.
Дарма, що від родня мишленнє божественне

Заковують в пута, держать в тюрмі, в неволі,
Воспитують у тьмі, щоб не сяяла правда
Аж надто ясно над умом ще неготовим,
А світ бере своє, і слішота зникає.

CXXVIII.

Аркади над аркад! немов би Рим задумав
Зібрати главні трофеї історичні
І дати один триумф будинком безпримірним.
Се Колізей стоїть. Сяє місяць, мов би
Про нього факел се. Бо світ повинен литись
Від Бога з під небес, щоб освятити міну
Глибоких міркувань, котру давно черпають,
Тай вичерпати зась! А темні блакити
Ночий Італії, в небесних високостях,
Такий прибрали цвіт, що має слово живни

CXXIX.

І промовляє нам і з під небес глибоких,
І очи в нас бере, і духа підіймає.
Хввлюють ся вони над давним монументом,
Як слави його тїнь. Єсть чувство в тих будівлях,
В тих творивах земних, що похилило время,
Рукою налягло, та поламало косу;
І єсть магїчеська якась в руїнах сила,
Перед котрою повинні преклонитись
Нові будодива з окрасами своїми,
І ждати, поки час надасть і їм повагу.

CXXX.

О время! ти красиш померших, ти руїни
Звеличуєш, ти нам серця криваві лічиш.
Одна про нас всі порада й утішитель.
Ти правду кажеш там, де людський розум хибить.
Ти випробовуєш любов. О ти єдиний
Філософе! — бо всі філософи — софісти —
І судде праведний, і мстителю ва кривди!
До тебе руки я у тузі простягаю,

До тебе очи я у мороці здіймаю,
Від тебе дару я великого жадаю.

СХХХІ.

Серед руйновища, де храм вси воздвигло
Собі, божественно пустинний, сумовитий,
Прийми й від мене, між премногими жертвами,
Як лепту, і мою руїну літ мізерну.
Не много в них лічби, та переміни много.
Коли мене часом ти бачило надменним,
Не слухай більш мене. Коли я був смиренний
У щасті й сохранив усю свою гординю
Про ненавидників, — мене їм не зломати, —
Дай, щоб не дармо я носив булат у серці!

СХХХІІ.

Їм та й не плакати? Богине Немезидо!
Ти кривди людської ніколи не простила.
Ти з пекла Фурій злих, з безодні викликала
І послала їх кругом Ореста скиглить,
Караючи його за помсту антилюдську,
Котра права була-б не з рук близьких і рідних.
Тут, де старовина тебе так довго чтила,
Де царювала ти колись у давні давна,
Прошу тебе й, молю із праху: пробуди ся
І голос мій почув! його ти мусиш чути!

СХХХІІІ.

Річ можна, що мій рід, чи я кого укривдив,
І се я раною за те плачусь тяжкою.
Коли-б же рацено мене оружжєм чесним,
Нехай би кров текла, хоч би й без перевязки.
Тепер же огняна текти не буде в землю:
Тобі її палку присьвячую на помсту.
Її шукатимуть і певно в тебе знайдуть.
Задля чого-ж я сам не мстивсь, про се промовчу,
Нехай так буде, як воно зо мною сталось.
Дарма, я сплю, не мщу, но ти, ти ще проснеш ся.

СХХХІV.

Коли до тебе я тепер здімаю голос,
Се не того, щоб я ховав ся від страдання.
Нехай хто скаже, що я голову понурив,
Або що розум мій поник у муках серця!
Ні, я на сих листках завіт свій zostавляю,
І не розвієть ся мов по вітру слово:
Сей стих переживе мій прах, мій попіл хладний.
Далекий час мене воскресить, оправдає,
І вергоне його, се прокляття пророче,
На голови людські горою камяною.

СХХХV.

І буде прокляття мов тоді — прощенням!
Чи я-ж — почув мене ти, земле, мати рідна!
Спогляньте, небеса! — чи я-ж та не боров ся
З моєю долею? Чи я-ж того не виніс,
Що треба — лиш простить? Чи то-ж да не сушили
Мові голови? не рвали мого серця?
Не нищили надій? імя мого не гризли?
Мові живні живні не побивали джею?
І коли я не впав в 'одчайнне, дак тільки
Тому, що вище їх ширяє дух мій вищий.

СХХХVІ.

Хиба не бачив я, на що готові люди —
Від кривд буйних, тяжких, та й до зрібної злости,
Від рйку ярого запівеної лайки
До перешіпувань котерії гнилої
І яду мудрого хвиластої гадюки,
І Янусового мімічеського згляду,
Двозначнього лица предательської мови,
Без слова клевети, а тільки з воздыханням.
Про голови дурні не оправного суду,
Котрим осуджують братів брати на віки?

СХХХVІІ.

Но я на світі жив, і жив я не даремно.
Мій розум утерав свою вже силу може,

А кров моя — огонь, і мій состав міг никнуть,
Ба й побіждаючи недолю; та я чую
В душі моїй таке, що подоліти зможе
І муки всі і час, — таке, що буде дихать,
Як я покинув сьвіт. Щось неземної сили,
Байдужне їм тепер, як згадувані тони
Мовчущої струни, ударить їх по серцю,
І кам'яне здвигне, мов каяття любови.

СXXXVIII.

Печать притиснута. — Тепер тебе витаю,
Потенціє страшна, о всемогуща сило!
Нема тобі імя. О півночи ти ходиш,
І глибоко в душі перед тобою никнем.
Та се не буде страх. Ти любиш там витати,
Де помертвілий мур окутавсь опанчею
З мохнатого плюща. І сій пустковій сцені
Ти надавш таку величність і принаду,
Що наче й ми самі руйновища частинна;
Ми наче щось таке всезряще, та незримо.

СXXXIX.

Тут іздіймавсь глухий, жадібний голос націй,
Або рикучий плеск, як падала людина
Від людської руки. За що-ж се душогубство?
За те, що так з давен було в кривавім цирку;
За те, що у тому кохав ся імператор.
А чом же й ні? скажиж! Яке до того діло,
Де ми поляжемо і будем годувати
Собою червяків? чи в битві з ворогами,
Чи в цирковім бою? Се сцени рівнозначні
Про те, щоб у землі гнили їх лицедії.

CXL.

Я глядіятора перед собою бачу.
Лежить, і на ліву бідаха спер ся руку.
Його потужний лоб про смерть близьку байдужен,
Та спорить з мукою; а голова все нижче

Та нижче хилить ся, і в рани у грудні
Кров стиха падає, важка по каплі капля,
Як перві, що впадуть перед дощем громовим.
А се кругом його арена ніби ходить.
Скінчав ся, поки ще не перестав гриміти
Безчоловічний гук, витаючи убійцю.

CXLI.

Він чув той дикий гук, та не зважав на нього :
І серце й очи мав далеко від арени.
Не дбав ані про жизнь, ні про свою награду.
Ні! де його низька хатина над Дунаєм,
Там забавляють ся варварчуки-дітвора ;
Там побиваєть ся його Дакиня жінка,
А він, їх голова, поліг про сьвято римське, —
Такі в його крові лились гіркі думки.
І мусить гинути, непомщений, забутий!
Устають, земляки, втолїте гнів ваш ярий!

CXLII.

Но тут, де дихала смерть запахом кривавим,
Де входи й виходи народи заграждали,
Ревли або гули, як водопад у горах,
Що рине, чи тече ізвивисто в яругах, —
Тут, де хула й хвала Ромацьких мільонів
Давала смерть і жизнь, ігралище дурноти, —
Тут голос чутен мій; і зорі тихо сьвітять
На сцену мовчязну та на лави в руїнах,
На мури схилстї і на ті галерії,
Де сумно й голосно ступні мої ступають.

CXLIII.

Руїна, но яка! З її громади стїни,
Палати і церкви, чи й не міста воздвигли, —
Однакож сей скелет, сей велетень здаєть ся
Оддалеки, немов його ніхто не грабив.
Дивуєш ся було, де-ж уперед, ламання?
Чи справді-ж бо його пустошено віками,

Чи тільки чищено? Уви! — приступиш ближче,
Упадок і розор побачиш у кольосї.
Про те й не любить він у день яркого сьвіту,
Що время й чоловік пошарпали сердеку.

CXLIV.

Як же підійметь ся у повні місяць в гору
І підобеть ся геть аж під найвищу арку;
Як зорі заблищать крізь щілини руїни
І вітер колхне плющами, що вінчають
Той древній сивий мур, мов Цезареву лису
Всевладницю главу; як сьвіт сияє стеха,
Не сліплючи очий: тоді в мовчущім цирку
Збирають ся мерці. Бо місце се герої
Топтали, як цвилл. Тепер ми пошираєм
Їх славний, вічний прах. Про нас вони не вмерли.

CXLV.

„Доколї Колїзей стоїть, стояти буде
„І Рим; а як впаде будівля ся велезня,
„Тодї впаде і Рим, а як і Рим погібне,
„Погібне з ним і сьвіт“. Мовляли так прочани
Про башту велетня в Саксонські наші роки,
Що древніми звемо. Отсе-ж три дивні речі
Ще на своїх місцях, ніщо не відмінлось,
Все так, як і було: Рим і його руїна,
Де всі людські гріхи колись прощати вміли,
І сьвіт, вертеп татьби, або — чого вам треба.

CXLVI.

О проста простото, сурова і велишня!
Алтарю всіх сьвятих і всіх богів сьвятине
Від Зевса до Христа! тебе щадило время.
Байдужно ти дививсь, як падали й тремтіли
І арки і царства, і всяка річ круг тебе,
А люди по тернах топтались до могили.
Чи ти й во віки так стоятимеш, преславна
Руїно? На тобі зломало время косу,

А деспоти жезла зелізного, притулку
Іскуства, гордосте і Пантеоне Рима!

CXLVII.

Останку славних днів, художеств благородних,
Понижених, та ще високих в совершенстві!
Тя ширшш по сьвітах по всі серця сьвятиню, —
Моделі всіх іскуств. А той, кого приводить
У Рим старовина, тому сияє слава
В отворище твоє. Хто хоче тут молитись,
Тому всі алтарі готові про молитву.
Хто-ж генія поштить жадає духом чистим,
Той очі тут пасе на величавих бюстах,
Що славною його сім'єю обступили.

CXLVIII.

А ось темниця, глянь! Що в темряві я бачу?
Нічого. Гляньмо ще. Дві форми ледви видко
Крізь темряву густу, — самітні дві людині,
Дві мрії в сумраці мого уображення.
Ні, се не мрії: бо тепер виразно бачу
Непевне щось, чудне: старого дуже дїда
Та гарну жєнщину. І молода і сьвіжа,
Як мати, що дитя годує: в її грудях
Мов нектар молоко. Но що вона тут робить
Із голими грудьми і білим лоном голим?

CXLIX.

Надувсь у повні в них істочник чистїй жизни,
Що перву нам дає і найсолодшу пицу
На серці в матері і із сьвятого серця.
Вона-ж, блаженная, у поглядї невиннім,
Чи в крику тихому — не болести, а сьміху —
Знаходить радощі, невідомі мужчинї,
І вже в колисочці вбачає зеленочок,
Маленьку брунечку, що листьєчко розпусить...
Який же буде плід, сього ніхто не скаже:
Бо й Ева Каїна так само годувала.

CL.

Но тут старим літам дає питання юність,
Дає те молоко, що в дар від них же має :
Отцєви се своїму вертає довг давняшній,
Що задовжила ся від нього з народженням.
Ні, він тут не помре, поки в тих любих жилах
Огонь і жизнь горить, поки сьвященне чувство
Не втратило снаги, здоровля літ і силу,
Природи Ніль рождать, котрого глибокості
Єгипетська ріка не рівня. Пий же, старче!
Пий і живи! Нема в раю такого тунку.

CLI.

І казка зорява про Шлях Молошний має
Не більше краси, ні, се созвіаде краще!
Природа свій тріумф ще більше проявила
У сїм переверті сьвященного закону,
Нїж у безодняві з блискучими сьвітами.
О Мамко! пресьвята! ні капля із потоку
Пречистого твого не пійде мимо серця
Старенького отця. Нї, вернеть ся блаженна
В криничину свою і сповнить її жизнью,
Як позливають ся із Богом душі наші.

CLII.

Вернімось до ховма ми міста Гадріяна,
Що позавидував єгипетським пірамідам,
І став їм подражать в безсмажности й огромі.
Прийнявши за модель наднільське будуванне,
Він майстра осудив на працю велетенську,
І змурував собі гробницю преогромну,
Щоб поховали в ній маленький його попіл.
Як зрителю було і сьмішно воно й жамко,
Що велетенський мур і замір величезний
Постали з родника мізерного, дрібного!

CLIII.

Но се, дивись! Собор, — широкий, дивний купол!
Діяний храм при нїм хатиною здавав ся-б.

Святитилице Христа на мученицькім гробі
Апостола його! Ефеське дивне диво
Я бачив, — ті стовпи, розкидані в пустині,
Гієна і шакаль живуть під його тівню.
Я бачив Софії ясноблискучі криші
На сонці ярому в сиянні золотому.
Оглядував кругом святитилице тим часом,
Як у йому молвивсь грабітель Мусульманин.

CLIV.

Но ти стоїш один з нових і древніх храмів,
З тобою віяка святиня не зрівнялась,
Достойніший з усіх Єдиного Святото!
Як запустів Сіон і Єгова покинув
Святитилице своє, — що в честь його і славу
З'умів би світ создати велишнїще над тебе?
В тобі і маєстат, і велич і потуга,
І слава й красота, і сила, все зложилось,
Злетїлось, процвило під віковїшнім склепом
Богослуженія без плями, без пороку...

CLV.

Ввійди, і він тебе огромом не подавить.
Чому? Він не зменшивсь, а дух святото міста
Обвіяв і підняв твого живото духа:
Кольосом він зробивсь, і по собі знаходить
Тепер таке житло, в котрім немов витають
Його великії надїї на безсмертє.
Колись, так як Святитих тепер Святотя бачиш,
Сподобиш ся, коли того собі заслужиш,
Побачити лицем к лицу самого Бога,
І він твоїх очий сиянням не осліпить.

CLVI.

Ідеш, і храм, тобі здасть ся, виростає,
Так мов росте гора, як сходиш на вершину.
Се так обманює краса велишнїя око.
Храм ширшає що дальш і, мов якась музика,

Гармонія всього сповняє необ'ятність.
Багаті мрамори; багатша й їх живопись;
Кругом по алтарах лампади золотії;
А купол — верх краси легких структур воздушних —
Пливе під небеса, і хай основи в землю
Уперлись, він уже немов до хмар належить.

CLVIII.

Всього не бачиш ти, а мусиш поділити
На части, щоб усе велике созерцати.
І, як той океан затонів робить много,
Що очи нам беруть, так душу на близькі тут
Предмети напругай, і винною власні мислі,
Поки промовисті пропорції всі вивчиш:
Тоді розвернуть ся перед очима в тебе
Всі градуляції, частина по частині, —
Все сяєво сяйне, котре не заблищало
Проміннем в один раз не по своїй несилі,

CLVIII.

А по твоїй вині. Зовнішні наші чувства
Не зразу все обнять зуміють, що ми бачим.
І, так як ми знайти не можемо виразу
Для найміцнійших чувств, — бо всяке слово мляве, —
Так само і сей храм, усе превосходящий,
Всеподавляющий, зневажує наш погляд.
Великий над усі, на первий раз він давить
Природу в нас дрібну, духовну нашу малость,
Аж поки, ростучи з його величнім зростом,
Наш дух огром його возможно созерцати.

CLIX.

Постій-же і навчись! В сїм огляді єсть більше,
Нїж око дивними дивами вдовольнить, —
Більш, нїж сьвященний страх, що нам велить вкло-
[нитись
Перед невидимим, або хваленне просте

Великих майстерів, що сотворили диво,
Якого прежній час, ні майстерство, ні думка
Явити не змогли. Високого криниця
Тут глибляню свою являє; розум людський
Черпає золотий пісок, і розуміє,
Що зможе чоловік своїм умом зробити!

CLX.

Або у Ватикан ходім на Лякобна
Дивитись, як тяжкі приймає міцно муки,
Облагороджені. Тут вкупі і отецька
Любов, тут наче й бог терпить нелюдську болість.
Шкода бороти ся з драконом, що обвив ся
Своїми кольцями кругом жерця міцного!
Шкода пручати ся із ядовитим цепом,
Що обтягнув його немов живим канатом!
Довгелезний той гад за мукою знов муку
Усім тром завдає і давить дух за духом.

CLXI.

Або подивимось на бога того лука,
Що бє не хиблючи. Поезії і жизни
І сьвіту божество! Се сонце у людському
З'явилося образі, із членами людськими,
Увесь сняє він від радощів побіди.
Се зараз тятиву спустив; стріла майнула,
І лик його блищить безсмертним відомщенням.
Погорда ув очах у нього, в ярих віздрях
І сила й маєстат як блискавиця сьвітять,
І в поглядї його уже вбачаєм Бога.

CLXII.

Но в формах сих ніжних, — у сні тому любови,
Що він приснивсь явійсь самотнотихій німфі,
Котрої серденько зітхало по безсмертнім
Коханку з висоти, та в неземнім видінні
І абожеволіло, — уся краса чудовна
В тих формах вилілась, яку коли наш розум,

В мечтаннях огняних благословенно бачив,
Як всякий помисел був прямо гостем з неба,
Безсмертя сявом. Тоді немов би зорі
Обстали голову і сотворили — Бога!

CLXIII.

Коли-ж той Прометей украв огонь у неба,
Що носимо в собі, за нього розплатив ся
Той, хто від неба мав енергію сей мармор
Натхнути славою, по всі віки живою.
Коли він тесаний рукою чоловіка,
Не чоловіча в нїм, а божа сяє дума.
І освятив його сам час: ані єдиний
Волося завиток не взявсь у нього прахом.
Не бачамо на нїм годів давлезних тинкту,
Він даше поломем, котре його вродило.

CLXIV.

А де-ж се дїв ся він, пільгрим моєї пісні,
Той що попереду сповняв її собою?
Щось опізнив ся він і надто вже загаєвсь.
Його нема вже: се його останнє слово.
Скінчив мандрівку вже, скінчились його мрії,
І сам він з ними зник. Коли він був що-небудь,
А не фантазія, коли його лїчили
Між тими, що живуть і мучать ся на сьвітї, —
Покиньмо вже його, нехай іде в запомин
Його непевна тїнь, — в запомин і в руїну,

CLXV.

Що все загортує — і вещество й дихання,
І все, що маємо — у свій смертельний саван,
І простирає скрізь туман, імлу сумную,
Що все крізь неї нам видїннями здаєть ся,
І хмарою від нас все осяйне закриє,
Що й слава вже його смеркатиме, як вечір,
І полусьвіт її здалека буде мріти,
Немов хитаючись над бездною темноти, —

Мізерний полусьвіт, сумнішви і від ночі;
Бо він турбує нас у погляді на речі,

CLXVI.

І посилав нас у ту страшну безодню
На довідки, що з нас постане, як ми будем
Чимсь меншим ніж тепер у сім мізернім тілі,
І ва чудні мечти про славу віковичню,
І — щоб ми стерегли там з імя свого спомин,
З імя, котрого більш не будемо вже чути, —
Не будемо вже більш — о прещаслива думко! —
Сотворені про живнє і про її турботи.
І справді — буде з нас придаленого серця
Страшним тим тягарем, що піт береть ся кровю.

CLXVII.

Мовчи! із глибоку якийся голос чути.
Щось протагом гуде оддалеки в безодні,
Страшенно, так немов увесь народ боліє
Якоюсь раною, котрій нема вже ліків.
У бурі й темряві безодня розступилась,
І рине в під землі тінний-привиддів купа.
Між ними тівь одна царицею здасть ся.
Вже без вінця вона, бліда, но ще вродлива.
В печалі матерній держить вона дитинку,
Котрій тепер уже її байдужне лоно.

CLXVIII.

Царська памолодь! де ти від нас поділась?
Не вже бо вмерла ти, надівь многих націй?
Чом не забув тебе у нас твій гроб холодний?
Узяв би не таку велишню й дорогую.
О півночі сумній, як серце, що боліло
Над немовляточком, смерть зупнила муку.
З тобою утекло і те, що мало щастє,
І те, чоґо ми всі надальше сподівались.
Ті наші острови, імперії, оселї,
Покинула вси у повні всіх роскошів.

CLXIX.

Селянка у нужді народжує безпечно:
Чи то-ж тобі таку, щасливій, муку знати?
Тебе-ж усі кругом любили, обожали —
І ти, що по царях не плачуть, будуть люті
Гарячі по тобі, о ти, свободи серце!
Тепер вона про всі свої забуде біди:
Бо ся одна її печалить над всі інші,
Яко-ж веселкою була всі їй в небі.
А ти, самітнику в велишности престола,
Дитини мертвої пренещасливий тату!

CLXX.

Із верету були твої весільні шати;
Любви твоєї плід узявсь холодним прахом.
І ту положено у прах, що мільйони,
В прихильності своїй, її боготворили,
Ясноволосую Дочку Британських Висот.
Як певно звірили ми їй свої надії!
Не сподіваючись, щоб нам вона світила.
Ми думали, її дітям наш плід послужить,
І се впованне нам було, як пастухови
На небі зіроньки. Ні, метеор блиснув нам.

CLXXI.

О горе нам, не їй! вона бо спить блаженна.
Непевна похвала народніх уст лестивих,
Язык народників, оракул сей фальшивий,
Що мов подзвінне те царям ув уші дзвонить
З початку самого, з настання монархізма,
Аж поки в ярості народи стрепенуть ся,
Щоб за мечі й ножі вхопити ся криваві,
І дивная судьба, що губить всемогущих,
Що вергає тягар на рівновагу сили
І перетягує в руңу їх престולי, —

CLXXII.

Се може-б і її була нещасна доля.
Та ні, противить ся сій думці серце наше.

Така і молода і добра, і вродлива, —
Велика, а врага ні одного не мала,
І де-ж вона тепер? О, скільки звязей ніжних
Порвала разом смерть! Від панотця монарха
Та й до останнього у царстві селянина,
Мов електричний цеп, тяжка печаль простерлась;
Удар її мов трус землі був, і все царство
Потряс: бо так ніхто ніде, як ми, не любить.

CLXXIII.

Ось Немі! сховане поміж ховнів лісистих,
Недоступне воно вітрам дереволомцям,
Що з корінем дуби із ґрунту виривають,
Бурхають пінаву під чорні хмари хвилю,
І океан з його преділу виганяють.
Вони, хоч не хотя, се озеро мпнають,
І зеркалом воно блищить собі овальним,
Тихе, як задуми ненависти страшної.
Ніщо лица його холодного не движе;
Мов сонний вуж, воно само в собі круглилось.

CLXXIV.

А поблизу його Альбано води сяють,
Течуть із любові сусідньої долини.
Там далій славний Тибр звиваєть ся велично,
І океан за ним у Ляціюм той плеще,
Де пісня виросла епічня про Троянця,
Которого звізда над Римом заспяла.
Но праворуч дивись: туг Ціцерон од Раму
Втікав оддихати, як од важкого духу;
А там, де горізонт закрили сині гори,
Горацій від його знаходив одпочинок.

CLXXV.

Но я заговоривсь. Мій піліґрим добив ся
Святитища свого; пора нам розлучитись.
Ну, так тому і будь. І він, і я, обидва,
Скінчили вже, вважай, свою мандрівку довгу

Та позирнемо ще на Середземне море.
Воно й його й мене витає любим плеском.
Тепер з Альбанських гір вбачаємо ми друга
Свої юности, — той океан, котрий
Під нами розвивав свої кипучі хвилі
Від миса Кальпського до Чорного Евксина,

CLXXVI.

Що миє береги лазурні Сімплгадів.
Довгелезні годи, — хоч їх і не багацько,
А довгі дуже: бо на нас обох зробили
Безощадний свій ріб. Через гіркі турботи
Зістались немаль там, де ти й розпочинала.
А все-ж таки ми вдвох проходили не дармо
Свою смертельную, свою важку дорогу.
Нам плачено за жизнь, і ось вона, та плата:
Нас небо веселить, земля і море тішать
Так, або так, уваж, мов ми одні на світі.

CLXXVII.

О, що, коли-б моїм житлом була пустиня,
І гарний женський дух там пробував зо мною!
Коли-б я рід людський забути міг на віки,
Одну її любив, ненавидів — нікого!
О елементи: ви, що в вас я благородство
Черпаю! сотворіть мені таку істоту!
Чи вже ж мені по вік даремно міркувати,
Що женський дух такий блаженний десь витає,
Хоч рідко, рідко нам дає се щастє доля,
Щоб ми лицем к лицу могли з ним соощатись.

CLXXVIII.

Блажен, хто по гаях гуляє манівцями,
І хто сидить один на березі самітнім,
І хто бесідує з глибоким океаном,
І слухає його музику без перерви!
Не менше я люблю і чоловіка, тільки
Природу — над усе, за наші розмовляння,

В котрих зрібаю ся всього, що я на світі
Чи єсть, чи був, чи міг би чимся бути,
Щоб із Вселенною змішатись воедино
І чути мовчки те; про що мовчать не вмію.

CLXXIX.

Грай, океане, грай! коти глибокі хвилі!
Без ліку кораблі тебе скородять марно.
На сусі чоловік руїну зіставляє,
А береги твої впливають його силу.
Усі крушення тут, на водянім просторі, —
Одні твої діла, а ярість чоловіка
Зникає без сліда, хиба ще сам він кане,
Мов капля дощова, в твою безодню. Крикне,
Забулькотить, і зник, без гробу, без подзвону
І без плачу по нім похований, незаний.

CLXXX.

Не знать його ступнів на манівцях хвилястих,
Не грабить сей хижак твої поля безкраї.
Устанеш, і нема його на спині в тебе.
Руїнную його ти силу зневажавш
І вергавш його від себе аж під небо.
І в піні він твоїй, у піні жартовливій,
Злітає скиглячи, і молить свого Бога,
І той йому якусь непевну шле надію
У тихій пристані. Знов кидавш на землю:
Упав, — лежи-ж тепер і знай мою потугу!

CLXXXI.

Ті арменти, що громами громлять стіни
На скелях камяних будованих фортецій,
Що нації тремтять з монархами на тронах,
Сї левіаѳани, котрих дубові ребра
Даютъ строїтелям їх титло прехимерне
Твоїх владик-царів, війни законодавців,
Про тебе — іграшки. Мов сніг летить по вітру,
Так розлітають ся на шматє в хвилях бурних,

У хвилях, що знесли незвитяжну Армаду
І потопили флот під мисом Трафальгаром.

CLXXXII.

По берегах твоїх імперії стояли,
Тай позникали всі, опріч тебе самого.
Де подівали ся Ассирія, Картаго,
І Греція, і Рим? де сила їх і слава?
Ти береги їх мів за часів їх свободи,
А потім — як вони тиранам покорялись.
Пришельці їх, раби і дикарі воюють;
Руїна їх царства в пустинні обертає;
А ти зіставсь, як був. Яким ти світ побачив,
Такий ти і тепер, — ревеш собі, гуляеш.

CLXXXIII.

О славне зеркало! в тобі Всевишній сяє,
Чи тихо ти стоїш, чи граєш в хуртовині,
Чи вітерець тебе, чи гуррикан хвилює.
На півночі в ледах і на полудні в спеці,
Величен всюди ти, у кожную добу й пору,
Без краю, без кінця возвишено прекрасен.
Ти образ вічності, Незримого трон пишній,
Зі дна твого взялись чудовища морські;
Тобі всі клімати покорствують однако.
Течеш собі страшний, незглиблений, самітний.

CLXXXIV.

І я любив тебе; ще бувши малолітком.
Жадав я, щоб носив всі мене на грудях
І гратись дозволяв з твоїми буручами.
Вже й немовлятком я любив твої прибої:
Вони були моїм восторгом несказаним.
Коли-ж гуляли вже і грали страховинно,
Мені той страх адававсь мов забавка малому,
Бо я дитиною твоєю народив ся;
Звіряв себе твоїм ревучим, сивим хвилям,
І руку клав тобі на гриву, як і досі.

CLXXXV.

Скінчив ся мій урок, і пісня моя вмовкла,
І мов луна, мов останнє слово вмерло.
Пора вже довгим сном чарівним перерватись,
Пора згасити вже полуношню лампаду,
Що я писав-писав. Кола-б умів я краще
Та достойніш мене і любих Муз писати!
Но я тепер не той, що був колись, і мрії
Не так вже осявно летять передо мною.
І пламя, що жило в моїм уображенні,
Поблідло вже тепер, ослабло, захиталось.

CLXXXVI.

Прощайте! слово се промовити я мушу.
Уже й промовлене, і відтягло розлуку.
Однак прощайте! ви, що йшли слідом за нами,
Аж до останньої обох мандрівок сцени.
Коли мій пілігрим у вас зіставив душу,
Що перш була його, коли про нього спомни
Живе в вас хоч один, недармо він сандалї
І посох свій носив. Прощайте, люди добрі!
Нехай зістанеть ся із ним печаль-турбота,
Коли яка була, а з вами — розум піснї.

Дописки до четвертої пісні.

1. Стр. II., ст. 118.

Цібелою вона, що вийшла з океана.

Цібела — богиня землі. Видумала бубон, сопілку і ветеринарію. Греки вважали її за дочку сонця, за жону Сатурна, за матір Юпітера, Юнони і інших богів.

2. Стр. XII., ст. 122.

О дожу Дандольо, восьмидесятилітку!

Генріх Дандольо почав доживати року 1192, як пішов йому восьмидесятий рік. Як узяв Царьград, командуючи особисто, було йому вісімдесят сім год. Того-ж року підгорнув під Венецію чотири з половиною часті імперії Романії, як звали тоді римську.

3. Стр. XIV., ст. 122.

„Стяг Лева“ крізь огонь його й крізь кров носила на суші.

У Байрона: The „Planter of Lion“, се єсть Лев Сьв. Марка, стяг республіки.

4. Стр. XVI., ст. 123.

Іх визволила з них аттичеськая Муза.

Повість про се оповідає Плутарх у житні Нікія.

5. Стр. L., ст. 133.

Кров, очи, серце, пульс нам про Дарданця скажуть.

У Байрона так:

..... we have eyes,

Blood, pulse, and breast confirm che Dardan
shepherd's prise.

Се всть: „Мавмо очн, кров, пульс і диханне
— приз Дарданського пастуха“ (нагороду за яблуко,
що подав богині).

6. Стр. LXVII., ст. 139.

На схилку легкому гори, — імям твоїй тезко.

Храм Клітумнуса, над річкою Клітумнусом,
між Фоліньо і Сполето. Байрон пише, що се
найлюбіще місце в Італії.

7. Стр. LXXVIII., ст. 142.

Ти мене-сирото імперій, що погibli.

Рим годилось би назвати батьком, а не не-
нею; та слова Roma і urbs — женського роду.
Однако наш Київ, дарма що він роду мужського.
назвав первий літописець матірю, а не батьком
усіх руських городів.

8. Стр. CI., ст. 149.

Скакали через тин...

Скакати через тин те-ж саме, що скакати
в гречку. Літопись Самовидця оповідає, що жінка
гетьмана Дорошенка Петра „скачила через плот
з молодшим“.

9. Стр. CII., ст. 150.

Нежрущих Геспері, на щоках уже вялих.

Геспер — вечірня зоря. Геспером звали пла-
нету Венеру, як вона з'явилась по заході сонця.
А до сходу сонця звали її Люціфером. (В тексті
через помилку стоїть „Гесперід“ — треба читати:
Геспері).

О п о в і с т к а.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсі книжки:

В першій серії:

	Ціна в короновій вал.
1. С. Ковалів. Дезертир і інші оповідання . . .	1·60 К.
2. Іван Франко. Поеми	1·60
3. О. Кобилянська. Покора і інші оповідання .	1·40
4. Гю де Мопасан. Дика пані і інші оповідання	1·30
5. І. Франко. Полуїка і ин. борисл. оповідани	1·40
6. Н. Кобринська. Дух часу і інші оповідання .	1·60
7. Кнут Гамсун. Голод, роман	2·20
8. Леся Українка. Думи і мрії. Поезії	1·60
9. С. Ковалів. Громадські промисловці, опов. .	1 60
10. Уїлліам Шекспір. Гамлет, принц данський	1·80
11. Генрик Понтонпідан. Із хат. Оповідання . .	1·40
12. Богдан Лепкий. З життя. Оповідання. . . .	1·20
13. Гергарт Гаунтман. Візник Геншель	1·60
14. М. Коцюбинський. В путях шайтана. Оповід.	1·60
15. У. Шекспір. Приборкана гоструха	1·40
16. Нанас Мирний. Лихі люди	1·40
17. В. Короленко. Судний день	1·20
18. У. Шекспір. Макбет	1·60
19. К. Гудков. Уріель Агоста	1·40
20. У. Шекспір. Коріолян	1·80
21. М. Яцків. В царстві сатани	1 60
22. Нанас Мирний. Морозенко	0 90
23. Леся Мартович. Нечитальник	1·60
24. М. Коцюбинський. По людському,	2·00
25. В. Оркан. Складаний світ, драма	1·00
26. Василь Стефаник. Дорога, новелі	1·60
27. У. Шекспір. Юлій Цезар	1·60
28. Л. Толстой. Відродження, (3 томи)	3·60
29. К. Гавалічек-Воровский. Вибір поемий . . .	1·60
30. Ф. Заревич. Хлопська дитина	1·80
31. І. Франко. Коваль Бассім	1·60
32. У. Шекспір. Антоній і Клеопатра	1·80
33. Е. Тимченко. Калевала	3 00
34. О. Катренко. Пан Природа і ин. оповідани	1·40
35. У. Шекспір. Багато галасу в нечевля	1·60
36. Іван Франко. Сім казок, новелі	1·40
37. Сидір Воробкевич. Над Прутом, поезії . . .	1 60
38. Уїлліам Шекспір. Ромео і Джульєта	1·80
39. К. Сроковський. Оповідання	1·40
40. А. Бринський. Пальмове гілля, (3·00)	2·00
41. О. Бониський. Молодий вік Макс. Одинця .	2·00
42. Гю де Мопасан. Горля і інші оповідання . .	1·30
43. В. Кравченко. Буденне життя. Оповідани . .	2·00
44. Уїлліам Шекспір. Король Лір	1·80
45. Д. Луціанович. За Кадильну, повість	3·00
46. Г. Гайне. Подорож на Гарц	1·20
47. І. Франко. Захар Беркут (брош. 1·20) К. опр.	1·60

48. У. Шекспір. Міра за міру.	1-40	К.
49. М. Коцюбинський. Повднюк і ин. опов.	2-00	"
50. О. Стороженко. Марко проклятий, поема	1-40	"
51. С. Ковалів Рыболови.	2-00	"
52. Марко Вовчок. Народні оповідання. т. I. (1-60)	2-00	"
53. П. Мирний. Серед степів. Оповідання	3-00	"
54. Е. Ярошинська. Перекинчики	2-60	"
55. В. Винниченко. Повістя й оповід.	3-00	"
56. Л. Мартович. Хитрий Панько	1-50	"
57. В. Вересасв. Записки ліжари	3-00	"
58. М. Вовчок Народні оповідання Т. II. (1.60)	2-00	"
59. М. Горький. Мальва і інші опов.	2-50	"
60. М. Дерзниця. Композитор і інші опов.	2-00	"
61. Ю. Заєр. Легенди.	2-40	"
62. А. Чехов. Змора і инь. опов.	2-40	"
63. Н. Кобринська. Ядві і Катруся та инь. опов.	1-80	"
64. Д. Лукіанович. Від кривди, повість	2-00	"
65. А. Чайковский. Оповідання.	2-00	"
66. Марко Вовчок. Народні оповідання т. III.	3-80	"
67—68. І. Левницький. Хмари.	4-80	"
69—70. Е. Золя. Жерміналь	6-00	"
71. О. Маковей. Оповідання	3-00	"
72. І. Франко. На зоні природи.	3-60	"
73. Кароль Кавці. Народність і її початки (0-60)	1-00	"
74. Фр. Енгельс. Людвік Фаєрбах. (0-50)	0-90	"
75. Фр. Енгельс. Початки родини, (1-50)	1-90	"
76. Ш. Сеньобб. Австрія в XIX століттю (0-80)	1-20	"
77. В. Будзиновський. Хлопська посілість (2-00)	2-40	"
78. К. Флямарион. Про небо (2-00)	2-40	"
79. М. Драгоманів. Переписка (вичерпано)	1-80	"
80. С. Степняк. Підземна Росія (3-00)	3-40	"
81. Адріан. Аграрний процес у Добростанах (1-00)	1-40	"
82. Г. Тен. Фільософія штуки (1-00)	1-40	"
83. Дж. Інгрем. Історія політ. економії	4-00	"
84. Е. Феррієр. Дарвінізм. (1-30)	1-70	"
85. Й. Конрад. Національна економія	2-30	"
86. В. Стефанік. Моє слово, оповідання	4-00	"
87. Ж. Масперо. Старинна історія схід. народів т. I. 2-80	2-80	"
88. М. Коцюбинський. У грінний світ. Оповідання 2-00	2-00	"
89. О. Кобилянська. До світа. Цовелі і нариси 2-40	2-40	"

Приготовляють ся до друку або друкують ся:
І. Франко, Воа Constrictor; Шіреп, Історія Жидів;
Б. Леший, Оповідання; В. Винниченко, Оповідання; Сторо-
женко, Історія середновіч. літератур; Рамбо, Історія фран-
цузької революції; Карєв, Фільософія історії; Вундт,
Проблеми фільософії.

Книжки під чч. 73—84 друковані в давній другій
серії (Науковій Бібліотеці). Цифри в скобках подані за брє-
шуровані примірники.

